

ЭЛЕКТИВТІ КУРС

Жаһандық құзыреттер

10
СЫНЫП

**Элективті курс бағдарламасы
Жаһандық құзыреттер
(10 сынып, 36 сағат)**

**Нұр-Сұлтан
2022**

Түсіндірме жазба

1. Жалпы ережелер

«Жаһандық құзыреттер» элективті курсының оқу бағдарламасы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты аясында әзірленген.

Жаһандық құзыреттерді дамыту мектептегі білім берудің өзекті міндеттерінің бірі болып табылады. Жаһандық құзыреттердің маңызы жаһанданудың артып келе жатқан ықпалына, қарқынды әлеуметтік, экономикалық және технологиялық өзгерістерге, сондай-ақ адамдар, мәдениеттер және ұлттарға жаппай әсер ететін басқа да маңызды жаһандық мәселелерге байланысты артып барады. «Жаһандық құзыреттер» курсы оқушылардың сыни ойлау қабілетін, зерттеу, қарым-қатынас жасау, жаһандық маңызы бар мәселелерді шешу және талдау дағдыларын қалыптастырып, дамытуға ықпал етеді.

Элективті курстың мақсаты:

Оқушылардың жергілікті және жаһандық мәселелерді, сондай-ақ мәдениетаралық өзара қарым-қатынас мәселелерін түсінуді, әртүрлі көзқарастар мен дүниетанымдарды түсіну мен бағалауды, сондай-ақ басқалармен құрметпен өзара қарым-қатынас орнатуды қалыптастыру; жобалық жұмысты жазу дағдыларын дамыту.

Элективті курстың міндеттері:

- 1) оқушылардың сыни және аналитикалық ойлау қабілетін, коммуникативтік және зерттеу дағдыларын дамыту;
- 2) ақпаратты тану, талдау, бағалау, дәлелдерді тұжырымдау, күрделі жағдайларды немесе мәселелерді түсіндіру білігін қалыптастыру;
- 3) өзіндік мәдени біртектілікті сезіну және әлемнің мәдени сан алуандығын, мәдениетаралық айырмашылықтарды түсіну білігінің дамуына ықпал ету;
- 4) әртүрлі мәдениет өкілдерімен өзара қарым-қатынас барысында құрмет пен ашықтық танытуды үйрету;
- 5) цифрлық ресурстар, электрондық оқыту платформалары, интернет және веб-сайттармен жұмыс істеу қабілетін дамыту;
- 6) академиялық адалдық ережелерін сақтауға дағдыландыру.

1. «Жаһандық құзыреттер» элективті курсының мазмұнын ұйымдастыру

Элективті курс бағдарламасы 36 сағатқа есептелген және бес бөлімнен тұрады. Курс 10-сынып оқушыларына арналған.

Курс материалы оқушылардың жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеріп әзірленген. Осы курсты әзірлеу барысында халықаралық әдебиетке шолу жүргізіліп, қажетті ресурстар жергілікті контекстке бейімделіп, интерактивті және жағдаяттық тапсырмалар әзірленді. Осы курс аясында оқушылар зерттеу дағдыларын дамытуға бағытталған жобалық жұмыс жасайды. Әрбір сабақта оқушылар жобалық жұмыстың реттілігін жүзеге асыру мақсатында тапсырмалар орындайды. Әр бөлімде оқушылар келесі кезеңдер бойынша жобалық жұмысты орындайды: дайындық, жоспарлау, зерттеу, қорытынды, нәтижелерді баяндау.

Бірінші бөлімде оқушылар «жаһандық құзыреттер» ұғымымен танысып, жаһандық құзыреттерді дамыту жолдарын қарастырады. Бұл бөлім жобалық жұмыстың тақырыбы мен мақсаттарын анықтау мен жұмыс тобын таңдауды қамтиды. Оқушылар қажетті ақпарат көздерін, ақпаратты талдау, жинау және нәтижелерді баяндау тәсілдерін анықтайды. Олар жоба нәтижелерін бағалау процедуралары мен бағалау критерийлерін белгілеп, жұмыс тобының мүшелері арасында міндеттерді бөледі.

Екінші бөлімде жаһандық проблемалардың негізгі түрлері: әлеуметтік және экологиялық мәселелер қарастырылады. Осы мәселелерден басқа бірқатар экономикалық, саяси, азық-түлік, демографиялық, сондай-ақ басқа да мәселелер бар. Жобалық жұмыс кезінде оқушыларға зерттеу жүргізу үшін тақырыпты еркін таңдау мүмкіндігі беріледі. Оқушылар зерттеу тақырыбын анықтағаннан кейін халықаралық және жергілікті дереккөздерге шолу жасайды.

Үшінші бөлім аясында оқушылар әртүрлі мәдениеттер өкілдерінің дүниетанымын түсінуді, толеранттылықты, басқа адамдардың көзқарастарын құрметтеп, қабылдауды үйренеді. Оқушылар жобаның зерттеу міндеттерін жинап, нақтылауға және кезең-кезеңімен орындауға кіріседі.

Төртінші бөлім оқушылардың мәдени сәйкестігі мен мәдениеттердің алуан түрлілігін түсінуді қалыптастыруға, әртүрлі мәдениеттердің құндылықтар жүйесімен танысуға бағытталған. Оқушылар ақпаратты талдау, қорытындыларды жасау және жобаны рәсімдеу жұмыстарын жүргізеді.

Бесінші бөлім ұжымдық әл-ауқат пен тұрақты дамудың маңыздылығына арналған. Оқушылар шыққан нәтижелерді түсіндіріп, жобаның орындалу барысы туралы есеп дайындайды және қол жеткізілген нәтижелерге талдау жүргізеді. Олар жобалық жұмысты мұғалімге жазбаша түрде тапсырып, басқа оқушылармен өз жұмысының нәтижелерімен ауызша бөліседі.

Негізгі педагогикалық тәсілдер

Элективті курстың мазмұны коммуникативті-белсенділік, тұлғаға бағытталған тәсілдер, сонымен қатар проблемаға бағытталған оқыту қағидаттарына негізделген. Оқушылар әртүрлі дереккөздерден ақпарат жинап, алынған ақпаратты талдайды, синтездейді және бағалайды. Олар сыни және шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға бағытталған пікірталастар мен талқылауларға және шығармашылық әрекеттің басқа түрлеріне қатысады.

Ресурстар

Мұғалімдерге теориялық материалдар, интернет-ресурстарға сілтемелер және әдебиеттер тізімі ұсынылады. Элективті курсты тиімді жүзеге асыру үшін проекторлары, ноутбуктері және колонкалары бар кабинеттер қажет.

Сабақты әзірлеу барысында мұғалімге оқушылардың жас ерекшеліктерін, сондай-ақ өзінің педагогикалық жұмыс тәжірибесін ескеріп, берілген ұсыныстар мен ресурстарды пайдаланған жөн.

3. Оқушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар

Оқушылар:

- жаһандық мәселелерді зерттейді;
- мәдениетаралық айырмашылықтарды түсінеді;
- басқа адамдардың дүниетанымын қабылдайды;
- экологиялық тұрақтылықты насихаттап, сақтайды.

Оқушылардың келесі дағдылары қалыптасады:

- аналитикалық және сыни ойлау;
- мәдениетаралық коммуникация;
- икемділік;
- жанжалдарды басқару.

Оқушыларда келесі құндылықтар қалыптасады:

- ашықтық;
- құрмет;
- адалдық;
- адамның қадір-қасиеті;
- мәдени әртүрлілік.

Оқушылар келесі қабілеттерді көрсетеді:

- өзге мәдениет өкілдеріне ашықтық;
- өзге мәдениет пен мәдени айырмашылықтарды құрметтеу;
- ауқымды көзқарастар;
- жауапкершілік;
- бейімделгіштік.

4. Ұзақ мерзімді жоспар

Ұзақ мерзімді жоспар тақырыптар, тақырыптарды меңгеруге жұмсалған сағаттар саны және күтілетін нәтижелер түрінде берілген оқу мақсаттарын қамтиды. Мұғалім сағаттар санына сәйкес тақырыптарды жоспарлау кезінде тақырыптар мен оқу мақсаттарын өзгертіп, сынып ерекшеліктерін, оқушылардың жеке ерекшеліктерін және дайындық деңгейін ескеріп өзгертулер енгізе алады.

№	Тақырып	Сағаттар саны	Оқу мақсаттары <i>Оқушылардан талап етілетін әрекеттер:</i>
1-БӨЛІМ. ЖАҒАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕР			
1	Жаһандық құзыреттер дегеніміз не	1	- жаһандық мәселені зерттеу үшін зерттеу тақырыптары мен мақсаттарын анықтау; - жаһандық мәселелерге қатысты көзқарастарды анықтау, сипаттау және сыни салыстыру; - дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау; - альтернативті көзқарастарды қарастырып, талқылау.
2	Жаһандық құзыреттердің маңыздылығы	1	
3	Жаһандық құзыреттерді дамыту жолдары	1	
4	Жобалық жұмыс. Дайындық және жоспарлау	1	
2-БӨЛІМ. КЕЙБІР ЖЕРГІЛІКТІ, ЖАҒАНДЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИ МАҢЫЗЫ БАР МӘСЕЛЕЛЕРДІ ЗЕРТТЕУ			
5	Жаһандық проблемалардың түрлері	1	- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау;
6	Әлеуметтік проблемалар	1	
7	Әлеуметтік теңсіздік жаһандық проблема ретінде	1	- дереккөздердің мықты және әлсіз жақтарын бағалау;
8	Әлеуметтік теңсіздік. Себептері	1	
9	Әлеуметтік теңсіздікті жеңу жолдары	1	–жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау;
10	Жанжалдар. Ұғымы. Түрлері	1	
11	Жанжалдарды шешу жолдары	1	
12	Экологиялық мәселелер	1	

13	Климаттың өзгеруі	1	– дәлелдерді, себептер мен мәлімдемелерді растау үшін аргументтерді зерттеу және талдау.	
14	Ауаның ластануы	1		
15	Судың ластануы	1		
16	Жердің ластануы	1		
17	Жобалық жұмыс. Зерттеу	2		
3-БӨЛІМ. ӘРТҮРЛІ ДҮНИЕТАНЫМДАР МЕН КӨЗҚАРАСТАРДЫ ТҮСІНУ ЖӘНЕ ҚҰРМЕТТЕУ				
18	Дүниетанымды түсіну	1	- жаһандық мәселелерге қатысты көзқарастарды анықтау, сипаттау және сыни салыстыру; – дәлелдерді негізгі және қосымша дереккөздерден жинау, жазу және талдау; – жеке көзқарасты негіздеу үшін себептер мен дәлелдер келтіру; - дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау; - дереккөздерге сілтеме жасау және библиографиялық тізімді дұрыс құру.	
19	Басқа адамның көзқарасын қабылдау қабілеті	1		
20	Өзге мәдениеттерге жататын адамдарға құрмет көрсету	1		
21	Толеранттылық: бір-бірімізді түсінуді үйренеміз	1		
22	Жобалық жұмыс. Зерттеу	2		
4-БӨЛІМ. МӘДЕНИЕТТЕР АРАСЫНДАҒЫ АШЫҚ ЖӘНЕ ТИІМДІ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ҚАТЫСУ				
23	Мәдени сәйкестікті қалыптастыру	1	- аргументтер, мәлімдемелер, себептер мен дәлелдердің негізгі элементтерін анықтап, бағалау; - негізгі және қосымша аргументтердің әр түрлерінің мықты және әлсіз тұстарын анықтап, бағалау; - дереккөздерге сілтеме жасау және библиографиялық тізімді дұрыс құру; - құрылымды сақтап, ақпарат пен аргументтер ұсыну; - одан әрі зерттеу саласын анықтау (жетілдіру жолдарын ұсыну).	
24	Өзін, өз мәдениетін және басқа мәдениеттерді танып, қабылдау	1		
25	Әртүрлі мәдениеттердің құндылықтар жүйесі	1		
26	Мәдениетаралық қарым-қатынас	1		
27	Мәдениетаралық қарым-қатынастағы таптаурындар	1		
28	Жобалық жұмыс. Қорытындылар	2		
5-БӨЛІМ. ҰЖЫМДЫҚ ӘЛ-АУҚАТ ПЕН ТҰРАҚТЫ ДАМУҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ				
29	Ұжымдық әл-ауқат пен тұрақты дамудың маңыздылығы	1		- аргумент немесе мәлімдеменің салдарын/әсерін анықтау және бағалау;
30	Жергілікті, ұлттық және жаһандық бастамаларға белсенді қатысу	1		
31	Жаһандық азаматтық	1		

32	Жобалық жұмыс. Жобаны таныстыру	2	<ul style="list-style-type: none">– жеке көзқарасты негіздеу үшін себептер мен дәлелдер келтіру;- әртүрлі презентация формаларын қолданып, жаһандық көзқарастарды ұсыну;- құрылымды сақтап, ақпарат пен дәлелдер ұсыну.
----	---------------------------------	---	---

«Жаһандық құзыреттер» элективті курсы жүзеге асыруға қатысты әдістемелік ұсынымдар

«Жаһандық құзыреттер» элективті курсы жүзеге асыруға қатысты әдістемелік ұсынымдар сабақтардың дайын әзірлемесі болып табылады. Сабақтың құрылымы оқу мақсаттарын, «жаңа материалмен танысамыз», «жағдаяттық тапсырмалар» және «жобалық жұмысты жүргізу кезеңдері» айдарларын қамтиды. Мұғалім сабақтың мазмұнын өз қалауы бойынша өзгертуге және толықтыруға құқылы.

Әдістемелік ұсыныстарды «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ қызметкерлері Рысбекқызы Г., Водопьянова О.В., Турганалина Ж.С., Дукенова А.Д., Машинец Т.В., Бисенғалиева А.М. әзірлеген.

1-БӨЛІМ. ЖАҒАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕР

Бұл бөлімде оқушылар «жаһандық құзыреттер» ұғымын қарастырып, жаһандық құзыреттерді дамыту жолдарын талқылайды. Сондай-ақ, бұл бөлімге жобалық жұмысты жоспарлау кіреді. Оқушылар жобалық жұмыстың тақырыбы мен мақсаттарын анықтау жұмысын жүргізеді. Сонымен қатар, олар қажетті ақпарат көздерін, ақпаратты талдау және жинау, нәтижелерді ұсыну тәсілдерін анықтайды. Оқушылар үшін осы тақырып бойынша түрлі мәтіндер, интерактивті тапсырмалар мен жағдайлар дайындалды.

1-сабақ. Жаһандық құзыреттер дегеніміз не?

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселені зерттеу үшін зерттеу тақырыптары мен мақсаттарын анықтау;
- жаһандық мәселелерге қатысты көзқарастарды анықтау, сипаттау және сыни салыстыру

Сабақ барысы

1-тапсырма. Сендер «жаһандық құзыреттерді» қалай түсінесіңдер?

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма. «Жаһандық құзіреттіліктер» анықтамасын оқып, салыстырыңдар, ортақ тұстарын табыңдар.

Жаһандық құзыреттер дегеніміз жергілікті, жаһандық және мәдениетаралық проблемаларды зерттеу, басқа адамдардың көзқарастары мен дүниетанымын түсіну және бағалау, әртүрлі мәдениет өкілдерімен ашық, орынды және тиімді өзара қарым-қатынас, сондай-ақ ұжымдық әл-ауқат пен тұрақты дамуға жәрдемдесу қабілеті (ЭЫДҰ, 2018).

Жаһандық құзыреттер дегеніміз басқа мәдени ортаға жататын адамдармен жеке немесе виртуалды қарым-қатынаста және жаһандық проблемаларды шешуге жеке тұлғалардың қатысуымен тиімді қолданылатын

білім, дағдылар, көзқарастар, қатынастар мен құндылықтардың үйлесімі (Лесев, Валеева, 2021).

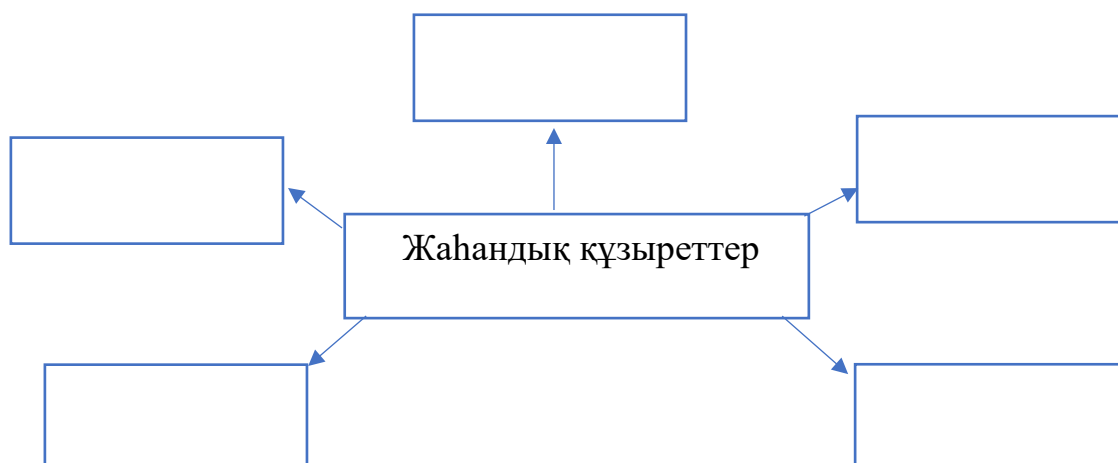
Жаһандық құзыреттер дегеніміз айналадағы әлеммен өзара қарым-қатынас жасау, жергілікті, жаһандық проблемалар мен мәдениетаралық өзара қарым-қатынас жасау мәселелерін зерделеу, әртүрлі көзқарастар мен дүниетанымдарды түсіну және бағалау қабілеті (Коваль, Дюкова, 2019).

3-тапсырма. Өз анықтамаларыңды ұсыныңдар.

Жаһандық құзыреттер –

4-тапсырма.

Ассоциативті картаны толтырыңдар.

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Сендер қатысатын әлеуметтік топта «Жаһандық құзыреттер не үшін қажет? Жаһандық сауатты адам деген кім?» тақырыбы талқылануда. Өз пікірлеріңді жазыңдар. Жауаптарыңды топтарда талқылаңдар.

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Жоспарлау» кезеңі. Жобалық жұмыс тақырыптарын зерттеңдер. 3-4 оқушыдан тұратын топтарда зерттеу үшін жаһандық мәселелердің түрлерін қарап шығындар. Сендер қандай жаһандық мәселелерді зерттейтіндерің туралы ойланындар.

Әлеуметтік мәселелер	«Адам-табиғат» қатынастарындағы мәселелер	«Адам-қоғам» қатынасындағы мәселе
<ol style="list-style-type: none">1. Әлеуметтік теңсіздік2. Жанжалдар3. Жастардың жағдайы4. Адам құқықтары5. Халықтың өмір сүру деңгейі және т. б.	<ol style="list-style-type: none">1. Экологиялық мәселелер2. Энергетикалық мәселелер3. Климаттық мәселелер4. Шикізат мәселелері5. Азық-түлік мәселелер және т. б.	<ol style="list-style-type: none">1. Ғылыми-техникалық прогрестің теріс салдары2. Мәдени мұра мен әртүрлілікті жеткіліксіз қорғау3. Демографиялық дағдарыс4. Аштық5. Кедейлік және т. б.

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Мен нені жақсы жасадым?
3. Келесі жолы мен нені одан да жақсы істей аламын?

Ресурстар:

1. <https://research-journal.org/pedagogy/globalnye-kompetencii-ix-rol-i-znachenie/>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/globalnye-kompetentsii-novyuy-komponent-funktsionalnoy-gramotnosti/viewer>
3. <https://resumegenius.com/blog/resume-help/soft-skills>
4. <https://kfund-media.com/ru/kryzysnye-kommunikatsyy-3-fakapa-ukraynskogo-byznesa-chast-i/>
5. <https://online.spbu.ru/yazyk-effektivnoj-kommunikacii-v-professionalnom-obshhenii/>

6. <https://www.compandben.org/services/konsalting/planirovanie-i-optimizatsiya-personala-i-hr-raskhodov-normirovanie-truda/strategicheskoe-planirovanie-personala-strategic-workforce-planning/>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Жаһандық құзыреттер <https://www.youtube.com/watch?v=u-jZG1TkVRI>
2. Жаһандық құзыреттер <http://uomotygin.ru/globalnye-kompetentcii>
3. Жаһандық мәселелер <https://skysmart.ru/articles/obshchestvoznanie/globalnie-problemi-chelovechestva>

2-сабақ. Жаһандық құзыреттердің маңыздылығы

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселені зерттеу үшін зерттеу тақырыптары мен мақсаттарын анықтау;
- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау

Сабақ барысы

1-тапсырма. Сендердің ойларыңша, жаһандық құзыреттердің маңыздылығы неде?

Жаңа материалмен
танысайық

2-тапсырма. Мәтінді оқып, мәтін бойынша «жаһандық құзыреттердің маңыздылығы» атты ассоциативті карта жасандар.

Жаһандық құзыреттердің маңыздылығы

Оқушылар жаһандық құзыреттерді келесі мақсаттарда меңгеруі тиіс:

– *Көпмәдениетті қауымдастықта үйлесімді өмір сүру*

Соңғы кездері адамдардың ұтқырлығы күрт өсіп, әртүрлі қауымдастықтардың мәдени әртүрлілігі артты, ұлттық, аймақтық, муниципалды, жергілікті деңгейлерде сәйкестіктің жаңа түрлері пайда болды. Білім адамдарға көп мәдениетті қауымдастықтарда өзара қарым-қатынасты және мәдени стереотиптерге қарсы тұруды үйрете алады.

– Өзгермелі еңбек нарығында өркендеу үшін

Қазіргі уақытта кәсіби жетістік көп салалы білімді қолдануды және көзқарастары өзгеше немесе басқа тілде сөйлейтін адамдармен қарым-қатынасты қажет етеді. Табысқа жету жолы – көпмәдениетті ортада тиімді қарым-қатынас жасау. Жұмыс берушілер жаңа жағдайларға оңай бейімделетін икемді адамдарды жұмысқа қабылдауға талпынуда. Қарқынды жаһандану жағдайында жөн таба алатын және әртүрлі мәдениет өкілдері үшін ашық қызметкерлер сұранысқа ие. Басқа адамдарға деген сенім мен құрмет өркендеу үшін маңызды құндылықтар болып табылады.

– Медиа платформаларды тиімді пайдалану үшін

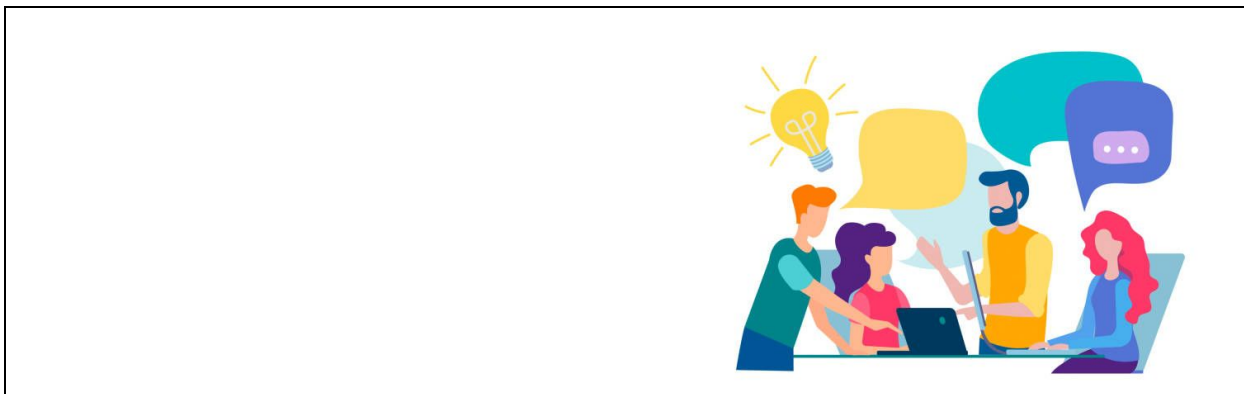
XXI ғасырда ақпараттық технологиялар саласының адамдардың дүниетанымы мен өмір салтына ықпалы артты. Әлеуметтік желілер мен интерактивті технологиялар үлкен көлемде ақпарат беріп, жастардың әлеуметтік байланысын кеңейтеді. Оқушылар оқу үдерісінде барынша дербес болатындай оқытудың жаңа формалары пайда болып жатыр. Алайда, шексіз мөлшердегі ақпарат қолжетімді болса да, медиа сауаттылық жеткіліксіз болғандықтан, жастар біржақты немесе «жалған» жаңалықтар, түрлі алаяқ жарияланымдар мен жарнамалардың әсеріне оңай түсіп кетеді. Оқушылардың медиасауаттылық пен мәдениетаралық қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту оларға қауіп-қатерден сақ болуға, Интернеттегі ақпаратты жақсы түсініп, сыни талдау жасауға көмектеседі.

- Тұрақты даму мақсаттарын қолдау үшін

Халықаралық зерттеу жаһандық азаматтық идеяларына негізделген. Жаһандық азаматтық идеясы дегеніміз – Жер адамзаттың ортақ мекені және оның болашағы әркімнің ұжымдық әл-ауқат пен тұрақты даму саласындағы күш-жігеріне байланысты деген этикалық түсінік. Өзара байланысты әлемдегі білім беру жаһандық проблемаларды түсінетін және тұрақтылық пен ұжымдық әл-ауқатты қамтамасыз етуге үлес қоса алатын азаматтарды қалыптастыруға ықпал етуі тиіс.

3-тапсырма.

Жаһандық құзыретті адам қандай болуы керек? Қысқаша сипаттамасын жазындар. Жаһандық сауатты адам болу үшін сендер не істеулерің керек?

4-тапсырма.

4 топқа бөлініп, келесі тұжырымдарды қалай түсінетіндерінді талқылаңдар. Өмірлік жағдайлардан мысалдар келтіріңдер:

1. Көпмәдениетті қоғамдағы үйлесімді өмір
2. Өзгермелі еңбек нарығында табысты болу
3. Медиа платформаларды тиімді пайдалану
4. Тұрақты даму мақсаттарын қолдау

5-тапсырма.

Жұптық жұмыс Сұрақтарды талқылаңдар.

1. Қандай мәселелер әлеуметтік-мәдени мәселелерге жатады? Бір мысал мен бір шешім келтіріңдер.
2. Жастар жұмыс іздеген кезде қандай мәселелерге тап болуы мүмкін? Бір мысал мен бір шешім келтіріңдер.
3. Жалғанды шынайы фактіден қалай ажыратуға болады? Бұл жерде сендерге не көмектеседі?

6-тапсырма.

**Жағдаяттық
тапсырма**

Сендер келесі жағдайларда қалай әрекет етер едіңдер? Аргументтер келтіріңдер.

1. Сен оқитын топқа Ұлыбританиядан алмасу бағдарламасы бойынша студент келді деп елестет. Оқытушы сенен оған университетті көрсетуді сұрады. Бірақ сен ағылшын тілін нашар білесің. Сен ондай жағдайда не істейсің және неліктен олай істейсің?
2. Сен заңгер болғың келеді. Бірақ сенің аймағыңда заңгер көп. Сен университет бітіргенше, олардың саны одан да көп болады. Еңбек нарығында табысты болу үшін саған тиімді шешім қабылдау керек пе? Сен өз мамандығыңда қаласың ба әлде оны сұранысқа ие мамандыққа ауыстырасың ба? Өз жауаптарыңа дәлелдер келтір.
3. Бертін уақытта сенің электрондық мекен-жайларыңа сілтемелері бар күдікті хаттар келе бастады. Ондай хаттармен не істейсің?

7-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Жоспарлау» кезеңі. Өткен сабақта сендер жобалық жұмысқа арналған тақырыптарды зерттедіңдер. 3-4 оқушы топтарыңда зерттеу үшін бір жаһандық проблеманы таңдаңдар. Таңдауларыңды түсіндіріңдер. Кестені толтырыңдар.

Жаһандық проблема	Мәселенің өзектілігі	Зерттеу мақсаты
<i>Сендер қандай жаһандық мәселені таңдадыңдар?</i>	<i>Біз неліктен бұл мәселені таңдадық?/ Ол неліктен өзекті?</i>	<i>Сендердің зерттеулеріңнің мақсаты неде?</i>

Рефлексия:

Жұптық жұмыс Бір-біріңе сұрақтар қойыңдар.

1. Сен нені үйрендің?
2. Сен үшін не қызықты болды?
3. Келесі сабақта нені білгің келеді?

Ресурстар:

1. https://fioco.ru/Media/Default/Documents/%D0%9C%D0%A1%D0%98/%D0%93%D0%9A%20PISA-2018_.pdf
2. <https://www.pinterest.com/pin/402790760428994523/>
3. <https://ru.rayhaber.com>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. What is Global Competence?
<https://www.youtube.com/watch?v=H4zmDetQFSs>
2. What are the Global Competencies?
<https://www.youtube.com/watch?v=7ld6jjFXvDI>

3-сабақ. Жаһандық құзыреттерді дамыту жолдары

Оқу мақсаттары:

- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау;
- альтернативті көзқарастарды қарастырып, талқылау.

Сабақ барысы

1-тапсырма. Сендердің ойларыңша, жаһандық құзыреттерді қалай дамытуға болады?

Жаңа материалмен
танысайық

2-тапсырма. Мәтінді оқып, жаһандық құзыреттерді дамыту жолдарын талдаңдар.

Жаһандық құзыреттерді дамыту жолдары

Әлемді терең түсіну жаһандық құзыреттіліктің негізі болып табылады. Оқушылар тәртіптік және пәнаралық көзқарастарға негізделген әлемнің құрылысы туралы хабардарлық пен қызығушылық арқылы жаһандық құзыреттілікті көрсетеді. Жаһандық құзыреттерді дамыту үшін оқушылар келесі әрекеттерді орындай алады:

1. Қоршаған ортадан тыс әлемді зерттеу, елеулі проблемаларды талдап, жақсы ойластырылған және жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін зерттеулер жүргізу.
2. Өзінің де, өзгелердің де көзқарастарын танып білу, сол көзқарастарды парасатпен және құрметпен айтып түсіндіру.
3. Географиялық, тілдік, идеологиялық және мәдени кедергілерді біріктіріп, идеяларды әртүрлі топтарға тиімді жеткізу.
4. Өздерін өз елі мен әлемнің белсенді азаматтары ретінде сезініп, жергілікті және жаһандық проблемаларды шешуге рефлексивті түрде қатысу арқылы жағдайды жақсартатын шаралар қолдану.

Жоғарыда аталған төрт қабілеттің әрқайсысын жеке зерттеу маңызды болса да, жаһандық құзіреттілік тәуелсіз дағдылар жиынтығы ретінде емес, әлемге кіріктірілген көзқарас ретінде қарастырылады.

Суретте жаһандық құзыреттілік өлшемдерінің қарқынды өзара әрекеттесуі бейнеленген:

3-тапсырма. Тақырыптар мен сипаттамаларды оқыңдар. Оларды байланыстырыңдар.

Әлемді зерттеу

- Мәселені анықтап, сұрақтар қойындар және оның мағынасын түсіндіріңдер.
- Тиісті дәлелдерді анықтап, өлшеу үшін әртүрлі тілдерді, дереккөздерді және бұқаралық ақпарат құралдарын қолдану.
- Келісілген жауаптарды құрастыру үшін дәлелдерді талдау, біріктіру және синтездеу.
- Сендірерлік дәлелдемелерге негізделген дәлелдер дайындау және негізделген қорытынды жасау.

Көзқарастарды танып білу

- Өз көзқарасын мойындап, білдіру және сол көзқарасқа әсерді анықтау.
- Басқа адамдардың көзқарастарын зерттеп, оларға не әсер еткенін анықтау.
 - Мәдени өзара әрекеттестіктің әсерін түсіндіру.
 - Білім, технологиялар және ресурстарға сараланған қолжетімділік өмір сапасы мен перспективаға әсерін тұжырымдау.

Идеяларды тиімді жеткізу

- Жағдайды жақсартуға бағытталған жеке немесе бірлескен әрекеттерді анықтап, жағдайлар жасау.
- Нұсқаларды бағалап, іс-әрекеттерді нақты деректерге сүйеніп және ықтимал қауіп-қатерлер негізінде жоспарлау.
- Жақсартуға өз үлесін қосу үшін жеке немесе бірлесіп шығармашылық және этикалық түрде әрекет ету және жасалған әрекеттердің ықпалын бағалау.
- Жақсартуға ықпал ету және оларды жетілдіру мүмкіндіктері туралы ойлау.

Шаралар қолдану

- Әртүрлі топтардың мағынаны қалай қабылдайтынын және оның қарым-қатынасқа әсерін ажырата және көрсете білу.
- Әртүрлі адамдарды тыңдап, олармен тиімді қарым-қатынас жасау.
 - Әртүрлі топтармен қарым-қатынас жасау үшін қолайлы технологиялар мен бұқаралық ақпарат құралдарын таңдап, пайдалану.
 - Өзара тәуелді әлемде тиімді қарым-қатынас жасаудың түсіністік пен ынтымақтастыққа әсері туралы ойлану.

4-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Сәйкес дағдыны атап өтіңдер – «Әлемді зерттейді», «Көзқарастарды танып біледі», «Идеяларды тиімді жеткізеді» немесе әрбір жағдайға қатысты «Шаралар қолданады»

Жағдаят	Идеяларды тиімді жеткізеді	Көзқарастарды танып біледі	Әлемді зерттейді	Шаралар қолданады
1. Алмас пен Айнұр «Қазақстандағы су мәселелері» тақырыбына жоба дайындауда. Олар әртүрлі дереккөздерді талдап, қолайлы ресурстарды таңдайды.				
2. Оқушылар өз жобаларын аудиторияға ұсынып, қорғайды.				
3. Олар осы мәселе бойынша басқа оқушылардың пікірлерін зерттеп, дәлелдер дайындайды.				
4. Оқушылар аймақтағы суды сақтау жолдары туралы ақпараттық кітапшалар дайындайды.				
5. Оқушылар басқа адамдардың пікірін мұқият тыңдап, қорытынды жасайды.				

5-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Жоспарлау» кезеңі: Зерттеудің негізгі әдістері туралы мәтінді оқындар. Ресурстар мен қосымша материалдардан осы әдістер туралы көбірек оқып біліңдер. Бұл әдістерді топтарда талқылаңдар. Жобалық жұмыстарың үшін ең қолайлы зерттеу әдісін таңдаңдар.

Дұрыс зерттеу әдіснамасын таңдау зерттеу жұмысының нәтижесі мен жалпы сапасына әсер етуі мүмкін. Сондықтан бастапқы кезеңде дұрыс қадамдар жасаған өте маңызды.

Сандық зерттеу

Зерттеудің бұл түрінде жиналған мәліметтер әдетте теориялар мен болжамдарды растау үшін сандар мен графиктерде көрсетіледі. Жиналған деректер тақырыпқа қатысты нақты ақпарат болып табылады.

Сапалық зерттеу

Бұл әдіс сұхбат, фокус-топтармен жұмыс істеу, тақырыптық зерттеулер, дискурс-талдау және әдебиетті шолу арқылы адамдардың ойларын, идеяларын немесе тәжірибелерін зерттеу мақсатында қолданылады. Бұл негізінен ойлар мен тәжірибелер туралы мәліметтер жинау мақсатында жүргізілетін сауалнама.

Зерттеудің сандық және сапалық әдістері деректерді әртүрлі тәсілдермен жинауға, әртүрлі зерттеу мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

Сандық зерттеу	Сапалық зерттеу
Теориялар мен гипотезаларды тексеруге аса назар аударылады	Идеяларды зерттеуге және теорияны немесе болжамды тұжырымдауға аса назар аударылады.
Математикалық және статистикалық талдау арқылы талдау	Жалпылау, категориялау және түсіндіру арқылы талдау
Негізінен сандар, графиктер және кестелер түрінде ұсынылған	Көбінесе сөздермен келтіріледі
Жауап берушілер саны көп болу керек	Жауап берушілер саны аз болу керек
Жабық сұрақтар (көпнұсқалы жауаптары бар сұрақтар)	Ашық сұрақтар
Тірек сөздер: тестілеу, өлшеу, объективтілік	Тірек сөздер: түсіну, контекст, кешенділік, субъективтілік

Рефлексия:

Сұрақтарға жазбаша түрде жауап беріңдер.

1. Жаһандық құзыреттерді дамыту жолдары туралы не білдіңдер?
2. Зерттеудің негізгі әдістері туралы не білдіңдер? Жоба үшін қандай әдісті және неліктен таңдадыңдар?

Ресурстар:

1. <https://asiasociety.org/files/book-globalcompetence.pdf>
2. <http://russian-science.info/kak-vybrat-metody-dlya-vashego-issledovaniya>
3. <https://pngtree.com/freepng/get-the-success-web-banner-concept-businessman-run-through-column-by-column-to-win-the-trophy-of-their>

[success-achievement-partnership-leadership-successful-teamwork-flat-vector-illustration_5335870.html](https://www.shutterstock.com/illustration/success-achievement-partnership-leadership-successful-teamwork-flat-vector-illustration_5335870.html)

4. <https://ru.surveymonkey.com/mp/quantitative-vs-qualitative-research/>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Qualitative and Quantitative Research
https://www.youtube.com/watch?v=69qP8kFJp_k
2. Quantitative vs. Qualitative Research: The Differences Explained
<https://www.youtube.com/watch?v=a-XtVF7Bofg>

4-сабақ. Жобалық жұмыс. Дайындық және жоспарлау

Оқу мақсаттары:

- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау;
- жаһандық мәселелерге қатысты көзқарастарды анықтау, сипаттау және сыни салыстыру

1-тапсырма.

Әдебиетке шолу дегеніміз не?

Жұпта талқылаңдар.

2-тапсырма.

Мәтінді оқыңдар.

**Жаңа материалмен
танысайық**

Әдебиетке шолу

Әдеби шолу – автор немесе зерттеуші оқырмандарды зерттеу мәнмәтінімен және/немесе оның теориялық негізімен таныстыратын зерттеу бөлігі. Әдеби шолуда зерттеу тақырыбына сәйкес келетін әдебиет қарастырылып, дәл осы әдебиетті таңдау негізделгені маңызды.

Әдебиетке шолу не үшін қажет?

Ғылыми жұмыстағы әдебиетке шолу басқа зерттеушілердің тәжірибесін көрсету және таңдалған тақырыпты зерттеудегі олқылықтарды анықтау үшін қажет. Сонымен қатар, әдебиетке шолу жүргізудің мақсаты – авторға өзекті мәселеге қатысты ғылыми білімге үлес қосып, білімді арттыруға мүмкіндік беру. Зерттеу тақырыбы бойынша әдебиетке ғылыми шолу келесі мақсаттарда қажет:

- материалдарды талдау және мәселеге жаңа көзқарас қалыптастыру;
- зерттеу нәтижелері бойынша қорытындыларды талдау;
- зерттеудің басқа зерттеулерден айырмашылығын, яғни ғылыми үлесін көрсету;
- жүргізіліп жатқан зерттеудің өзектілігін тұжырымдау;
- мәселенің маңыздылығын негіздеу;
- тиісті мәселелерге қатысты терминологияны меңгеру;
- мәселені зерттеу үшін қолданылатын негізгі зерттеу әдістерін анықтау.

3-тапсырма.

Топта өздерің таңдаған тақырып бойынша 3-4 дереккөзге шолу жасаңдар.

1. Таңдалған мәселеге қатысты әдебиетті оқып шығыңдар.
2. Сендердің жобалық жұмыстарыңа сәйкес келетін негізгі ақпаратты таңдаңдар.
3. Фактілер мен көзқарастарды салыстырыңдар.
4. Әдебиетке қысқаша шолу жазыңдар.
5. Ағымдағы дәйексөз ережелерін қолданып мәтін құрастырыңдар.

Ресурстар:

1. <https://www.istockphoto.com/vector/reading-small-people-characters-doing-various-tasks-around-big-book-concept-gm1148772269-310333298>
2. <https://school.hse.ru/>
3. <https://sibac.info/blog/obzor-literatury-po-teme-issledovaniya>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Әдеби шолуды қалай жазуға болады?
<https://www.youtube.com/watch?v=uR9Hp3cSGQo>
2. Әдеби шолу және статистикалық талдау
<https://www.youtube.com/watch?v=NnrogcALuto>

2-БӨЛІМ. КЕЙБІР ЖЕРГІЛІКТІ, ЖАҒАНДЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИ МАҒЫЗЫ БАР МӘСЕЛЕЛЕРДІ ЗЕРТТЕУ

Бұл бөлімде жаһандық мәселелердің негізгі түрлері: әлеуметтік және экологиялық мәселелер қарастырылады. Оқушылар үшін сыни және аналитикалық ойлауды, қарым-қатынас жасау дағдыларын және мәселелерді шешу дағдыларын дамыту үшін түрлі тапсырмалар дайындалды. Жобалық жұмыс жүргізу барысында оқушылар деректерді жинау және талдау арқылы зерттеулер жүргізеді.

5-сабақ. Жаһандық мәселелердің түрлері

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау;
- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Жұптық жұмыс «Қазіргі әлемде қандай жаһандық мәселелер бар?» сұрағын талқылаңдар.

Жаңа материалмен
танысайық

2-тапсырма.

Мәтінді оқып, мәтін бойынша «Жаһандық мәселелер» атты ассоциативті карта жасаңдар.

Жаһандық мәселелер

Жаһандық мәселелердің күрделі болып бара жатқаны қазіргі қоғамның ерекшеліктерінің бірі болып табылады. 20 ғасырдың ортасына дейін саяси тұрғыдан қарағанда жаһандық мәселелер ұғымы болған жоқ. Адамның іс-әрекеті мен Жер бетіндегі тіршілікті сақтап отырған орта биосфераның жағдайы арасындағы байланыс тек философиялық жалпылау деңгейінде ғана талқыланған болатын. Орыс ғалымы В. И. Вернадский ғана адамның іс-әрекеті табиғи және геологиялық күштердің ауқымымен бірдей болды деген идеяны ұсынды. Қаншалықты сенгісіз болса да, бүкіл өркениет жаһандық әлеуметтік-экономикалық апатқа қарай кетіп барады. Бұл фактіні әлемдегі ірі

мемлекеттердің басшылары 1992 жылдың жазында Рио-де-Жанейрода өткен БҰҰ Қоршаған орта және даму конференциясында мойындады.

1960 жылдардың соңында халықаралық қолданысқа енген «жаһандық мәселелер» термині латынның «глобус» (жер) сөзінен шығып, үш мағынаны білдіреді: «барлық елдер мен халықтарды қамтитын, бүкіл жерді қамтитын, әмбебап әрі ауқымды».

Жаһандық мәселелер дегеніміз – ол бүкіл әлемге, адамзатқа әсер ететін, оның бүгінгі күні мен болашағына қауіп төндіретін және барлық елдер мен халықтардың бірлескен күш-жігерін талап ететін мәселелер.

Жаһандық мәселелерді талдауды ғылыми типологиясыз елестету мүмкін емес. Жаһандық проблемалардың әртүрлі жіктелімдері бар. Әр түрлі ақпарат көздеріне сүйенетін болсақ, олар 8-10-нан 40-45-ке дейін жетеді, сондықтан оларды 45 минут ішінде талқылау мүмкін емес. География оқулығының авторы Максаковский ұсынған жаһандық мәселелердің жіктелуіне назар аударайық.

Жаһандық мәселелердің типтері

1. әмбебап мәселелер. Ең «әмбебап» саяси және әлеуметтік-экономикалық мәселелер (ядролық соғыстың алдын алу және бейбітшілікті қолдау, әлемдік қоғамдастықтың тұрақты дамуын қамтамасыз ету және оның реттілігі мен басқарылуын арттыру).

2. табиғи және экономикалық мәселелер. Көбінесе табиғи және экономикалық мәселелер (қоршаған орта, қуат көзі, шикізат, азық-түлік, мұхиттар).

3. әлеуметтік мәселелер. Негізінен әлеуметтік мәселелер (демография, этносаралық қатынастар, мәдени және моральдық дағдарыс, демократия мен денсаулық сақтаудың болмауы, лаңкестік).

4. аралас мәселелер. Шешпесе, көптеген адамдардың өліміне әкелетін күрделі мәселелер (мысалы, аймақтық қақтығыстар, қылмыстар, техногендік апаттар, табиғи апаттар)

3-тапсырма.

Топтарда (3-4 оқушыдан) келесі сұрақтарды талқылаңдар:

- Ғаламдық ауқымдағы мәселелер неліктен туындайды?
- Жаһандық мәселелердің себептері қандай?
- Оларды жеңудің қандай жолдары бар?

4-тапсырма.

Топтарда кестені толтырындар. Сипаттама жоспарын қолданып, үш жаһандық проблеманы талдаңдар. Кестеде талдау үлгісі берілген.

Жаһандық мәселелерді сипаттау жоспары:

1. Жаһандық мәселе.
2. Мәселенің болуының дәлелдері.
3. Шешу жолдары.

Жаһандық мәселе	Мәселенің болуының дәлелдері.	Шешу жолдары
<i>Бейбітшілік пен қарусыздану, ядролық соғыстың алдын алу мәселесі.</i>	<i>Әлемде жаппай қырып-жою құралдарын жинақтау.</i>	<i>Қарусыздану. Қарусыздануды бақылау. Бейбіт шарттар.</i>
1.		
2.		
3.		

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Сендер келесі жағдайларда қалай әрекет етер едіңдер? Дәлелдер келтіріңдер.

1. Сен көпқабатты үйде тұрасың. Байқағаныңдай, көршілеріңнің бірі камерасы жоқ кіреберіс пен аулаға қоқыс тастап кетеді. Сен бұл жағдайда не істейсің және неге?
2. Сен халықаралық университеттің студентісің. Сен топ старостасы болып тағайындалдың. Топта әртүрлі мәдениеттердің өкілдері бар. Студенттердің онлайн чатында кейде студенттер арасында түсініспеушілік туындайды. Сен өз тобыңа өзара сыйластықты, толеранттылықты және ұйымшылдықты сақтауға қалай көмектесер едің?

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Жоспарлау» кезеңі: Жобалық жұмыстың негізгі кезеңі – мәселені анықтап, тұжырымдау. Мәселені анықтау және оны тұжырымдау туралы мәтінді оқындар. Топтарда мәселелерді талқылап, анықтаңдар және тұжырымдандар.

Мәселені қалай дұрыс тұжырымдау керек?

Бұл сұрақ өзекті, өйткені дұрыс тұжырымдалмаған мәселелер жалпы тұжырымдарға немесе айқын тұжырымдарға әкелуі мүмкін. Ондай жағдайда талдау жүргізу мүмкін болмайды.

1. Мәселе дәл қазіргі бар мәселе – «белгілі бір кезең өткеннен кейін пайда болатын» емес, бұрыннан бар мәселе болу керек. Жұмыстың келесі кезеңінде ұсынылып отырған мәселе болжамды мақсатқа айналады, оған дәл қазір қол жеткізетін жағдайлар жоқ, ал сыртқы жағдайлар өзгеруі мүмкін, сондықтан жоспарланған жұмыс қажет болмай қалады.

2. Тұжырымдама нақты және шынайы болу керек: жалпы сөздерді қолданбай, мүдделі тараптарға қазіргі жағдай сендерге не себепті сәйкес келмейтінін және нені өзгерткілерің келетінін (және өзгерте алатындарыңды) түсінуге тырысыңдар.

3. Тым жалпы, жаһандық мәселені алмаған жөн («қоғамның руханиятсыздығы», «ғаламдық жылыну» және т.б.).

4. Тұжырымдамада тек бір мәселе болу керек. Тұжырымдамада бірнеше мәселе бар екенін «себебі...» немесе «ол үшін» деген сөздерден білуге болады. *Мысал: «Тұрғындар бұл спорт орталығына онда бассейн болмағандықтан барғысы келмейді» деген проблеманы: «Тұрғындар бұл спорт орталығына барғысы келмейді» және «бассейн жоқ» деген екі проблемаға бөлу керек.*

5. Тым көп сипаттама бермеңдер.

6. Мәселелер қайталанбау керек. Екі мәселенің мағынасы бір-біріне ұқсас болса, оларды біріктіру керек, ал талқылауға қатысушылар келіспесе, мәселелер арасындағы айырмашылық айқын болғанға дейін тұжырымдаманы нақтылау қажет.

Рефлексия:

Сұрақтарға жұпта жауап беріндер:

1. Жаһандық мәселелер қай елдер үшін өзекті? Неліктен?
2. Біздің заманымыздың қандай әлеуметтік мәселелерін ең өзекті деп санайсыңдар? Неліктен?

3. Мәселені белгілеу туралы не білдіңдер?

Ресурстар:

1. <https://stock.adobe.com/images/planet-earth-and-deforestation-global-problems-vector-illustration/272949867>
2. <https://www.freepik.com/free-photos-vectors/global-problems>
3. <https://infourok.ru/konspekt-uroka-po-geografii-na-temu-globalnie-problemi-chelovechestva-klasse-394718.html>
4. <https://www.istockphoto.com/photos/world-problems>
5. <https://econ.wikireading.ru/44414?ysclid=l6chw01ah1934858232>
6. https://as2.ftcdn.net/v2/jpg/03/10/69/47/1000_F_310694723_tJ7S1v4oYVO61FICD2O6KNXXwtJQUQXE.jpg

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Ғылыми проблеманың мәні. https://studbooks.net/585374/filosofiya/sut_nauchnoy_problemy#82
2. Зерттеу мәселесін белгілеу. <https://sibac.info/blog/postanovka-problemy-issledovaniya?ysclid=l6ci0dbv7r37140884>

6-сабақ. Әлеуметтік мәселелер

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалайша дамығанын сипаттау;
- дереккөздердің мықты және әлсіз жақтарын бағалау

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Жұпта келесі сұрақтарға жауап беріңдер: «Қазіргі әлемде қандай әлеуметтік мәселелер бар? Сендердің ойларыңша, Қазақстанда қандай мәселелер аса өзекті болып табылады?».

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма.

Мәтінді оқып, мәтін бойынша «Жаһандық әлеуметтік мәселелер» атты ассоциативті карта жасандар.

Жаһандық әлеуметтік мәселелер

Баспанасыздық – адамзаттың жаһандық мәселелерінің бірі, ол әлемнің көптеген тұрғындарын тұрғын үймен қамтамасыз ету мүмкіндігінің болмауынан және жаһандық, аймақтық және жергілікті маңызы бар әртүрлі субъективті және объективті себептерден туындайды. Баспанасыздық созылмалы немесе жағдаяттық болады; ерікті немесе амалсыздан болуы мүмкін.

Жұмыссыздық – жұмыс істей алатын және жұмыс істегісі келетін бірақ жұмыс таба алмайтын экономикалық белсенді халық пайызы. Жұмыссыздық деңгейі жұмыссыздар санын жұмыс күшінің жалпы санына бөлу арқылы есептеледі. Зейнеткерлер, мүгедектер және жұмыс істеуге қабілетті, бірақ бала күтімі, жоғары білім алу себебінен жұмыс іздемейтін адамдарды қоспағанда, жұмыс істеуге дайын адамдарды жұмыс күші деп атаймыз. Жұмыссыздық әртүрлі себептермен туындайды, мысалы, компаниядағы жұмысшылар санының азаюы немесе белгілі бір кәсіптерді жоғары дамыған машиналармен алмастыру.

Сауатсыздық – мәдени, білім беру немесе рухани жағдайларға, оның ішінде толық сауатсыздыққа байланысты адамдардың оқи және жаза алмауы. 2003 жылы бүкіл әлемдегі сауатсыз адамдар саны 862 миллионды құрады. Гамбург университетінің (Германия) зерттеуіне сәйкес, 2011 жылы функционалды сауатсыз адамдардың үлесі шамамен 14% (7,5 миллион адам) болған.

Гендерлік тепе-теңдікке қол жеткізу одан да қиын, өйткені қазіргі уақытта әлемдегі ересектердің шамамен 17%-ы сауатсыз, олардың үштен екі бөлігі әйелдер. Шамамен 67,4 миллион бала мектепке бармайды және болашақта үлкен мәселелерге тап болуы мүмкін, өйткені олар сауатсыздықтың себебі болып табылатын негізгі білім ала алмайды. Біріккен Ұлттар Ұйымы мен ЮНЕСКО бүкіл әлемдегі сауатсыздық деңгейін төмендетуге түрлі әрекеттер жасауда.

3-тапсырма.

Топта жұмыс істеу. Кестені толтырыңдар.

Сипаттама жоспарын қолданып, үш әлеуметтік мәселені талдандар. Кестеде талдау үлгісі берілген.

Әлеуметтік мәселені сипаттау жоспары:

1. Әлеуметтік мәселе.
2. Мәселенің болуының дәлелдері.
3. Шешу жолдары.

Әлеуметтік мәселе	Мәселенің болуының дәлелдері	Шешу жолдары
<i>Мысалы: Баспанасыздық</i>	<i>Көшеде баспанасыздардың болуы</i>	<i>Баспанасыздарға баспана ашу Оқыту және жұмысқа орналастыру</i>
1.		
2.		
3.		

4-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

**Сендер келесі жағдайларда қалай әрекет етер едіңдер?
Дәлелдер келтіріндер.**

1. Сенің жұмысың бар, ал сенің досың жұмыссыз. Ол 1 жыл бойы жұмыссыздық үшін жәрдемақы алып жүр, бірақ әлі жұмыс таба алмады. Сен досыңның әлі жұмыс таппағанына таң қаласың. Жақында ол сенен ақша сұрауға келді, бірақ сен оған ақша бергің келмеді. Ол көбірек ақша тапқысы келсе, оған жұмыс табу керек деп ойлайсың.

2. Сен мұғалімсің және мектепте бір оқушының басқа оқушыларды мазақ ететінін көресің. Сен оқушының ата-анасымен сөйлесіп, балалардың мінез-құлқын өзгерте алатыныңды білгің келеді. Баланың ата-анасы баланы керемет және өзін жақсы ұстайды деп санайды. Сен ондай жағдайда не істейсің және неліктен олай істейсің?

5-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Зерттеу» кезеңі: мақсат пен міндеттерді тұжырымдау және жоспар құру туралы мәтінді оқындар. Топтарда жобаның мақсаттарын, міндеттерін және жоспарын талқылап, тұжырымдаңдар.

Зерттеу

Зерттеу кезеңінде сендер нақты зерттеушілер болып табыласыңдар. Кез-келген зерттеуші сияқты, сендерге жоба бойынша жұмыс жүргізу барысында сұрақтар қоюға, мәселелерді тұжырымдауға, болжамдар жасауға және оларды растауға немесе жоққа шығаруға болады. Сендерге әртүрлі дереккөздерден ақпарат іздеп, әртүрлі зерттеу әдістерін қолдану қажет болуы мүмкін. Нағыз зерттеуші өз сұрақтарына жауаптарды іздей біледі. Әрбір зерттеудің өз тақырыбы бар.

Зерттеу объектісі – мәселелік жағдайды тудыратын және зерттеу объектісі ретінде таңдалған үдеріс немесе құбылыс.

Зерттеу тақырыбы – бұл зерттеу объектісінің аясындағы нәрсе. Зерттеу тақырыбы объектіге қарағанда шағын ұғым. Бұл объектінің бөлігі және элементі болып табылады.

Зерттеу логикасы.

1. Таңдалған тақырыптың өзектілігін негіздеу.
2. Зерттеудің мақсаты мен нақты міндеттері.
3. Зерттеу тақырыбы мен мәнін анықтау.
4. Зерттеу әдісін (әдіснамасын) таңдау.
5. Болжам жасау.
6. Зерттеу дизайнын құру.
7. Зерттелетін болжамды тексеру. Зерттеу үдерісін түсіндіру.
8. Зерттеу нәтижелерін қалыптастыру.
9. Қорытындыларды тұжырымдау және шыққан нәтижелерді бағалау.
10. Табылған шешімдердің қолданылу аясын анықтау.

Зерттеу үдерісінің негізгі барысы:

- Мәселені белгілеу.
- Фактілерді жинау.
- Алынған мәліметтерді жүйелеп, талдау.
- Болжамдар жасау.
- Болжамды тексеру.
- Болжамды дәлелдеу немесе жоққа шығару.

Зерттеу әдістері: әдебиетті талдау, Интернеттен ақпарат іздеу, сауалнамалар (сауалнама, сұхбат), бақылаулар, эксперименттер.

Рефлексия:

Сұрақтарға жұпта жауап беріндер:

1. Сен нені үйрендің?
2. Сен үшін не қызықты болды?
3. Келесі сабақта нені білгің келеді?

Ресурстар:

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D1%8B%D0%B5>
2. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D0%B5%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B5
3. <https://obrazovaka.ru/obschestvoznanie/globalnye-problemy-sovremennosti-puti-resheniya.html>
4. <https://www.dreamstime.com/illustration/members-working.html>
5. <https://cdn5.vectorstock.com/i/1000x1000/60/39/effective-business-team-office-group-work-vector-34356039.jpg>
6. <https://www.vectorstock.com/royalty-free-vector/colleagues-work-on-project-together-vector-19146182>
7. https://en.islcollective.com/preview/201212/f/social-problems-role-play-role-plays-drama-and-improvisation-activities_39376_1.jpg
8. <https://cdn4.vectorstock.com/i/1000x1000/94/78/team-brainstorming-success-managers-vector-32269478.jpg>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. <https://infourok.ru/metod-rekomendacii-po-proektam-3432615.html?ysclid=16i8soqd2n638004655>

7-сабақ. Әлеуметтік теңсіздік жаһандық мәселе ретінде

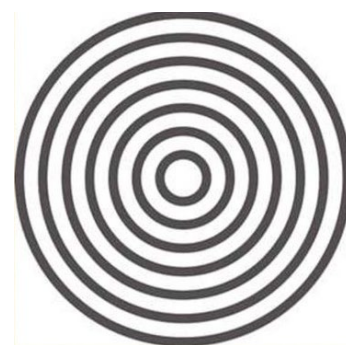
Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау;
- дереккөздердің мықты және әлсіз жақтарын бағалау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Жұпта «теңсіздік» ұғымына қатысты сөздер қатарын жасаңдар. Сөздер қатарын «Судағы шеңберлер» түріндегі сатылы ұйымдастырушы түрінде жасаңдар. Ортасына ең маңызды, ал шеткері жерлеріне аса маңызды емес тұжырымдарды жазыңдар.

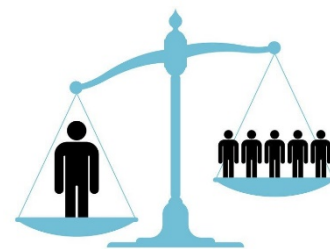
Жаңа материалмен
танысайық

Мәтінді оқып, мәтін бойынша «Әлеуметтік теңсіздік» атты ассоциативті карта жасандар.

Глоссарий:

Саралау	қоғамды төменгі, орта және жоғары топтарға (таптарға) бөлу арқылы көрсетілген жіктелім. Саралаудың экономикалық, саяси және кәсіби түрлері болады.
Стратификация (страта – саты)	бұл қоғамның әртүрлі сатыларда топтарға бөлінуі.
Әлеуметтік теңсіздік	Мұраға берілетін құқықтары мен міндеттері бар тұйық әлеуметтік топ.
Эгалитаризм	Адам тек туу құқығы бойынша мүшесі болатын әлеуметтік топ.
Страта	Адамдар ақша, байлық, билік сияқты әлеуметтік игіліктерге бірдей қол жеткізе алмайтын жағдайлар.
Құлдық	Жеке шаруашылық негізінде жеке меншікті қайта бөлуге және теңдеуді көздейтін утопиялық теория.
Каста	Қоғамды таптың сатыларға бөлу.
Тап	Қоғамның әлеуметтік сатысындағы орналасуымен ерекше болып табылатын адамдардың үлкен тобы.
Қоғамның әлеуметтік құрылымы	Қоғамның белгілі бір нормалармен реттелген ішкі құрылымы.
Әлеуметтік топ	ортақ мүдделермен біріккен индивидтердің қандай да бір жиынтығы. Әлеуметтік топтардың бөлінісі: 1) саны бойынша (үлкен және кіші). Шағын топтар – отбасы, сарбаздар взводы, бір сынып оқушылары, жұмысшылар бригадасы. Үлкен топтар – ұлттар, зейнеткерлер, бюджеттік қызметкерлер, көп балалы отбасылар. 2) өзара әрекеттестікті ұйымдастыру және реттеу тәсілі бойынша (ресми және бейресми). Ресми – партиялар. Бейресми – қызығушылық бойынша. 3) өзара қарым-қатынастар бойынша (мәртебелік топтар – класстар, таптар).

Әлеуметтік теңсіздік – қоғамның тапшы ресурстарының (ақша, билік, білім және бедел) әртүрлі әлеуметтік топтар арасында біркелкі бөлінбеуі. Әлеуметтік теңсіздік алғашқы мемлекеттер пайда болғаннан бері пайда болды.

Әлеуметтік теңсіздік критерийлері:

- А) К. Маркс: ең маңызды критерий – адамның меншікке ие болуы және табыс деңгейі;
- Б) М. Вебер: субъектінің саяси партиялар мен билік қатарында болуы;
- В) П. Сорокин: теңсіздіктің басты себебі – қоғамдағы құқықтар, міндеттер және артықшылықтардың біркелкі бөлінбеуі.

Стратификация жүйесінің негізі адамдардың әлеуметтік теңсіздігі деп саналады. Әлеуметтік стратификация мәселесі әлеуметтануда өзекті болып, пікірталастар тудырады. Бұл мәселемен көптеген ғалымдар, оның ішінде К. Маркс, М. Вебер, П.Сорокин және басқалары да айналысқан.

Зерттеу барысында олар әлеуметтік стратификация критерийлерін анықтады, олар: табыс, білім, билік, бедел.

Стратификацияның тарихи формаларын қарастырсақ, әлеуметтік мобильділігі төмен және таптар, касталар, құлдық сияқты әлеуметтік құрылымы бар жабық қоғамды, сондай-ақ әлеуметтік мобильділігі жоғары және қоғамның таптық құрылымы бар ашық қоғамды көрсетуге болады.

Осылайша, қоғам бірнеше негіздер бойынша әлеуметтік теңсіздікті көбейтіп, ұйымдастырады:

- * байлық деңгейі бойынша,
- * әлеуметтік бедел бойынша,
- * саяси биліктің болуы және т. б. бойынша.

Қорытындылай келе, әлеуметтік топтар ресурстар мен пайдаға байланысты үш негізгі топқа бөлінетінін атап өткен жөн, олар: жоғарғы саты (байлар), ортаңғы саты (ақыл-ой және қол еңбегімен айналысатын қызметкерлер) және төменгі саты (кедейлер).

3-тапсырма.

Топта келесі сұрақтарды талқылап, жауап беріңдер:

- Неліктен адамзат қоғамында ең бастысы табиғи айырмашылықтар емес, әлеуметтік теңсіздік болып табылады?
- Әлеуметтік айырмашылықтар әлеуметтік факторлардан туындайды деген пікір дұрыс па?
- Сендер айналадағы қоғамда қандай әлеуметтік рөлдерді ойнайсындар?

4-тапсырма.

Топтарда әлеуметтік теңсіздіктің оң және теріс жақтарын талдап, кестені толтырындар. Кестеде мысал келтірілген.

- әлеуметтік теңсіздік	+ әлеуметтік теңсіздік
Қоғамдағы әлеуметтік қақтығыстардың өсуі, оның тұрақсыздануы.	бәсекелестікті ынталандырады.

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Топтарда өздерің ойнайтын әлеуметтік мәртебені таңдаңдар. Пантомима түрінде бүкіл топ немесе оның өкілі 3 минуттан кейін сендер таңдаған әлеуметтік мәртебемен анықталған рөлді ойнаңдар. Рөл мәртебеге сәйкес келуі керек.

Әлеуметтік мәртебенің нұсқалары: *патша, қызметші, кәсіпкер, қайыршы, банк қызметкері – орта буын менеджері, зауыт жұмысшысы.*

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Зерттеу» кезеңі: мақсат пен міндеттерді тұжырымдау және жоспар құру туралы мәтінді оқыңдар. Топтарда мақсаттар мен міндеттерді, сондай-ақ сендердің жобаларыңның жоспарын талқылап, тұжырымдандар.

Мақсат пен міндеттерді қалай тұжырымдау керек

Жобаның мақсаты - бірлескен іс-қимыл нәтижесінде қол жеткізгілерің келетін нәрсе.

Жобадағы мақсат «Неліктен біз осы жобаны таңдап, оны орындағымыз келеді?» деген сұраққа жауап беруге көмектеседі. Ол кең мағынада естіліп, жоба тақырыбын көрсетеді. Бұл мақсатқа қалай жетуге болады, ол үшін не істеу керек? Келесі қадам - тапсырмаларды анықтау.

Міндеттер – бұл мақсатқа жету үшін орындалатын қадамдар.

Жоспарды құру

Не белгілі және не белгілі емес деген сұрақтарға жауап беруге тырысыңдар. Енді тұжырымдау оңай болады: «Сендерге не істеу керек?». Бұл сендердің іс-әрекет жоспарларың болады.

Өз әрекеттеріңді кестеге жазыңдар.

№	Іс-әрекеттер	Кімге тапсырылды?	Қажет уақыт	Орындалуы туралы белгі (+, -)

Жоспарлау кезеңінде маңызды:

- ✓ ақпарат көздерін анықтау;
- ✓ ақпаратты жинау және талдау құралдарын анықтау;
- ✓ нәтижелерді ұсыну құралдарын анықтау;
- ✓ нәтижелер мен үдерісті бағалау критерийлерін әзірлеу;
- ✓ міндеттерді үлестіру (топ мүшелері арасындағы міндеттер).

Рефлексия:

Сұрақтарға жұпта жауап беріндер:

1. Әлеуметтік теңсіздік тақырыбы даму деңгейі төмен елдер үшін ғана өзекті деп айтуға бола ма?
2. Сабақтың негізгі ұғымдарын атап өтіңдер. Бүгінгі сабақтың тақырыбы қаншалықты өзекті?
3. Жобаны құру, мақсат пен міндеттерді тұжырымдау және жоспарлау туралы нені білдіңдер?

Ресурстар:

1. <https://scientificrussia.ru/images/q/u2q-full.jpg>
2. <https://uchitelya.com/obschestvoznanie/63537-plan-konspekt-uroka-socialnoe-neravenstvo-bednost-11-klass.html>
3. <https://cdn1.vectorstock.com/i/1000x1000/33/55/business-team-discuss-work-at-table-vector-19233355.jpg>
4. <https://infourok.ru/metod-rekomendacii-po-proektam-3432615.html?ysclid=16i8soqd2n638004655>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. <https://nauka.club/pomoshch-studentu/tseli-i-zadachi.html?ysclid=16jg8gbh4i325886705>
2. <https://cyberpedia.su/26xb5f2.html?ysclid=16jg8emrzc718033265>
3. <https://gramopod.ru/kak-sdelat-shkolnyj-proekt/?ysclid=16jg8c4c0830056403>

8-сабақ. Әлеуметтік теңсіздік. Себептері

Оқу мақсаттары:

–жаһандық мәселе бойынша көзқарасты және оның қалай дамығанын сипаттау;

– дәлелдерді, себептер мен мәлімдемелерді растау үшін аргументтерді зерттеу және талдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

«Қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік адамдар арасындағы қарым-қатынаста қалай көрінеді?» деген сұрақты талқылап, оған жауап беріңдер.

Жаңа материалмен
танысайық

2-тапсырма.

Топтарда мәтінді оқып, әлеуметтік теңсіздіктің себептері мен факторларын талдап, ассоциативті карта жасаңдар.

Қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік.

Әлеуметтік теңсіздік адамдар арасындағы айырмашылықтарда көрінеді, олар дамудың әртүрлі мүмкіндіктерінде (әлеуметтік мобилділік), қажеттіліктерді қанағаттандыруда және материалдық тауарларға қол жеткізуде көрінеді. Ол келесімен сипатталады:

- **Табыс деңгейі.** Оны адамның еңбегінен де, мүлікке иелік етуден де алуға болады. Ол неғұрлым төмен болса, қоғамдағы адам соғұрлым төмен деңгейде болады. Жалақы деңгейіне адам жұмыс істейтін сала да әсер етеді. Әдетте, тау-кен саласында жұмыс істейтін адамдардың табысы ең көп болып табылады, ал ең төмені – ауылшаруашылық саласында;
- **Білім беру** – бұл адамның алған қабілеттері мен білімінің маңыздылығы. Мысалы, жоғары білімі бар адамда тек 9-сыныпты бітірген адамға қарағанда, беделді лауазымға және жоғары жалақы деңгейіне ие болуға мүмкіндігі жоғары болады;
- **Билік** дегеніміз – адамдардың қалауына қарамастан, оны ие ететін адамның әсер ете алатын адамдардың саны;
- **Бедел** – бұл адамның әлеуметтік мәртебесіне құрметпен қарау.

Әлеуметтік теңсіздіктің себептері мен факторлары

Әлеуметтік теңсіздіктің себептері:

- адамдар арасындағы айырмашылықтар (жеке қасиеттер, ақыл, білім, дарын);

- қоғамда оған басқаларға қарағанда үлкен пайда әкелетін адамдар бар және оларды көтермелеу керек;
- еңбек бөлінісі. Бұл барлық жұмыстарды қызметкердің біліктілік дәрежесі бойынша жеке түрлерге бөлу.

Адамдардың әлеуметтік теңсіздігі адамның күнделікті өмірінде кездесетін әртүрлі факторларға байланысты. Ең маңыздыларының бірі – экономикалық, оған келесілер жатады:

- Мемлекеттің экономикалық мүмкіндіктері;
- Еңбек өнімділігінің деңгейі;
- Бизнес жүргізу үшін мемлекет қандай жағдайларды ұсынады;
- Меншіктің болуы;
- Табыс айырмашылығы;
- Инфрақұрылымның болуы.

Географиялық факторлар да маңызды. Оларға келесілер жатады:

- елдің немесе аймақтың климаттық жағдайы;
- Аумақтың тартымдылығы және оның табиғи ресурстарға қаншалықты бай болуы;
- Қалалар арасындағы теңсіздік (мысалы, инфрақұрылымды дамытуда: медициналық, мәдени және білім беру ұйымдарының болуы және қолжетімділігі).

Африка құрлығының көптеген елдері табиғи ресурстардың қорына ие болғанына қарамастан әлемдегі ең кедей елдер болып табылады. Африканың кейбір елдерінде бұл құрғақ климатқа, ауыл шаруашылығын жүргізуге болатын жерлердің аздығына байланысты. Бұл мемлекеттерде өмір сүру ұзақтығы өте төмен (50 жасқа дейін) болып келеді, медицина нашар дамыған, әртүрлі аурулардың эпидемиясы жиі орын алады және халықтың сауаттылығының төмендігі ерекшеленеді. Экономика басым бөлігінде ауыл шаруашылығына негізделген, халықтың көп бөлігі ежелгі заңдарға сәйкес өмір сүреді. Бұған тек географиялық жағдай факторлары ғана емес, сонымен бірге елдегі саяси жағдай, әскери қақтығыстар, сондай-ақ экономиканың дамымауы да әсер етеді.

Географиялық фактордың әсері адамдардың медициналық қызметтерді алу теңсіздігінде де көрінеді. Көптеген ауылдық жерлерде ауруханалар жоқ, және адамдар дәрігерге бару үшін үйден бірнеше шақырым жерге аттануға мәжбүр болады.

Сондай-ақ, ірі қалаларда тұратын қызметкерлердің жалақы деңгейі өңірлердегі жалақы деңгейіне қарағанда едәуір жоғары. Осы себептердің барлығы көпшілікті ауылдан қалаға көшуге мәжбүр етеді. Әлеуметтік айырмашылықтардың пайда болуына мәдени факторлар да әсер етеді. Олар адамдардың өмір салтын салыстыру нәтижесінде пайда болады.

Әлеуметтік-мәдени факторлар адамдардың жынысы, жасы, ұлты, өмір сапасы мен деңгейі, кәсіби ерекшелігі бойынша ерекшеленеді. Мәдени орта факторлары қоғамда «жоғары» және «төменгі» топтардың мәдениеттерін ажыратуға ықпал етеді. «Жоғарғы» топқа жататын адамдар «төменгі» топты

мәдени емес деп санайды, өйткені «төменгі» топқа жататын көптеген адамдар белгілі сәулет немесе өнер туындыларына (мұражайлар, театрлар және т.б.) қол жеткізе алмайды. Осылайша, қоғамдағы мәдени фактордың дамуы экономиканың дамуына әсер етеді, сонымен қатар әлеуметтік айырмашылықтардың қалыптасуын күшейтеді.

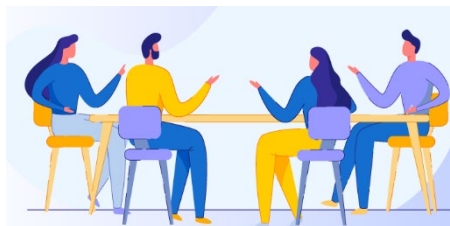
3-тапсырма.

Топта әлеуметтік теңсіздіктің себептерін талқылап, анықтаңдар (әр топқа себебін атап, осы себепті суреттейтін мысал келтіріңдер).

4-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Топтарда жағдаймен танысып, сахна көрінісін ойнаңдар. Жағдайды талдап, қорытынды жасаңдар.

Қарапайым киінген бір ақсүйек адам қаланың атақты тұрғынының мерекесіне аттанды. Онда жібек пен барқыттың керемет киімдерімен жарқыраған адамдар болатын. Қонақтар оның кедей киімдеріне ұнатпаушылықпен қарайды. Оны адамдар әдейі байқамай, мұрындарын шүйіріп, керемет тағамдарға толы үстелдің басынан итеріп отырды. Содан кейін ақсүйек үйіне барып, ең күшті костюмін киіп, құрметке толы патша сияқты мерекеге оралды. Қонақтар бірден оған жағымпаздана бастады. Әркім онымен сөйлесуге талпынып, оның дана сөздерін есте сақтауға тырысты. Мерекелік дастарқан тек оған арналып әзірленді деп ойлауға болушы еді. Барлық жағынан оған ең дәмді тағамдар ұсынылды. Бірақ тамақ ішудің орнына, ақсүйек тамақты костюмінің жеңіне тығып отырды. Қонақтар оған: «О, мырза, сен не істеп жатырсың? Неліктен саған ұсынып жатқан тамақты өзің жемейсің?» деген сұрақтарды тұс-тұстан жаудырта бастады. Ол костюмін тамақпен толтыруды жалғастырып, сабырмен жауап қайтарды: «Мен әділ адаммын, шындығымды айтсам, сендердің қонақжайлықтарың маған емес, менің костюміме қатысты. Сондықтан ол оған тиесілі нәрсені алуы керек».

5-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Зерттеу» кезеңі: Интернеттегі ақпаратты іздеу туралы мәтінді оқындар. Топтарда ақпаратты қалай іздейтіндеріңді талқылаңдар және шешіндер.

Интернеттен іздеу

Интернеттен іздеу – бұл интернеттегі алғашқы ақпаратты жинау және талдау әдісі.

Интернетте қажетті ақпаратты тез және дұрыс іздеу үшін келесі ережелерді сақтауларың керек.

1. Әр түрлі сайттардан қажетті ақпаратты іздеу үшін:
 - қажетті тақырыпқа ең қолайлы негізгі сөздер мен сөз тіркестерін таңдау;
 - пайдаланылған іздеу жүйелері мен каталогтардың тізімін жасау;
 - анықтаған тақырып бойынша ақпарат сайттарының болжамды тізімін жасау қажет.
 2. Жұмыс барысында қызықты сілтемелер болады, бірақ олар мүлдем тақырыпқа қатысты болмайды. Оларды елемей керек.
 4. Қызықтыратын құжатты толығымен зерттеген дұрыс, кейін берілген тақырып бойынша ең жақын сілтемелерге көшуге болады. Әйтпесе, желіде тез адасып қалуға болады.
 5. Белгілі бір сайттан ақпаратты пайдалану үшін ондағы берілген барлық ақпаратты дәйексөзге, рефератқа қолдануға болатынын қарастырыңдар.
 6. Қызықтыратын тақырып бойынша әртүрлі сайттарда ұсынылған бірдей ақпаратқа салыстырмалы сипаттама беру үшін, осы тақырыпты талдау үшін оқулықтар, оқу кітаптары, көркем туындыларын пайдаланыңдар.
- Іздеу жүйелерін оңтайландыру және жылдам жұмыс істеу үшін сұраныстарды жазудың белгілі ережелері бар. Нақты іздеу сервері үшін егжей-тегжейлі тізімді, әдетте, сервердің өзінен Көмек, Кеңес, Сұрау ережелері және т.б. сілтемелерінен табуға болады.

Рефлексия:

Сұрақтарға жұпта жауап беріндер:

1. Неліктен қоғамда әлеуметтік теңсіздік бар?
2. Әлеуметтік теңсіздіктің факторлары мен себептері қандай?
3. Интернеттен ақпарат іздеу туралы не білдіңдер?

Ресурстар:

1. <https://100urokov.ru/predmety/urok-2-socialnoe-neravenstvo>
2. <https://www.wildberries.ru/catalog/5407490/detail.aspx>
3. https://img.freepik.com/premium-vector/education-inequity-academic-degree-or-institution-bias-imbalance-or-chance-or-access-to-knowledge-school-dropout-concept-success-young-man-on-top-of-stack-of-textbooks-look-at-other-on-the-floor_212586-1287.jpg?w=996

4. <https://infourok.ru/metod-rekomendacii-po-proektam-3432615.html?ysclid=16i8soqd2n638004655>
5. https://cdn.dribbble.com/users/2029822/screenshots/4802674/interview_for_dribbble.jpg
6. https://miro.medium.com/max/880/0*XLeoYbOa9fjeCjiO

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. <https://promotiger.ru/news/poisk-informacii-v-internete.html?ysclid=16jnx9qb6591650092>
2. <https://externat.foxford.ru/polezno-znat/kak-pravilno-iskat-informaciyu-v-internete?ysclid=16jnxckzk341892214>

9-сабақ. Әлеуметтік теңсіздікті жеңу жолдары

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау;
- дәлелдерді, себептер мен мәлімдемелерді растау үшін аргументтерді зерттеу және талдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Жұпта келесіні оқындар:

Соңғы онжылдықта әлеуметтік теңсіздік бүкіл әлемде қақтығыс жағдайларының туындауына себеп болды, қоғамда айтарлықтай әлеуметтік өзгерістер орын алуда. Бүгінгі таңда әлеуметтік теңсіздік мәселесін шешу үшін ғылыми негізделген жауаптарды іздеуге бағытталған сындарлы диалогты дамыту қажет.

Осы тұжырымға қатысты «Пікір шкаласы» бойынша өз ұстанымдарыңды таңдаңдар.

Пікір шкаласы

Мен бұл тұжырыммен келісемін, себебі...

Мен бұл тұжырыммен келісемін, бірақ ескертетін жайттар бар, себебі...

Мен бұл тұжырыммен толық келіспеймін, себебі...

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма.

Жұпта мәтінді оқып, әлеуметтік теңсіздік мәселесін шешуге арналған әлеуметтік саясаттың әр нұсқасын талқылаңдар, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтаңдар. Біздің жағдайда сендерге қандай нұсқалар қолайлы әрі ұнамды болып көрінеді. Өз ұстанымдарыңды дәлелдендер.

Әлемде ұзақ мерзімді әлеуметтік саясаттың түрлі нұсқалары қалыптасты.

Ұзақ мерзімді саясаттың нұсқалары:

Еуропалық: халық жоғары салық төлейді, олардың көпшілігін мемлекет әртүрлі әлеуметтік бағдарламаларға пайдаланады: ауқаты төмен, көп балалы отбасыларды қолдау, арзан тұрғын үйді салу және т. б. Әлеуметтік табыс деңгейі жоғары.

Латынамерикалық: аймақтың көптеген елдері әлеуметтік саланы жекешелендіру жолына түсті. Мысалы, зейнетақымен қамсыздандыру саласында әр жұмысшының жалақысының бір бөлігі жеке сақтандыру компаниясының жинақтаушы шоттарына түседі, бірақ бұл сомалар мемлекет тарапынан түрлі тәуекелдерден сақтандырылады. Зейнетке шыққанда, көпшілігі өздерін қартайғанда қамтамасыз ету үшін жеткілікті қаражат жинай алады.

Білім туралы айтатын болсақ, мысалы, Чилиде орта мектеп білімін мемлекет төлейді. Сонымен қатар, мектеп жасындағы әр бала мемлекеттен ваучер алады, ал ата-аналар оны өз қалауы бойынша мектепке бере алады. Мектеп өз кезегінде қанша ваучер жинақталғанына байланысты қаржыландырылады. Бәсекелестік басталады, бұл білім деңгейіне өте жақсы әсер етеді.

3-тапсырма.

Топта келесі сұрақтарды талқылаңдар: «Қалай ойлайсыңдар, теңсіздікті жоюға бола ма? Бұған ұмтылу керек пе?»

4-тапсырма.

Топтарда өздерінді зерттеушілер ретінде елестетіңдер. Мәтінмен жұмыс жасау барысында әлеуметтік қатынастардың дамуындағы негізгі тенденцияларды бөліп көрсету керек.

Әлеуметтік қатынастардың даму тенденциялары

- Қоғамның әлеуметтік құрылымы өзгеріске бейім.
- Әлеуметтік құрылым қазіргі және дәстүрлі қоғамдарда ең тұрақты болып табылады.
- Индустрияландыру және жаңғырту дәуірінде пайда болған қоғамдар әлеуметтік саладағы прогреспен ерекшеленеді.
- Өнеркәсіптік жұмысшы табы қысқаруда.
- Тәуелсіз шаруалардың саны азаяды (фер мерлер).
- Ғылыми-техникалық революцияның әсерінен жоғары білікті ақыл-ой еңбегінің маңызы артады.
- Жұмыссыздық өткір мәселе болып қалуда.
- Мемлекет әлеуметтік қатынастарға белгілі бір реттеуші ықпал етеді.

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Теңсіздік мәселесін талқылайтын пікірталас клубының кездесуіне қатысқандарыңды елестетіп көріңдер. Сендердің талқылауларыңа келесі көзқарас ұсынылды: «Теңсіздік адамзатқа әр адам үшін жеке, бірлескен, ұжымдық мақсаттарға, идеалға және жетілуге жету үшін қажет. Бұл теңсіздік бәсекелестікті ынталандырады, білікті адамдарды негізгі лауазымдарға жылжытуға жағдай жасайды».

Екі топқа бөлініңдер: сыншылар (қарсы) және оптимисттер (жақтаушылар), адамдар арасындағы байлықты біркелкі бөлмеу мәселесін талқылаңдар, өз ұстанымыңды қорғауға дәлелдер келтіріңдер.

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Әдебиеттерді талдау туралы мәтінді және пайдаланылған дереккөздердің тізімін жасауға қандай талаптар қойылғанын оқыңдар. Топтарда әдебиеттерді талдаумен қалай айналысатындарыңды талқылап, шешіңдер.

Әдебиеттерді талдау

Әдебиеттерді талдау – бұл бастапқы ақпаратты жинау және талдау әдісі. Осы мәселе бойынша қолжетімді дереккөздерді егжей-тегжейлі игерместен, тікелей эксперименттен бастау қате болар еді.

Жұмыстың негізгі кезеңдері және әр кезеңдегі қызмет мазмұны келесі кестеде келтірілген:

№	Жұмыс кезеңдері	Кезеңдердің мазмұны
1.	Жалпы танысу	Мазмұнмен танысу. Әдеби дереккөздерді қарап шығу.
2.	Тараулар мен бөлімдер бойынша мұқият оқу	Ең маңызды мәтінді таңдау.
3.	Таңдамалы оқу	Ең маңызды мәтінді қайта оқу.
4.	Оқылған материалдың жоспарын құру	Жоспардың тармақтары ең маңызды ойды көрсетеді.
5.	Оқылғаннан үзінділер	Толық және дәл (дәйексөз + оның библиографиялық сипаттамасы).
6.	Оқылғанды басқа көздермен салыстыру	Мәселені шешуде жалпы және ерекше атап өтіледі.
7.	Оқығанды сыни бағалау және ескертулерді жазу	Пікірлердің объективтілігіне назар аударылады.

Рефлексия:

Сұрақтарға жұпта жауап беріндер:

1. Неліктен әлеуметтік теңсіздікті жоюға тырысу керек? Мұны істеу керек пе?
2. Неліктен әлеуметтік теңсіздік адамзат дамуының сөзсіз серігі болып табылады?

Ресурстар:

1. https://static.vecteezy.com/system/resources/thumbnails/001/974/268/small_2x/discussion-and-brainstorming-free-vector.jpg
2. <https://ug.ru/mobilnyj-seminar-kogda-odni-upravlyayut-drugimi-vo-blago-poslednih/>
3. <https://infourok.ru/metod-rekomendacii-po-proektam-3432615.html?ysclid=16i8soqd2n638004655>
4. <https://defakto.support/wp-content/uploads/2020/03/unnamed-3.jpg>
5. https://www.visaginas.lt/data/public/uploads/2019/10/d1_674021.jpg
6. <https://www.pngwing.com/ru/free-png-sgpng>
7. https://www.asi.org.ru/wp-content/uploads/2020/12/poster_event_1504805-1280x839-1-788x520.jpg

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. <https://www.enago.ru/academy/how-to-write-a-good-literature-review/>

10-сабақ. Жанжалдар. Ұғымы. Түрлері

Оқу мақсаттары:

- аргументке немесе мәселеге қатысты ақпарат пен дәлелдемелерді таңдау;
- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалайдамығанын сипаттау

Сабақ барысы

1-тапсырма.

4 топқа бөлініп (әрбір топқа әліпбидің белгілі сөздері берілген: А-Ж, З-О, П-Ц, Ч-Я), қақтығысқа қатысты әрбір әріптен басталатын сөздерге ой-талқы жүргізіндер. Мысалы, А= ашу, б=бейжайлық, р= реніш...). Әр топ өз сөздерін сыныпқа бөліп, бұл сөздердің қақтығыспен қалай байланысты екенін түсіндірсін.

Бұл сөздерді тақтаға жазыңдар.

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма.

Мәтінді оқып, «Жанжал. Жанжалдың түрлері» ассоциативті картасын құрастырыңдар.

Жанжал. Жанжалдың түрлері.

Жанжал— бұл өзара әрекеттесуге қатысушыларға қарсы әрекет етуден тұратын және әдетте ережелер мен нормалардан тыс теріс эмоциялармен бірге жүретін әлеуметтік өзара әрекеттесу үдерісінде туындайтын мүдделер, мақсаттар, көзқарастар үшін қайшылықтарды шешудің ең маңызды тәсілі. Жанжалдар конфликтология ғылымын зерттеу тақырыбы болып табылады.

Жанжал — тараптардың әрқайсысы екінші тараптың мүдделеріне сәйкес келмейтін және қарама-қарсы ұстанымды алуға тырысатын жағдай. Жанжал — жеке тұлғалардың, топтардың, бірлестіктердің олардың сәйкес

келмейтін көзқарастарымен, ұстанымдары мен мүдделерімен туындайтын ерекше өзара әрекеті. Жанжал құрылымсыз және құрылымды функцияларға ие. Жанжалдың тараптары әлеуметтік топтар, жануарлар топтары, жеке адамдар мен жануарлардың жеке тұлғалары, техникалық жүйелер болуы мүмкін.

Жанжалдың түрлері

Ішкі тұлғалық жанжал - күшті эмоциялық тәжірибелермен бірге жүретін шамамен бірдей, бірақ қарама-қарсы бағытталған мүдделер, қажеттіліктер, құштарлықтар және т.б. арасындағы қақтығыстан туындаған қиын шешілетін қайшылық.

Тұлғааралық жанжал - қақтығыс тараптарының теріс эмоциялық қабылдауын тудыратын, қарама-қарсы бағытталған мақсаттардың, мүдделердің, ұстанымдардың, пікірлердің немесе көзқарастардың қақтығысы.

Топішілік жанжал - жеке және ортақ мүдделердің айырмашылығынан, ұйымшылдық пен бірлескен іс-қимылдардың әлсіреуінен не топтық мінез-құлық нормаларын сақтамаудан туындаған жеке тұлға мен топ арасындағы келіспеушілік

Топаралық жанжал - ұжымдағы микротоптар арасындағы немесе қарама-қарсы мүдделер мен мақсаттарды қорғайтын әртүрлі әлеуметтік топтар арасындағы қақтығыс.

Әлеуметтік жанжал - әлеуметтік топтардың немесе жеке тұлғалардың пікірлері мен көзқарастарындағы айырмашылықтар, жетекші орын алуға деген ұмтылыс; адамдардың әлеуметтік байланыстарының көрінісі.

Тапаралық жанжал - қоғамның әр түрлі кластары арасында болатын жанжал.

Ұйымышілік жанжал - бұл ұйым аясында құрылған микротоптар арасындағы жанжал.

Этносаралық жанжал - әдетте қандай да бір мемлекетте тікелей жақын тұратын этникалық қауымдастықтар өкілдері арасындағы жанжал.

Педагогикалық жанжал - тәрбиеші мен тәрбиеленуші арасындағы жанжал (мұғалім мен оқушы, ата-ана мен бала), сондай-ақ егер олар мұғалім мен сынып арасында пайда болса, топтар арасындағы жанжалдар. Сондай-ақ, педагогикалық жанжалдар ұрпақ жанжалының бөлігі болып табылады.

3-тапсырма.

Топтарда жанжалдың анықтамасын жасандар. Өздеріңнің анықтамаларыңды сыныпқа ұсынудың шығармашылық тәсілін ойлаңдар. Бұл рөлдік ойын, сурет, физикалық қалыптасу және т. б. болуы мүмкін.

4-тапсырма.

Топтарда «Жанжал стильдері» кестесін зерттендер. 5 стильдің мәнін қарастырып, әрқайсысының сипаттамаларын қорытындылаңдар. Жағдайларға мысалдар келтіріп, оларды соңғы бағанға жазыңдар.

Жанжал стилі	Мінез-құлық	Пайдалану	Шектеу	Жағдайлар
Аулақ болу: - Мәселені жоққа шығару - Ештеңе болмағандай секілді жүру	- Жанжалдан аулақ болу - Сезімдер мен пікірлерді тежеу	- Жанжал қауіпті болып көрінген кезде - Дайындық үшін көбірек уақыт қажет болған кезде	- Мәселе ешқашан шешілмеуі мүмкін. - Эмоциялар кейінірек атылып шығуы мүмкін.	
Қарсылық: - Ештеңеге қарамастан қалағаныңды алу - Біреу жеңеді, біреу жеңіледі	- Сөзін бұзу - Басқалардың сезімдері мен идеяларын елемеу - Даусы қатты/кейде физикалық зорлық	- Дерееу әрекет ету қажет болған кезде - Өз әрекеттеріңнің сөзсіз «дұрыстығына» сеніп, басқа жолды көрмегенде.	- Бұл адамдарды қорғауға және жанжалды күшейтуге мәжбүр етуі мүмкін. - Басқаларға өз сезімдерін білдіру қиын болуы мүмкін	
Көну: - Біреудің көзқарасына бағыну - Өзіннің емес, басқалардың қамдарына көңіл бөлу	- Кешірім сұрау/жанжалды тоқтату үшін «иә» деп айта салу - Басқаларға сендердің сезімдеріңді, идеяларыңды үзуге немесе елемеуге жол беру	- Қателік жасадым немесе жағдайды түсінбедім деп ойлағанда - Қарым-қатынасты сақтау үшін «татуласу» маңызды болған кезде	- Сендер басқаларды қуанту үшін көп жұмыс жасай аласыңдар, бірақ ешқашан өздерің бақытты бола алмайсыңдар - Сыпайылық әрқашан мәселені шеше бермейді	
Ымыраға келу: - Әр адам бір нәрседен жеңеді алады, ал бір нәрседен жеңіледі	- Мәселені шешуге қызығушылық - Мәселе туралы сөйлесуге ниет білдіріңдер	- Шағын мәселе бойынша жылдам шешім қажет болғанда - Басқа ештеңе көмектеспегенде	- Дерееу жанжалды шеше аласыңдар, бірақ одан күрделі мәселені емес	
Мәселелерді шешу: - Барлығын бақытты ететін шешімді табу - Жанжал көздерін іздендер	- Өз сезімдерің, қажеттіліктерің және тілектерің туралы тура айту	- Қыңыр адамды мәселені шешуге итермелеуі мүмкін	- Бұл уақытты және жақсы қарым-қатынас дағдыларың қажет етеді	

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Топтарда жанжалды шешудің әртүрлі стильдерін қолданатын сахна көрінісін жасаңдар. Көріністі ойнап, сыныпта қолданатын жанжалды шешу стилін анықтаңдар.

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Байқау және эксперимент әдісі туралы мәтінді оқыңдар. Топтарда қандай ақпарат жинау әдісін қолданғыларың келетінін талқылап, шешіңдер.

Бақылау және эксперимент

Бақылау дегеніміз — белгілі бір жағдайларда болып жатқан оқиғаларды, құбылыстар мен үдерістерді тікелей тіркеу арқылы бастапқы ақпаратты жинаудың кең таралған ғылыми әдісі.

Бақылау жүргізу үшін объектімен не болғанын анықтап, оны жұмыс дәптеріне немесе бақылау журналына жазу керек.

Тіпті ең мықты есте сақтау жады шатасып кете алады, әсіресе сандық деректермен жұмыс жасағанда. Сондықтан өз бақылауларыңды жазуды ешқашан кешіктірмеңдер. Барлық жазбалар бақылау жүргізілген жерде қысқаша, бірақ міндетті түрде дәл жазылған жазбалар түрінде жасалуы тиіс.

Бақылаудың дәлдігін қамтамасыз ету үшін оларды әдетте бірнеше рет жүргізу керек. Басқа бақылаушылардан алынған ақпарат кімнен және қашан алынғанын көрсетіп, күнделікке жазылуы тиіс. Барлық деректер дәл болуы керек.

Эксперимент - бұл құбылысты ең қолайлы жағдайларда зерттеу үшін жасанды қолдану немесе қайта жаңғырту.

Эксперименттер эксперименттік жағдайдың сипатында да, гипотезаны дәлелдеу үшін қолданылатын логикалық құрылымда да ерекшеленеді.

Бақылаудан айырмашылығы, экспериментте зерттеуші алдын-ала жоспарланған мақсаттарға сәйкес жағдайды жасау немесе өзгерту арқылы құбылыстың қалыпты барысына белсенді араласады.

Табысқа жету үшін қажетті жағдайлар:

- эксперименттік әрекеттерді жоспарлау
- Мәліметтер жүйелі түрде жазылады.
- Құбылыстар мен объектілердің өзгеруі орын алатын жағдайларды білу және тиісті жағдайлар жасау.

- Зерттеу жұмыстарын жүргізудің жүйелілігі.
- зерттеудің әр кезеңінде, мүмкін болса, жұмыстың бағытын және сынақ барысында мүмкін болатын ауытқуларды анықтау тәсілдері туралы ойлау.

Рефлексия:

1. Жанжал, жанжал түрлері туралы не білдіңдер?
2. Сен үшін не қызықты болды?
3. Келесі сабақта нені білгің келеді?

Ресурстар:

1. <https://www.usip.org/issue-areas/conflict-analysis-prevention>
2. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/2634?ysclid=16cfh1u9sg286546980>
3. https://img.freepik.com/free-vector/group-therapy-illustration_74855-5516.jpg?w=2000
4. <https://abcm.com.au/news/conflict-of-interest-in-strata-what-is-it/>
5. <https://infourok.ru/metod-rekomendacii-po-proektam-3432615.html?ysclid=16i8soqd2n638004655>
6. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcT_I_No_wObLEXOvfQju2RAZz_mi5pbGx9ydvmyVTAGwVGUZVNtV5fLz0uwReHi9LYJv_d0Q&usqp=CAU

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. https://studme.org/116307175163/filosofiya/metody_nauchnogo_poznaniya_a_nablyudenie_eksperiment?ysclid=16i8tyo76p956996042
2. https://studopedia.su/10_107616_nablyudenie-i-eksperiment.html?ysclid=16i8usmtf8688920121
3. https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/774/%D0%9D%D0%90%D0%91%D0%9B%D0%AE%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%95?ysclid=16i8vw5o5r822493439

11-сабақ. Жанжалдарды шешу жолдары

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау,
- дәлелге немесе проблемаға қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Жұптасып, әр жағдайдың сипаттамасын оқып шығындар. Сипатталған жағдайларда не істейтіндеріңе дәл сәйкес келетін жауап әрпін жазындар. Содан кейін жағдайлардың біреуін тандап, неге осы немесе басқа жауапты тандағандарыңды түсіндіріңдер.

Жағдайлар:

- _____ 1. Сенің анаң оған сенбі күні кешке үйді жинауға көмектескенінді қалайды, ал сен достарыңмен бір жерге барғың келеді.
- _____ 2. Сенің ең жақын досың әрқашан сенің заттарыңды уақытшаға алып, кейін оларды ешқашан қайтармайды.
- _____ 3. Біреу сенің досың туралы жаман пікір айтады. Олардың айтып жатқандарының шын емес екендігін білесің және сен соған ашуланасың.
- _____ 4. Мұғалім сенің тестіңді әділетсіз бағалады деп ойлайсың. Сенің бағаң жоғары болуы керек екеніне сенімдісің.
- _____ 5. Сенің досың әрқашан сенің үй тапсырмаңды көшіріп алғысы келеді және бұл жағдай сенің ашуыңды келтіреді, себебі сен тапсырмаларды орындауға көп уақыт жұмсайсың, ал ол тек сенің жұмысыңды көшіріп отырады.
- _____ 6. Сенің достарың сабаққа қатысқысы келмейді, ал сен не істеу керектігін білмейсің. Сен сабаққа барғың келеді, бірақ достарыңның саған күлгенін қаламайсың.

Жаңа материалмен танысайық

2-тапсырма.

Мәтінді оқып, «Жанжалды қалай шешуге болады?» ассоциативті картасын құрындар.

Жанжалдарды жеке шешуге арналған кеңестер

- **Үзіліс жасаңдар.** Кейде пікірталас қызып кетіп, қақтығысқа немесе тіпті төбелеске айналуы мүмкін. Егер сендер өздерің немесе серіктестерің қатты ашулана бастағанын немесе орынсыз әрекет ете бастағанын сезсеңдер, екеулерің де сабырға түскенше үзіліс жасағандарың жөн. Мүмкін сәл сабаға түсу үшін далаға шығып, серуендеп, жарты сағаттан кейін диалогты жалғастыруларың керек.

- **Әңгімелесіп жатқан адамның көзқарасымен қарауға тырысындар.** Қақтығыс кезінде әдетте бізді естіп, түсінгенін қалаймыз. Өз ұстанымымыз туралы көп айтып, біз қарсыласымызды бізбен келісуге мәжбүр еткіміз келеді.

Бұл табиғи нәрсе. Жағдайға басқа тараптан қарауға тырысыңдар, сонда өз ұстанымдарыңды жақсырақ жеткізе аласыңдар. Қажет болса, әбден түсінгенше қосымша сұрақтар қойыңдар. Адамдар, егер олар сөйлеп, өздерін естігендей сезінсе, басқаларды тыңдауға дайын болады.

- **Өзіндікін алыңдар.** Жеке жауапкершілік — бұл әлсіздік емес, керісінше күш. Тиімді қарым-қатынас қағидаты сендер қателескен кезде оны мойындайсыңдар деп болжайды. Тиісінше, сендер де, сендердің әңгімелесушілерің де жағдайға бірге жауап бересіңдер (әдеттегідей), сендер не үшін жауап бергендеріңді тауып, мойындайсыңдар.

- **Мен-жолдауларын қолданыңдар.** «Сен бәрін тағы да қате жасадың/бүлдірдің» сияқты тіркестердің орнына өз ойларыңды «Мен» деген сөзден бастандар. Өздерің туралы және сендердің эмоцияларың туралы айтыңдар, мысалы: «Мен бәрі осылай болғанына өкінемін...».

Мұндай тіркестер айыптау ретінде қабылданбайды және әңгімелесушіні өзін қорғауға итермелемейді.

- **Мүқият тыңдаңдар.** Көбінесе адамдар өздерін мүқият тыңдайды деп ойлайды, бірақ іс жүзінде олар сөйлеуге мүмкіндік болған кезде не айтатындарын жоспарлайды. Қарсы сөйлесуші адам не айтып жатқанын тыңдауға тырысыңдар. Сөзін бөлмей, жауап қайтармай. Әңгімелесушіге оны тыңдап, естігендеріңді көрсету үшін сендерге айтылғанды басқа сөзбен жеткізіп көріңдер.

- **Сынға аяушылықпен жауап беріңдер.** Біреу сендерді сынаған кезде, олар дұрыс емес деп ойлап, қорғауға кірісу, әлбетте, оңай. Біз жиі оны тым асырамыз немесе өз тарапымызға сынды естігенде, сөздерді әңгімелесушінің эмоцияларымен араластырамыз.

- **Ымыраға келіңдер.** «Женуге» тырысудың орнына, барлығына тиімді шешімдерді іздеңдер. Мұны ымыраға келу арқылы немесе жаңа шешім арқылы жасаңдар, соның арқасында сендер қалаған нәрсені аласыңдар.

Екінші нұсқа қарапайым ымыраға қарағанда тиімдірек, онда бір адам екіншісінің есебінен қалағанын алады. Сындарлы қарым-қатынас барлық қатысушылар үшін қолайлы шешім таба аласыңдар деп болжайды.

- **Қазіргі сәтке назар аударыңдар.** Кейде бір-бірлеріңмен қақтығысқандықтан, барлық өткен келіспеушіліктерді дереу талқылауға ниет пайда болады. Өкінішке орай, бұл жағдайды нашарлатып, мәселенің шешімін табуды қиындатуы мүмкін.

- **Жеңілмендер.** Дау-дамай кезінде үзіліс жасау жақсы идея болуы мүмкін. Бірақ содан кейін талқылауға оралу керек. Егер екеуі де сындарлы қарым-қатынасқа ниеттенсе, біреудің пікірін түсінуге дайын болса немесе шешім табуға дайын болса, онда ерте ме, кеш пе олар қақтығысты шешеді.

- **Қажет болса, көмек сұрандар.** Егер бір сәтте жағдайдың жақсармайтынын және шешім көрінбейтінін сезсендер, онда мүмкін психологпен бірнеше сессия көмектесе алады. Кеңес беру болашақ қақтығыстарды шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

3-тапсырма.

Жұпта бұрын болған кез-келген жанжалды талқылаңдар. Келесі сұрақтарды қолданып, осы қақтығысты талдаңдар: Жанжалдарды шешудің қандай әдістерін қолдануға болады? Олар жағдайды жұмсартуға көмектесуші еді ме? Неге иә немесе неге жоқ?

Ұсыным:

- Естерінде болсын, бұл тәсілдер жанжал кезінде сендерге әрқашан қолжетімді.
- Олар жиі жағдайды жұмсартуға көмектеседі.
- Бұл тәсілдер сендерге басқа адамның көзқарасын түсінуге көмектеседі.
- Әңгімелесушінің пікірі сендердікінен өзгеше болуы мүмкін.

4-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Жұпта ұсынылған жағдайлардың бірін таңдаңдар немесе өздеріңнің қақтығыстарыңды таңдап, қақтығыстарды шешудің бір әдісін қолданып, жұптастарыңмен бірге шешуге тырысыңдар.

Жанжалдардың мысалдары:

- Достарыңның бірі сендерді елемейді.
- Сендер армандаған мектепке ауысайын деп жатырсыңдар, ал сендердің достарың бұрынғы мектепте оқуын жалғастырмақ. Алайда сендер әрқашан бір мектепте бірге оқуға келіскенсіңдер.
- Достарың үнемі үй тапсырмасын көшіруді сұрайды.

5-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Сауалнама әдісін қолдану туралы мәтінді оқыңдар. Осы тақырып туралы көбірек біліңдер. Деректерді топтарда талқылаңдар.

Сауалнамалар

Сауалнама әдісі — зерттеушінің адамға сұрақ қою арқылы ақпарат алу тәсілі.

Жауап берушілермен жазбаша немесе ауызша сөйлесуді қамтитын сауалнамалардың екі түрі бар: сауалнама және сұхбат. Ол жауаптары ақпараттың негізгі көзі болып табылатын ұсынылған сұрақтарға негізделген.

Қолданыстағы сөздіктерде сауалнама — бұл сұрақтардың реттелген тізімі. Кез-келген сұхбатты сендердің мүдделерің туралы сұрақтар қою мүмкіндігі ретінде қарастырыңдар.

Сауалнама үш бөліктен тұратын болады

1. кіріспе бөлім.
2. негізгі бөлім.
3. қорытынды бөлім.

Кіріспе бөлімнің негізгі қызметі - жауап берушілерді сауалнаманы толтыруға ынталандыру. Ол келесіні қамтиды.

1. өтініш жасау (құрметті студент, тұрғын, азамат және т. б.)
2. сауалнама жүргізетін ұйым (мекеме) туралы мәліметтер.
3. зерттеудің мақсаты мен міндеттері және олардың практикалық маңыздылығы.
4. осы мақсаттарға қол жеткізудегі жауап берушінің рөлінің орындылығы.
5. құпиялылық кепілдігі (мұнда бастысы жауап берушілердің аттарын жазу немесе жазуда емес, жауап берушілерден алынған ақпарат олардың келісімінсіз жарияланбайтындығында).
6. сауалнаманы толтыру бойынша нұсқаулықтар (көптеген жағдайларда бұл нұсқаулықтар тікелей сұрақтар мәтінінде немесе сауалнама жолдарында беріледі)
7. сұраққа жауап беріп жатқан адамға оның ынтымақтастығы мен жұмысы үшін алдын-ала алғыс айту.

Кіріспе үлкен болуы міндетті емес, бірақ жауап берушілер үшін түсінікті болуы керек және оларды сауалнамаға қатысуға ынталандыру керек.

«Байланыс сұрақтары» деп аталатындар әдетте негізгі бөлімде бірінші болып келеді және олардың басты мақсаты - жауап берушілерді мәселеге қызықтыру және олардың қатысуын жеңілдету болып табылады. Бұл сұрақтар қарапайым тілде тұжырымдалуы керек. Байланыс сұрақтарынан кейін негізгі сұрақтар қойылады. Бұл ең маңызды және күрделі сұрақтар. Олардың жауаптары зерттеушіні қызықтыратын сұрақтар туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Бұл сұрақтардың мазмұны зерттеу мақсаттарына сәйкес келуі керек. Әрбір нақты мақсат үшін өз сұрақтарыңды жасаған жөн. Сұрақтар блоктарда орналасуы немесе бір-бірімен араласып орналасуы мүмкін. Ең қиын сұрақтар сауалнаманың ортасына қойылуы керек.

Соңғы сұрақтың басты рөлі - жауап берушілердің психологиялық шиеленісін бәсеңдетіп, оларға маңызды және қажетті жұмыс істегендерін сезінуге мүмкіндік беру. Жауап берушінің шаршауы мүмкін болғандықтан, бұл көп жад пен зейінді қажет етпейтін қарапайым сұрақ болуы керек.

Сұрақтар жауап берушілердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамаларын көрсетуі керек: жынысы, жасы, білімі, кәсібі, отбасылық жағдайы

және т.б. Сұрақтардың санын сауалнаманың мақсаты мен міндеттеріне байланысты азайтуға немесе көбейтуге болады.

Рефлексия:

1. Жанжалды шешудің жолдары туралы не білдіңдер?
2. Сауалнама әдісі туралы не білдіңдер? Жоба үшін сауалнама әдісін қолданғыларың келе ме және неліктен?

Ресурстар:

1. <https://image.shutterstock.com/image-vector/scene-conflict-relationship-family-angry-260nw-2048100068.jpg>
2. <https://www.b17.ru/blog/109193/?ysclid=l6ex0qvw5n719326338>
3. <http://www.fcps.edu/dss/ips/ssaw/ConflictResolution/index.htm>
4. <https://uchitelya.com/nachalnaya-shkola/145636-metodicheskie-rekomendacii-dlya-raboty-nad-proektami.html>
5. <https://www.freepik.com/free-photos-vectors/conflict>
6. <https://cdn5.vectorstock.com/i/1000x1000/33/29/discussion-at-the-table-communication-vector-22823329.jpg>
7. <https://www.istockphoto.com/illustrations/conflict-resolution-children>
8. <https://infourok.ru/metod-rekomendacii-po-proektam-3432615.html?ysclid=l6i8soqd2n638004655>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. <https://rosuchebnik.ru/material/proekty-v-shkole-ot-podgotovki-do-prezentatsii/?ysclid=l6gk2a9xz8887521222>
2. <https://zaochnik.com/spravochnik/sotsiologija/obshchaja-sotsiologija/metod-oprosa/?ysclid=l6gqiy9ars409429687>
https://spravochnick.ru/sociologiya/sociologicheskie_issledovaniya/metod_oprosa_obschaya_harakteristika/?ysclid=l6gqj18n71150056470

12-сабақ. Экологиялық мәселелер

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау;
- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен негіздемелерді таңдау

Сабақ барысы

1-тапсырма. Топтарда талқыландар және «экологиялық мәселелер» анықтамасын беріндер.

Жаңа материалмен танысайық

**2-тапсырма. Мәтінді оқып,
анықтамаларыңды мәтінде ұсынылған
анықтамамен салыстырыңдар.**

Әлі де өзекті 13 экологиялық мәселе

Қазіргі экологиялық мәселелер бізді қазіргі уақытта да, болашақта да апаттар мен қауіпті жағдайларға осал етеді. Бүкіл әлемде адамдар көптеген жаңа және күрделі экологиялық «іркілістерге» тап болады. Олардың кейбіреулері елеусіз және тек бірнеше экожүйеге әсер етеді, ал басқалары біз қалыпты деп санайтын өмір сүру жағдайларын күрт өзгертеді.

1. Ластану ауаны, суды және топырақты жарамсыз етеді

Бұл ластанудың әсерін бейтараптандыру үшін миллиондаған жылдар қажет. Өнеркәсіп және автомобиль шығаратын газдар ауаны ластайтын заттардың негізгі көзі болып табылады: ауыр металдар, нитраттар және пластиктен жасалған токсиндер. Өнеркәсіптік кәсіпорындар шығарған газдар мен токсиндер қазбалы отынды жағу нәтижесінде пайда болады. Судың ластануы көбінесе мұнайдың төгілуіне, қышқыл жаңбырға, қала ағындарына байланысты болады. Жердің ластануы негізінен топырақты қажетті қоректік заттардан айыратын өндірістік қалдықтардан туындайды.

2. Жаһандық жылыну климаттың күрт және болжанбайтын өзгеруіне әкеліп жатыр

Адамның іс-әрекетінің нәтижесі — жылыжай газдар шығарындылары. Жаһандық жылыну мұхиттар мен жер бетіндегі температураның жоғарылауына әкеліп соғады, полярлық мұздың еруіне, теңіз деңгейінің көтерілуіне, сондай-ақ су тасқынына, боранға немесе керісінше шөлейттенуге әкелетін табиғи емес ауа-райына әкеледі.

3. Халықтың көп болуы ресурстардың жетіспеушілігіне және қоршаған ортаның ластануына әкеледі

Жердің халық саны қолайсыз деңгейге жетіп, ресурстардың жетіспеушілігіне тап болып жатыр: су, отын және азық-түлік. Аз дамыған және дамушы елдердегі демографиялық жарылыс қазірдің өзінде шектеулі ресурстарды сарқып жатыр. Азық-түлік өндірісінде қолданылатын қарқынды ауыл шаруашылығы химиялық тыңайтқыштарды, пестицидтер мен инсектицидтерді қолдану арқылы қоршаған ортаға зиян келтіреді.

4. Табиғи ресурстардың сарқилуы – баламалы энергия көздерін дамытпай өмір сүру мүмкін емес
Бұл қазбалы отынды белсенді тұтыну салдарынан болып жатыр. Сонымен қатар, бұл жылыжай газдардың шығарындылары мен жаһандық жылынуға

әкеледі. Сондықтан бүкіл әлемде адамдар күн, жел, биогаз және геотермалдық энергия сияқты жаңартылатын энергия көздеріне көшуге тырысады. Соңғы жылдары оларды өндіруге арналған инфрақұрылымды орнату және қолдау құны төмендеді.

5. Қалдықтарды кәдеге жарату қажет нәрсе, бірақ кейде денсаулыққа қауіпті, бұл мәселеге ресурстардың шамадан тыс тұтынылуы мен пластмассалардың пайда болуы себеп болды. Бұл ретте, әсіресе, қалдықтарды шамадан тыс шығаратын, кейін оны мұхиттарда және аз дамыған елдерде үйіп жинайтын дамыған елдерді ерекше атап өтуге болады. Сонымен қатар, қалдықтарды өңдеуде мәселелер туындайды: мысалы, ядролық қалдықтарды кәдеге жарату денсаулыққа үлкен қауіп төндіреді.

6. Биотүрліліктің жоғалуы – экожүйелердің жойылуы және Экожүйе түрлерінің жойылып кетуі, олардың теңгерімге жетуі үшін миллиондаған жылдар қажет болған экожүйелерге түрдің популяциясы азайған кезде қауіп төнеді. Табиғи үдерістердің теңгерімі, мысалы, тозаңдану, экожүйенің өмір сүруіне қатты әсер етеді. Ал адамның іс-әрекеті оған қауіп төндіреді. Тағы бір мысал — теңіздің бай өмірін қалыпта ұстап тұратын маржан рифтерінің жойылуы.

7. Ормандардың жойылуы – жыл сайын Панама аймағына тең аумақ шабылады

Ормандар таза оттегіні бөліп шығарады, сонымен қатар температура мен жауын-шашынды реттеуге көмектеседі. Қазіргі уақытта ормандар жердің 30%-ын алып жатыр, бірақ жыл сайын көбірек кесіліп жатыр — тамақ, құрылыс материалдары мен маталарға сұраныс артып келеді. Орманды кесу дегеніміз жер телімдерін тұрғын және өндірістік нысандар үшін құрылыс алаңдарына айналдыру.

8. Мұхиттың тотығуы моллюскаларды осал етеді Бұл көмірқышқыл газының шамадан тыс шығарылуына тікелей әсер етеді (оның 25%-ын адам шығарады). Соңғы 250 жыл ішінде мұхиттың қышқылдығы артты, бірақ 2100 жылға қарай ол 150%-ға жетеді. Моллюскалар мен планктондарға мұндай әсер остеопороздың адамдарға әсері секілді болады – бұл сүйек тығыздығын төмендететін ауру.

9. Озон қабатының бұзылуы қатерлі ісік ауруларының санын көбейтеді

Озон қабатының сарқылуы хлорфторкөміртекттерде кездесетін хлор мен бромидтердің ластануымен түсіндіріледі. Олар көптеген салаларда және тұтыну өнімдерінде тыйым салынған. Бұл улы газдар атмосфераның жоғарғы қабаттарына жеткеннен кейін, олар озон қабатын ойып, тесік «пайда болады» — олардың ең үлкені Антарктиканың үстінде орналасқан. Дегенмен, жағымды жаңалық бар: бұл ең үлкен тесік кішірейе бастады.

10. Судың ластануы бұл ресурстың жетіспеушілігін одан әрі қиындатады

Өнеркәсіп өзендер мен мұхиттарға улы заттарды төгіп жатқанда, су экономикалық және саяси мәселеге айналады, адамдар бұл ресурс үшін күресуде. Тұтынуға жарамды суды алудың бір әдісі – оны тұщыландыру.

11. Қышқыл жаңбырлар тіпті су жануарлары мен өсімдіктеріне де әсер етеді.

Олар ауаны ластаушы заттардың әсерінен пайда болады. Кейде қышқыл жаңбыр кенет отынның жануы, жанартау атқылауы немесе күкірт газы мен азот оксидтерін шығаратын өсімдіктердің шіріп кетуіне байланысты пайда болып тұрады.

12. Өсіп келе жатқан қалалар ауыл шаруашылығына жарамды жерлерді алып жатыр,

сонымен қатар ауылдардан қалаларға халықтың жаппай көші-қоны жердің тозуына, тасымалдау көлемінің ұлғаюына және экологиялық мәселелерге алып келеді. Сонымен қатар, жерге үнемі өсіп келе жатқан сұраныстың арқасында өсімдіктер мен жануарлар әлемі өзінің табиғи мекендейтін жерлерінен ығыстырылады.

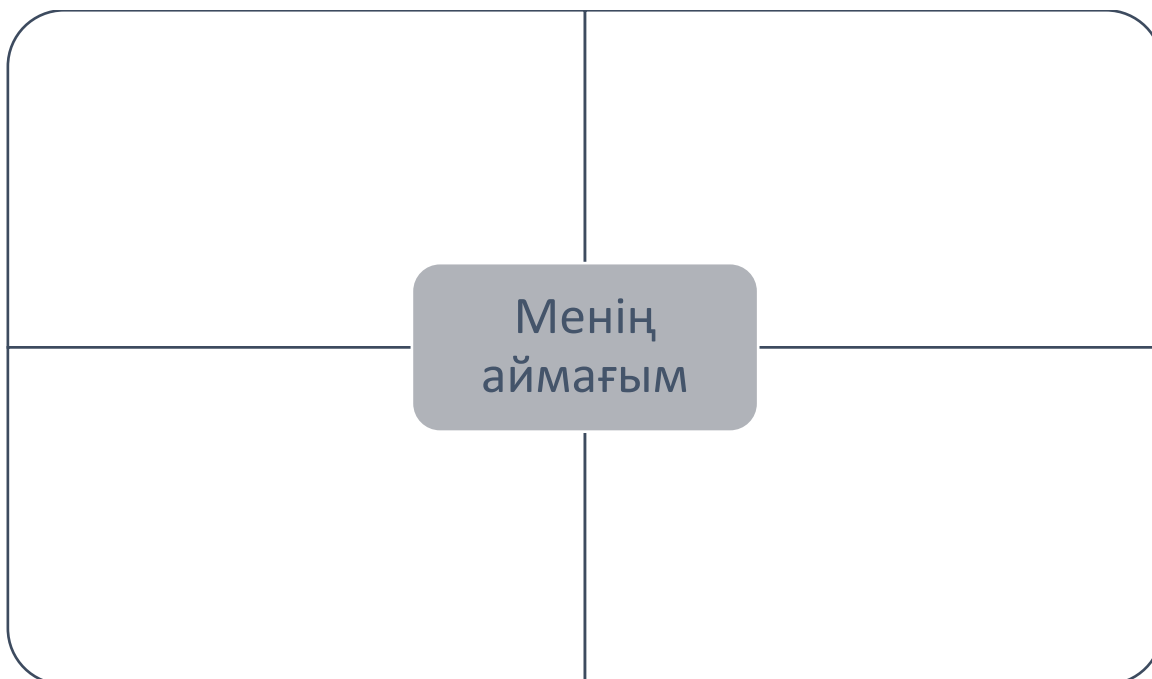
13. Қоғамдық денсаулық сақтау мәселелері экологиялық мәселелерге тікелей байланысты

Лас су бүкіл әлем халқының денсаулығына қауіп төндіреді, өмір сапасына қауіп төндіреді. Өзендер токсиндерді, химиялық заттарды және ауру тудыратын организмдерді әкеледі. Ауаны ластайтын заттар демікпе және жүрек-тамыр мәселелері сияқты тыныс алу мүшелерінің ауруларын тудырады. Ал жоғары температура жұқпалы аурулардың таралуына ықпал етеді.

Біздің күнделікті өмірімізге көптеген факторлар әсер етеді, соның ішінде мемлекеттік саясат және күнделікті өмірге деген ұмтылыс. «Баяғы қалыпта» өмір сүріп, көптеген адамдар болашақ ұрпақ пен олардың тіршілік ету ортасына мүлдем әсер етпейді деп санайды. Өзірге «жасыл» бастамаларды негізінен атақты атаулары бар ірі компаниялар көрсетіп келеді. Халық арасында осындай тәсілдемелерді қалыптастыру үшін осы тақырыпта кең ауқымды ақпараттық науқандар өткізу қажет.

3-тапсырма.

Тапсырманы жеке орындандар, кейін топтарда талқыландар. Сендердің аймақтарындағы экологиялық мәселелерді тандап, олардың сендердің аймақтарындағы адамдардың өміріне қалай әсер ететінін жазыңдар.

4-тапсырма.

Роберт Рождественскийдің келесі сөзін оқып, оның нені білдіретінін жұпта талқылаңдар.

«Табиғат ортасы азайып бара жатыр, ал қоршаған орта көбейіп бара жатыр»

Р. Рождественский.

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Бүгінгі таңда әлемдік қауымдастық әлемде көптеген экологиялық мәселелер бар екенін мойындайды. Ғалымдар, саясаткерлер және түрлі қоғамдастықтар бұл мәселені бірнеше бағытта шешуге тырысады. Экологиялық мәселелердің бірін таңдап, жұпта келесі сұрақты талқылаңдар: «Жағдайды жақсарту үшін барлық қатысушылар қандай әрекеттерді жасай алады?»

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Аймақты таңдап, осы аймақта туындаған экологиялық мәселелерді зерттеп, оларды шешудің 2-3 жолын ұсыныңдар. Өз шешімдеріңді басқа

топтағы сыныптастарыңмен талқылап, олардың ұсыныстарын кестеге жазыңдар.

Аймақ	Экологиялық мәселелер	Шешу жолдары
		1. 2. 3.

Рефлексия:

Табыс баспалдағы

1. Өте жақсы түсіндім
2. Жақсы түсіндім
3. Түсіндім
4. Аздап түсіндім
5. Түсінбедім

Ресурстар:

1. Әлі де өзекті 13 экологиялық мәселе <https://bakertilly.ua/ru/news/id43410>
2. Экологиялық карта дегеніміз не? <https://plus-one.ru/manual/2022/01/12/chto-takoe-ekologicheskaya-karta>
3. Адамзаттың жаһандық проблемалары <https://en.ppt-online.org/270383>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Экологиялық проблема
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0#:~:text=%D0%AD%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%BC_%D0%B0%20%E2%80%94%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0%2C%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%D0%BB%D1%8c%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B5,%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%B5%D0%BC%20%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D0%D0%D0%D0%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B0%D1%8e%D1%89%D1%83%D1%8e%20%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83
2. Қазіргі заманның жаһандық экологиялық мәселелері <https://airnanny.ru/blog/globalnyie-ekologicheskie-problemyi-sovremennosti/>
3. Қазақстанның экологиялық мәселелері: <https://shareslide.ru/biologiya/azastanny-ekologiyaly-problemalary>
4. Қазіргі әлемдегі экология проблемалары <https://biosfera92.ru/poleznye-stati/problemy-ekologii-v-sovremennom-mire>

13-сабақ. Климаттың өзгеруі

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау;
- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен негіздемелерді таңдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма. Топтарда талқылап, «Климаттың өзгеруі» түсінігіне анықтама беріндер.

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма. Мәтінді оқып, анықтамаларыңды мәтінде ұсынылған анықтамамен салыстырыңдар. Мәтінен климат Жердің дамуына қалай әсер ететінін табыңдар.

Климаттың өзгеруі

Климаттың өзгеруі – бұл адамның іс-әрекетінен туындаған орташа климат көрсеткіштерінің бақыланатын және болжанатын ұзақ мерзімді өзгерістері, сондай-ақ климаттың өзгершілдігі, оның ішінде құрғақшылық, қатты дауылдар мен су тасқыны сияқты ауытқулар.

Дәл қазір климат өзгеруде. Бұл температураның жоғарылауы мәселесіне ғана қатысты емес. Әлемнің кейбір бөліктерінде жауын-шашынның жылдық деңгейі ұзақ мерзімді болжам бойынша төмендейді деп күтілуде, ал басқа аймақтарда жауын-шашын мен температураның ауытқуы кейбір өсімдіктердің вегетация кезеңіне айтарлықтай әсер етеді. Басқа жерлерде жауын-шашынның жылдық мөлшері өзгеріссіз қалуы мүмкін, бірақ олар құрғақшылық пен су тасқынының жоғарылауына әкелетін әлдеқайда күшті және қысқа мерзімді нөсер түрінде ұзақ уақыт аралығында түсуі мүмкін. Қатты дауылдардың және олардың түрлері — құйын қарқындылығы үдей түседі. Климаттың өзгеруінің ықтимал салдары алуан түрлі әрі ауқымды, сондықтан бұл салдардың алдын-алу жаһандық қаралатын мәселелер тізіміндегі басты тақырыпқа айналды.

Жердің климаты бұрын да өзгергенімен, соңғы 100 жылда бұл өзгерістер салыстырмалы түрде жиі орын алады. Мұндағы жер бетіндегі орташа температура шамамен 0,6–0,7 оС-қа (1,2–1,4 оF) өсті. Бұл онша көп емес сияқты көрінуі мүмкін, бірақ климат «бейсызықты» динамикалық жүйеге айналғаннан бері температураның шамалы өзгеруі де бірқатар каскадты салдарға әкелуі мүмкін (климаттың өзгеруі жөніндегі үкіметаралық

сарапшылар тобының (ИНЕС) ғалымдары осы өзгерістерді үнемі модельдеуге тырысады, климатқа қатысты болжамдарды жасайды). Аспаптық бақылауларға сәйкес (1850 жылдан бастап жүргізілген) ең жылы сегіз жыл 1998 жылдан бастап тіркелді, ал ең жылы болып 2005 жыл анықталды.

Бұл адамның іс-әрекеті нәтижесінде пайда болады. Мұнай, көмір және газ сияқты отынды пайдалану, сондай-ақ орманды кесу жер атмосферасындағы көмірқышқыл газының (CO₂), сондай-ақ басқа да парниктік газдардың айтарлықтай өсуіне әкелді. Бұл парниктік газдар жылудың атмосфераға кетуіне жол бермей, жылудың окшаулану әсеріне әкеледі. Парниктік эффект табиғи құбылыс болғандықтан, біз оны жаһандық жылынудың себептерінің бірі болып табылатын «бақыланбайтын парниктік эффект» деп атадық. XVIII ғасырдың аяғында орын алған Өнеркәсіптік революциядан бастап, адам іс-әрекетінің нәтижесінде атмосферадағы CO₂ мөлшері едәуір өсті және бүгінгі күні ол кем дегенде 800 000 жыл бойы байқалмаған деңгейде анықталған.

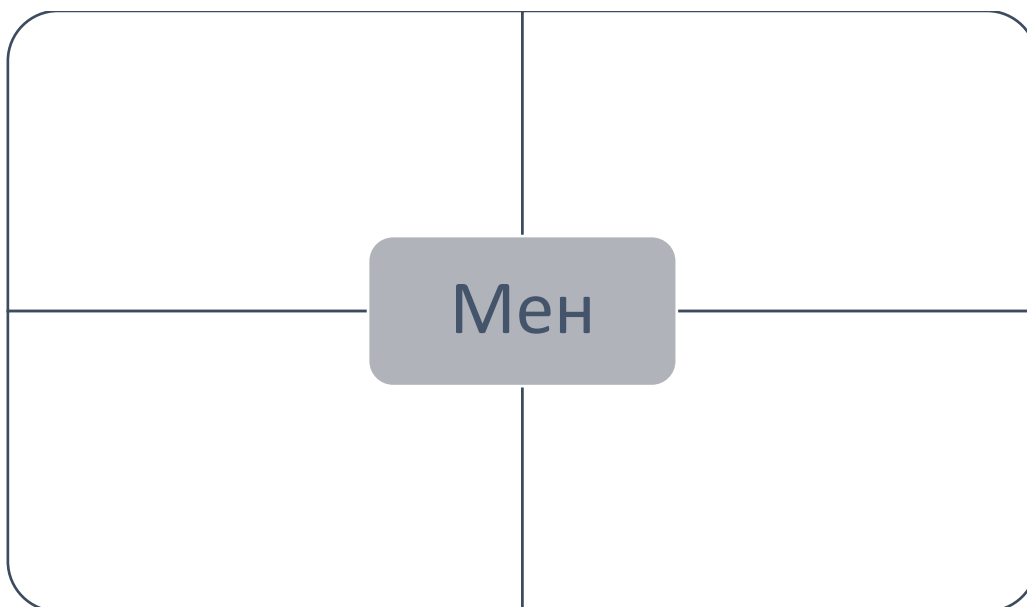
3-тапсырма.

БҰҰ Бас хатшысының мәлімдемесін оқып, оның пікірінше, шараларды қабылдау қаншалықты маңызды екенін және біз неліктен апатқа тап болуымыз мүмкін екенін жұптарда талқылаңдар.

«Кедейлікті жою» блогында БҰҰ Бас хатшысы Пан Ги Мун: «Мен әрқашан жаһандық жылынуды өте маңызды мәселе деп санайтынмын. Енді, шаралар қабылданбаса, біз апатқа тап боламыз деп ойлаймын».

4-тапсырма.

Тапсырманы жеке орындап, топтарда талқылаңдар – мұның (жылынудың) маған қатысы қандай?

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Бүгінгі таңда әлемдік қауымдастық климаттың өзгеруі халықтың кедей топтарына теріс әсер ететінін кұптайды, ғалымдар, саясаткерлер және түрлі қоғамдастықтар бұл мәселені бірнеше бағытта шешуге тырысуда. Жұптарда талқылап, жазбалар жасаңдар – жағдайды жақсарту үшін барлық қатысушылар қандай әрекеттерді орындай алады?

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Әрқайсымыз тұрғылықты жерімізге қарамастан, күнделікті өмірде көміртегі шығарындыларын азайту арқылы климаттың өзгеру мәселесін шешуге көмектесе аламыз. Мысалы, біз қалдықтарды қайта өңдей аламыз, машинаны пайдаланудың орнына жаяу немесе велосипедпен жүре аламыз, пайдаланылмайтын электр құрылғыларын желіден өшіре аламыз, және бұл жасауға болатын нәрселердің аз бөлігі ғана. Бір қарағанда, бұл кішігірім қадамдар, бірақ олар шынымен маңызды.

Ақпаратты тарату – әсер етудің тағы бір маңызды тәсілі. Көптеген адамдар климаттың өзгеру мәселесінің ауырлығын түсінбейді, хабардарлық деңгейінің жоғарылауы оларды белсенді іс-әрекетке итермелеуі мүмкін.

Жұптық жұмыс Жағдайды жақсарту үшін қоғамда қандай жобаны жүзеге асыра алатындарың туралы ойланыңдар. Аймақты таңдап, жылынуға байланысты осы аймақта туындаған мәселелерді және оларды шешу үшін қандай қадамдар жасалғанын зерттендер. Жағдайды жақсарту үшін осы аймақтың тұрғындары жасай алатын әрекеттер туралы ойланыңдар.

Аймақ	Жылынудан туындаған мәселелер	Жағдайды жақсарту үшін жасалған қадамдар	Бұл аймақтың тұрғындары жағдайды жақсарту үшін қандай шараларды қолдана алады

Халықты осы ақпаратпен таныстыру жобасының жоспарын жазыңдар. Жоспарды жүзеге асыру үшін сендрге келесі сұрақтарға жауап беру керек:

- Жобаларыңның мақсаттары мен міндеттері қандай?
- Жобаның мүдделі тараптары кімдер?
- Бюджет қандай?
- Мақсатты аудитория кім?
- Нәтижелер қандай болуы керек?
- Жобалық топтың құрамына кім кіреді және олар қандай рөлдерді орындайды?
- Жобаның аяқталу мерзімі қандай және басқа бақылау нүктелері бар ма?
- Кері байланысты ұсынатын және жоба нәтижелерін растайтын кім?

Осы сұрақтарға жауаптар жоба аяқталған кезде күтілетін нәтиже туралы толық түсінік береді.

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Мен нені жақсы жасадым?
3. Келесі жолы мен нені одан да жақсы істей аламын?

Ресурстар:

1. Климаттың өзгеруі <https://www.un.org/ru/youthink/climate.shtml>
2. Климаттың өзгеруіне қарсы күрес шаралары <https://www.un.org/ru/climatechange/what-is-climate-change>
3. Климаттың өзгеруі https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%BA%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B0
4. Климаттың өзгеруі <https://eurasia.amnesty.org/chto-my-delaem/izmenenie-klimata/>
5. <https://www.istockphoto.com/illustrations/social-science>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Климаттың өзгеруі <https://www.youtube.com/watch?v=ms8DiEp7GUE>
2. Климаттың өзгеруі <https://www.youtube.com/watch?v=j5ODdTdeSoA>
3. БҰҰ-ның климаттың өзгеруі туралы есебі: ең жаманы – алда <https://www.youtube.com/watch?v=VYPJZiPTEe4>
4. Қоршаған орта жөніндегі конвенциялар мен келісімдер https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conv_environment.shtml
5. Жаһандық жылыну: климат өзгеруінің себептері мен салдары <https://pandia.ru/text/77/20/10109.php>

14-сабақ. Ауаның ластануы

Оқу мақсаттары:

- дәлелдерді, себептер мен мәлімдемелерді растау үшін аргументтерді зерттеу және талдау.
- дереккөздердің мықты және әлсіз жақтарын бағалау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Ауаның ластану себептерін жұптарда талқылаңдар.

Жаңа материалмен
танысайық

2-тапсырма.

Үш топқа бөлініп, мәтінді оқыңдар және кестені тиісті ақпаратпен толтырыңдар. Топтың өкілін тандап, зерттелген ақпаратты басқа топқа айтып беріңдер, ақпаратты ұсыну кезінде кестеде жазбалар жасаңдар.

Ауаның ластануынан пайда болатын зиян	Ауаның ластану себептері	Ауаның ластануына қарсы шаралар

Ауаның ластануы – адам мен планета үшін басты қауіптердің бірі

Соңғы мәлімет бойынша, бүкіл әлемдегі адамдардың 90%-дан астамы ластану деңгейі нормадан асатын ауамен дем алады. БҰҰ-да ауаның ластануы адам денсаулығы мен планетаның негізгі қауіптерінің бірі ретінде танылды.

Ластанған ауаны жұтқан кезде не болады және бұл мәселені шешу үшін қандай шаралар орындалуда?

1) Ауаның ластануы миллиондаған адамдарды өлтіреді және қоршаған ортаға зиян келтіреді

Ауадағы ұсақ, көрінбейтін бөлшектер өкпе мен қанымызға терең енеді. Бұл ластаушы заттар инсульттан, созылмалы респираторлық аурулардан және өкпе обырынан туындаған өлімдердің үштен бірін құрайды. Күн сәулесіндегі көптеген ластаушы заттардың өзара әрекеттесуі нәтижесінде пайда болатын жер үсті озоны демікпе мен созылмалы тыныс алу ауруларына әкеледі.

Жыл сайын ауаның ластануының салдарынан жеті миллион адам қайтыс болады. Газданудан туындаған ауруларды емдеу шығындары жылына шамамен 1 триллион долларды құрайды.

Ауаның ластануы – халықтың денсаулығына ғана емес, қоршаған ортаға да елеулі қауіп. Ол мұхиттардағы оттегінің мөлшерін азайтады, биоалуантүрліліктің төмендеуіне әкеледі және климаттың өзгеруіне ықпал етеді.

Атмосфераға парниктік газдар шығарындыларының үлкен үлесі көліктерге тиесілі.

БҰҰ-ның Қоршаған орта жөніндегі бағдарламасы (ЮНЕП) 194 мемлекет пен Еуропалық Одақтағы ауаның ластануы туралы ұлттық заңнаманы алғашқы жаһандық бағалауды қамтыды. Оның авторлары елдердің үштен бірінде ауа сапасының стандарттарын анықтайтын ережелер жоқ деген қорытындыға келді.

2) Негізгі себептер

ЮНЕП мәліметтері бойынша ауаның ластануы негізінен адам қызметінің бес түрінен туындайды: ауыл шаруашылығы, көлік, өнеркәсіп, қалдықтар және үй шаруашылығы.

Ауыл шаруашылығы метанның – көмірсутегінің негізгі көзі, ол жердегі озон – тұмшаның қалыптасуындағы құрамдас бөліктің бірі болып табылады. Метан – климаттың өзгеру факторларының бірі ғана емес, сонымен қатар демікпе мен басқа тыныс алу органдарының ауруларын тудыратын ауа ластаушы қауіпті зат.

Метан көмірқышқыл газынан (CO₂) кейін, адам әрекеті нәтижесінде пайда болатын парниктік газдар қатарында екінші орында. Планетада жаһандық жылыну тұрғысынан одан да қауіпті CO₂ қатты бөлшектерінің шығарындылары негізінен өнеркәсіпке тиесілі.

Көлікпен байланысты шығарындылар да адамдар арасындағы мезгілсіз қазаның себебі болып табылады. Қауіпті қорғасын бензинінен жаһандық бас тартуға қарамастан, көлік құралдары атмосфераға ұсақ қатты бөлшектерді, қара көміртекті және азот диоксидін шығаруды жалғастыруда.

Көптеген адамдар күнделікті іс-әрекеттері ауаның ластануына әкелетінін білгенде таң қалуы мүмкін. Көптеген елдерде адамдар әлі де далада қоқыс жағады, сонымен қатар улы бөлшектер, көміртегі оксиді, қорғасын және сынап шығаратын пештерді қолданады.

3) Ластанумен күрес шұғыл шараларды қажет етеді

БҰҰ дәл қазір бұл мәселеге назар аударуда, өйткені ауа ластануының адам денсаулығына тигізетін әсері туралы дәлелдер көбейіп келеді. Соңғы жылдары ауаның ластануы қант диабеті қауіпін арттырады, деменцияға,

танымдық дамудың бұзылуына және ақыл-ой деңгейінің төмендеуіне әкелетіні анықталды. Бұған жүрек-тамыр және тыныс алу аурулары да кіреді.

Көптеген қалалардың тұрғындары қалалардағы ауаның ластану деңгейін төмендету және осы аурулардың пайда болу қаупін азайту үшін велосипедтерге көшеді.

БҰҰ бұл мәселеге көз жұмбайды және аспанды, сонымен бірге өкпеімізді және жалпы планетамызды тазартуға бағытталған жаһандық әрекеттерді жандандыруға тырысады.

4) Ауа сапасын жақсарту – үкіметтер мен жеке мекшік сектордың міндеті

7 қыркүйек күні өткізілетін Көгілдір аспан үшін халықаралық таза ауа күнінде БҰҰ үкіметтерді зиянды газдар мен басқа да ауа ластағыштарды азайтуға шақырады.

Өкіметтер жүргізе алатын нақты әрекеттері ауа сапасы мен климаттың өзгеруі саласындағы кешенді саясатты жүзеге асыруды, бензин мен дизель отынымен жұмыс істейтін автомобильдерден бас тартуды қамтиды. Сарапшылардың пікірінше, қалдықтар секторы мен өнеркәсіптегі шығарындыларды азайту шаралары да маңызды.

5) Тек мемлекетке сүйенудің қажеті жоқ, көптеген нәрсені өздерің жасай аласыңдар

БҰҰ сарапшылары, дәрігерлер мен экологтар әрқайсымыз өз әрекеттерімізді өзгертсек, көп нәрсеге қол жеткізуге болатынына сенімді. Қоғамдық көлікті пайдалану, велосипедпен жүру, тұрмыстық қалдықтарды азайту, етті азырақ тұтыну, электр қуатын үнемдеу және жасыл кеңістікті кеңейту сияқты қарапайым шаралар атмосфераға зиянды газдардың шығарылуын азайтады.

3-тапсырма.

Топтарда талқылап, ауаның ластануы туралы ең қызықты деректерді жазыңдар.

1-дерек	
2-дерек	
3-дерек	
4-дерек	
5-дерек	

4-тапсырма.

Видеоны қарап, ең қызықты деректерді жазыңдар. Кестелеріндегі бұрын ұсынылған деректермен салыстырыңдар (https://www.youtube.com/watch?v=1WtloQvb_l4).

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Аймақтарындағы ауаның ластануына қатысты деректерді зерттендер. Сендердің қалаларындағы/аймақтарындағы ауаның ластану жағдайын талдап, осы кестені толтырыңдар.

Ауаны ластаудың табиғи көздері	Ауаны ластаудың жасанды көздері

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

<https://waqi.info/ru/> сілтемесі бойынша өтіп, картадағы ең ластанған және ең таза аймақты анықтаңдар. Неліктен бір аймақта ауа басқасына қарағанда ластау болатынын болжап көріңдер.

Ең таза аймақ		Ең ластанған аймақ	
Болжамды себептер		Болжамды себептер	

Ең ластанған аймаққа ауа сапасын жақсарту үшін барғандарыңды елестетіп көріңдер.

Топта бұл үшін қандай әрекеттер жасауға болатындығын талқылаңдар. Жобаны іске асыру үшін не қажет болатынын шешіңдер (жабдық, адам ресурсы және т.б.). Әр тапсырманы орындау үшін қанша күш жұмсалатынын және басшылықты кім ала алатынын ойластырыңдар. Сырттан тартуға болатын барлық сыртқы ресурстарды немесе барлық жеткізушілерді

анықтаңдар. Тексеру рәсімі туралы ұмытпаңдар, сонымен қатар жобаны бастамас бұрын кімнің кері байланысы мен растауы қажет екенін анықтаңдар.

Рефлексия:

Бүгін сабақта білген 3 деректі стикерге жазыңдар және осы деректермен сыныптастарыңбен бөлісіңдер.

Ресурстар:

1. Әлемдегі ауаның ластануы: Нақты уақыттағы ауа сапасының индексі
<https://waqi.info/ru/>
2. Ауаның ластануы – адам мен планета үшін басты қауіптердің бірі
<https://news.un.org/ru/story/2021/09/1409462>
3. https://www.123rf.com/clipart-vector/air_pollution.html

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Ауаның ластануы. Қызықты деректер
https://www.youtube.com/watch?v=1WtloQvb_14
2. Ауаның ластануы денсаулығымызды қалай бұзады
<https://www.who.int/ru/news-room/spotlight/how-air-pollution-is-destroying-our-health>
3. Халықаралық көгілдір аспан үшін таза ауа күні күні
<https://www.cleanairblueskies.org/ru>
4. Атмосфералық ауаның ластануы [https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/ambient-\(outdoor\)-air-quality-and-health](https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/ambient-(outdoor)-air-quality-and-health)
5. Ауа туралы қызықты деректер
https://www.youtube.com/watch?v=1WtloQvb_14
6. Ауа туралы қызықты деректер <http://xn--80aexocohdp.xn--p1ai/10-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%8B%D1%85-%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%B2-%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%B5/>
7. Ауа туралы қызықты деректер <http://xn--80aahh2ah1cn0e.xn--p1ai/10-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%8B-%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%B5/>

15-сабақ. Судың ластануы

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселе бойынша жеке көзқарасты және мәселенің қалай дамығанын сипаттау;
- дәлелдерді, себептер мен мәлімдемелерді растау үшін аргументтерді зерттеу және талдау.

Сабақ барысы

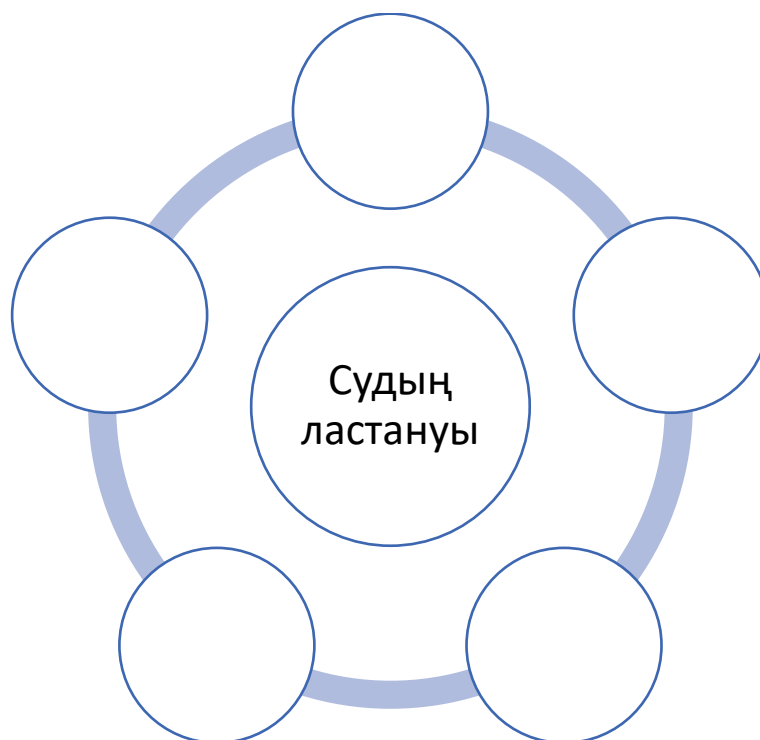
1-тапсырма. Бұл мәлімдемені қалай түсінетіндерінді жұптарда талқылаңдар. Бұл мәлімдеме судың ластануымен қалай байланысты болуы мүмкін?

Томас Фуллер: *«Біз суды құндықтың кебуінен бұрын бағаламаймыз».*

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма. Жердің түрлі аймақтарындағы судың ластану себептерін топтарда талқылап, жазыңдар.

3-тапсырма.

Мәтінді оқып шығындар, бұрын ұсынған судың ластану себептерін мәтінде көрсетілген себептермен салыстырындар. Кестені толықтырындар.

Судың ластануының негізгі көздері

Судың ластануы әлемді жойылу шегіне жеткізе алатын үлкен мәселе. Су жеңіл еріткіш болып табылады, ол ластаушы заттардың көп бөлігін оңай ерітіп, ластауға мүмкіндік береді. Ең алдымен, су тіршілік ету ортасы болып табылатын организмдер мен өсімдіктер тікелей зардап шегеді. Екіншіден, ластанған су көздерімен тікелей немесе жанама байланыста болатын адамдар.

Су табиғи және антропогендік әрекеттермен ластанған. Жанартау атқылауы, жер сілкінісі, цунами және басқа да табиғи құбылыстар оны өзгертіп, ластайтыны белгілі, сонымен қатар мұның барлығы су астындағы экожүйелерге әсер етеді.

Ластағыштар нүктелік немесе шашыраған көздерден келеді. Нүктелік көз – бұл құбыр немесе канал, мысалы, өнеркәсіптік қондырғыдан немесе қалалық канализациядан ағызу үшін қолданылады.

Шашыраған (немесе нүктелік емес) көз – бұл өте кең, шексіз аймақты білдіретін судың ластану түрлері, онда түрлі ластаушы заттар суаттарға түседі, мысалы, ауылшаруашылық аумағынан ағып келетін науалар.

Судың ластануының нүктелік көздерін шашырағаннан гөрі бақылау оңай, өйткені ластанған су жиналып, тазартуға болатын жалғыз нүктеге түседі. Шашыраған көздерде ластауды бақылау қиын, және қазіргі заманғы тазарту қондырғыларының құрылысындағы айтарлықтай жетістіктерге қарамастан, шашыраңқы көздер маңызды мәселе болып қала береді.

Судың ластануының келесі себептері бар:

- Өнеркәсіптік қалдықтар;
- Канализация және ағынды сулар;
- Тау-кен қызметі;
- Теңіз төгіндісі;
- Майдың кездейсоқ ағып кетуі;
- Қазбалы отынды жағу;
- Химиялық тыңайтқыштар мен пестицидтер;
- Ластаушы заттардың кәріз желілерінен ағып кетуі;
- Жаһандық жылыну;
- Радиоактивті қалдықтар;
- Қалалардың дамуы;
- Ластаушы заттардың полигондардан ағып кетуі;
- Жануарлардың қалдықтары;
- Жерасты қоймасының ағып кетуі.

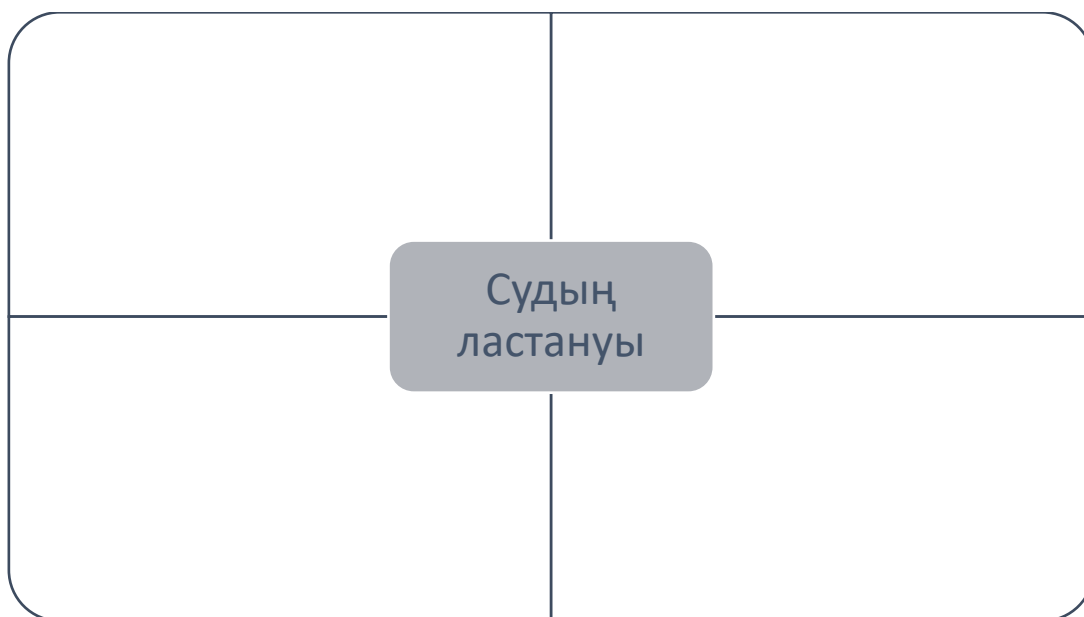
Өнеркәсіп қалдықтардың үлкен көлемін (90%-дан астам) өндіреді. Олардың көпшілігінде улы химиялық және ластаушы заттар бар. Олар

қоршаған ортаның ластануын тудыруы мүмкін, құрамында қорғасын, сынап, күкірт, асбест, нитраттар және басқа да зиянды химиялық заттар сияқты тірі организмдер үшін қауіпті заттар бар.

Көптеген салаларда қалдықтарды бақылаудың тиісті жүйесі жоқ және қалдықтарды өзендерге, каналдарға, содан кейін теңізге құятын тұщы суға тастайды. Уландырғыш химиялық заттар судың түсін өзгерте алады, эвтрофикацияға әкелетін минералдардың мөлшерін көбейте алады, судың температурасын өзгерте алады және су ағзаларына айтарлықтай қауіп төндіреді.

4-тапсырма.

Әлемдегі судың ластануын шешу жолдарын жұптарда талқылап, оларды жазыңдар.

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Бүгінгі таңда әлемдік қауымдастық ластанған суды тазарту — жақын арада шешілуі тиіс маңызды мәселе екенін мойындайды. Ғалымдар, саясаткерлер және түрлі қоғамдастықтар бұл мәселені бірнеше бағытта шешуге тырысады. Жағдайды жақсарту үшін барлық қатысушылар жасай алатын әрекеттерді шағын топтарда талқылап, жазыңдар.

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Біріккен Араб Әмірліктерінде қолданылатын суды тұщыландыру жүйесінің мықты және әлсіз жақтарын топтарда зерттеп, оның негізінде аймақтарында қолдануға болатын суды тазарту жоба жоспарын жасаңдар.

Мықты жақтары	1. 2. 3. 4.
Әлсіз жақтары	1. 2. 3. 4.

Рефлексия:

Кестені толтырыңдар.

Бастапқы білімім	Сабақта не білдім	Жеке өзім нені зерттеймін

Ресурстар:

1. Ұлылардың су туралы сөздері <http://www.cawater-info.net/bk/12-7.htm>
2. Негізгі су ластанушы көздер <https://vyvoz.org/blog/zagryaznenie-vody/>
3. БАӘ-дегі су – мәселелер жиынтығы мен шешу жолдары <https://dubai-freezone.ae/stati-o-biznese-v-oae/zavodyi-po-opresneniyu-vodyi-v-emiratax.html>
4. Ластанған суды тазартудың негізгі әдістері <https://www.bwt.ru/useful-info/ochistka-zagryaznennoy-vody-do-urovnya-otvechayushchego-vsemtrebovaniyam/>
5. <https://www.vecteezy.com/free-vector/water-pollution>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Ластанған су <https://www.youtube.com/watch?v=KC7GyoUZNPi>
2. Ластанған су <https://www.youtube.com/watch?v=caeYzEji8rk>
3. Судың ластану түрлері және олардың салдары <https://www.akvantis.com.ua/stati-i-obzory/typy-zagryazneniya-vody-i-ih-posledstviya>

4. Суқоймаларының ластануы <https://naturae.ru/ekologiya/ekologicheskie-problemy/zagryaznenie-vody.html>

16-сабақ. Жердің ластануы

Оқу мақсаттары:

- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау;
- дәлелдерді, себептер мен мәлімдемелерді растау үшін аргументтерді зерттеу және талдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Суретке қараңдар, бұл белгі нені білдіретінін түсіндіріңдер.
«Қоқыс өркениеті» терминінің мағынасын жұптарда талқылаңдар.

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма.

Мәтінді оқып, қоқыс тастайтын жерлердің қоршаған ортаға және адамдарға қандай қауіп төндіретінін анықтаңдар.

Әлемдегі ең үлкен қалалық қоқыс тастайтын жерлер және олардың қауіптілігі

Әлемде қалдықтарды шығару мен қолдану мәселесі тұр. Пайда болған қоқыстың көлемі ұлғаюда, оның салдарынан қоқыс тастауға арналған полигондардың саны өседі. Көптеген ірі елді мекендерде қоқыс шығару үшін қалалық қоқыс полигоны құрылады, онда қоқыс ондаған жылдар бойы сақталады. Бұл қоршаған орта үшін жағымсыз салдарға әкеледі.

Күн сайын полигондар көптеген жаңа қалдықтармен толықтырылады, сондықтан олар үнемі өсіп отырады. Кездейсоқ пайда болған полигондар да, рұқсат етілген полигондар да қауіпті. Қалдықтар тасымалданатын аумақ қоршаған ортаға әсер ететін ластану көзі болып табылады.

Қоқыс органикалық және бейорганикалық қалдықтардан тұрады. Ауамен және ылғалмен байланысқан кезде ыдырау үдерісі белсендіріледі, оның нәтижесінде токсиндер бөлінеді. Олар жерге, жер асты суларына еніп, топырақ эрозиясын тудырады.

REDUCE-REUSE-RECYCLE

Кеңінен таралған құбылыс – қоқыстың жануы. Шиналар, резеңке, қағаз, тоқыма сияқты қалдықтардың көптеген түрлері жеңіл жанғыш заттар болып табылады. Жану кезінде оттегі қасиеттерінен байқалатын токсиндер атмосфералық ауаға енеді.

Қалдықтарды көму орындары жақын жерде тұратындарға қауіп төндіреді. Жақын жерде тұратын адамдарда созылмалы аурулар, онкология жиі дамиды. Қалалық қоқысорындардың тағы бір қауіптілігі – түрлі патогендік бактериялардың тасымалдаушысы болып табылатын зиянды жануарлар (әсіресе егеуқұйрықтар).

Қалдықтар полигоны – кез-келген тірі ағза үшін қолайсыз процестер жүретін орын. Үлкен қоқысорындарды тонналап қалдықтар жиналады, олардың көпшілігі синтетикалық болып келеді. Мұндай ҚТҚ сұрыптауға жатпайды және тиісті түрде кәдеге жаратылмайды. Ол зиянды заттарды бөліп, ұзақ уақыт ыдырайтын қоқыс үйіндісіне түседі.

Әлемдегі қоқыс орындар саны халық санының өсуіне және тұтынылатын тауарлардың өсуіне байланысты көбеюде. Көптеген аймақтарда жағдай өте тәуекелді және экологиялық апатқа жақын.

Қоқыс орындардың теріс әсері негізінен жергілікті сипатқа ие. Бірақ, экологтардың пікірінше, барлық полигондар атмосфералық процестерге әсер ететін заттардың көзі болып табылады. Әлемдегі қоқыс жиналатын барлық орындардың жиынтығы жылыжай әсерін күшейтеді, бұл өз кезегінде экологиялық мәселелерге әкелеіп соғады.

Қоршаған ортаға тигізетін зиянды көптеген факторлармен анықтайды. Бұл қоқысорын бүкіл әлемнің экологиясына жан-жақты әсер етеді дегенді білдіреді.

Үлкен қоқыс үйінділерінде метан пайда болады. Қатты қалдықтардың ыдырауы кезінде газ бөлінеді. Кез-келген полигон – метанның ықтимал көзі, оның бөлінуі апатқа әкелуі мүмкін.

Металл сынықтары мен басқа да ерекше қалдықтардың қоқысорны ерекше қауіп төндіреді. Пайдаланудан шығарылған тұрмыстық техника мен электрондық құралдарға арналған учаскелерде ауыр металдар мен өзге де зиянды элементтердің мөлшері нормадан асып түседі. Әлемнің көптеген елдерінде пайдаланудан шыққан техниканы кәдеге жарату арқылы осындай полигондарды жою әрекеттері жасалуда.

Көптеген елдерде қауіпті қалдықтарды кәдеге жаратуға қойылатын талаптар енгізілді. Алайда, бұл ережелер барлық жерде сақталмайды. Демек, талаптарға барлық полигондар сай келе бермейді. Қоқысорындарында жойылмайтын қауіпті қалдықтар сақталады. Әдетте, қалдықтар шығарылатын аумақ үнемі топырақ қабатымен жабылады. Шұңқырдың түбі мен топырақ қабаты ылғалдан оқшаулайтын материалмен жабылады. Бұл зиянды заттардың топырақтың терең қабаттарына және жер асты суларына түсу қаупін жояды.

Белгіленген нормалар жекелеген жағдайларда да сақталады. Сондықтан электроникалық заттардың немесе өзге де қалдықтардың әрбір үйіндісі –

инфекциялардың, уытты заттардың, ластанған ауа мен судың әлеуетті көзі. Бұл факторлар аурулардың өсуіне, туа біткен ауытқулар мен ақаулардың жоғарылауына әкеледі.

3-тапсырма. Қоқысты қайта өңдеу «Қоқыс өркениеті» мәселесін қалай шеше алатынын топтарда талқылап, жазыңдар.

4-тапсырма.

Видеоны көріп, қайта өңделген қоқысты қандай салаларда қолдануға болатындығын және оны қайта өңдеуден қалай ақша табуға болатындығын жазыңдар (<https://www.youtube.com/watch?v=oabfk7Q7G4Q>).

5-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Бүгінгі таңда әлемдік қауымдастық қоқысорындардың әртүрлі аймақтардағы экологиялық жағдайға теріс әсер ететінін мойындайды. Ғалымдар, саясаткерлер және түрлі қоғамдастықтар бұл мәселені бірнеше бағытта шешуге тырысады. Жағдайды жақсарту үшін барлық қатысушылар жасай алатын әрекеттерді жұптарда талқылап, жазыңдар. Сіңдер қандай әрекеттерді жасай аласыңдар?

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Сендер өз аймақтарыңдағы экологиялық жағдайды жақсарту үшін қалдықтарды өңдейтін зауыт ашуды шештіңдер. Халықты қоқысты сұрыптауға еліктіру үшін қандай қадамдарды орындайсыңдар? Тұрғындарға қандай қоқыс түрін қайта өңдеуге болатынын және оны қалайша сұрыптау керектігін қалай хабарлайсыңдар? Кәсіпорынды дамыту үшін іс-шаралар жоспарын жасандар.

REDUCE-REUSE-RECYCLE

Жоспардың бастапқы нұсқасы қарапайым болуы мүмкін, бірақ келесі шараларды қамтуы керек:

- нәтижелер және ілеспе тапсырмалар;
- мерзімдер;
- қажетті ресурстар тізімі;

- барлық мүмкін жорамалдар;
- растау процесі.

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Мен нені жақсы жасадым?
3. Келесі жолы мен нені одан да жақсы істей аламын?

Ресурстар:

1. Әлемдегі ең үлкен қалалық қоқысорындар және олардың қауіптілігі
<https://bezotxodov.ru/jekologija/gorodskaja-svalka>
2. Жай ғана скрыпта! https://www.youtube.com/watch?v=4cZcgIBPc_U
3. Швеция қалдықтарын алтынға қалай айналдырады
<https://www.youtube.com/watch?v=oabfk7Q7G4Q>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Жаппай тұтыну қоғамы мен қоқыс өркениеті синонимдік ұғымдар ма?
<https://cyberleninka.ru/article/n/obschestvo-massovogo-potrebleniya-i-musornaya-tsivilizatsiya-sinonimichnye-ponyatiya/viewer>
2. Адамзат прогресінің ерекше қоқысорындары...Техника мен адам қалдықтарының ең үлкен 6 зираты
<https://www.youtube.com/watch?v=1OoBy57ZdJs>
3. Қоқыс өркениеті <https://ru.calameo.com/read/00215549775ac5252c965>
4. Қоқыс өркениеті <https://anlazz.livejournal.com/358257.html>
5. Қоршаған ортаның ластануы https://xn--j1ahfl.xn--plai/library/urok_58_tema_zagryaznenie_okruzhayushej_sredi_061711.htm
1

17-сабақ. Жобалық жұмыс. Зерттеу

Оқу мақсаттары:

– дәлелдерді, себептер мен мәлімдемелерді растау үшін аргументтерді зерттеу және талдау.

- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен негіздемелерді таңдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

Шағын топтарда келесі сұрақтарды талқылаңдар:

1. Сұхбатқа қалай дайындалу керек?
2. Сұхбатты қалай тиімді өткізуге болады?
3. Сұхбатты қалай жүргізу керек?
4. Сұхбатты жүргізу кезінде нені ескеру керек?

2-тапсырма.

Жаңа материалмен танысайық

«Сұхбатқа қалай дайындалу керек және оны мүмкіндігінше тиімді жүргізу үшін не керек?»

Сұхбатқа дейін

1. Сұхбатқа ашық сұрақтарды құрастырыңдар (Мысалы, аймақтарындағы судың ластануы туралы не ойлайсыңдар? Ластанудың себептері қандай? Бұл мәселені шешудің қандай жолдары бар? Бұл мәселені шешу үшін не істей аласыңдар?).
2. Сұрақтар мен үзілістер уақытын есептендер. Сұхбат 15 минуттан 45 минутқа дейін созылуы мүмкін.
3. Сұрақтарды тексеріңдер. Сұрақтар тізімін жасап болғаннан кейін оларды топ мүшелеріне қойып, тексеріңдер.
4. Сұхбат үшін тыныш орын табыңдар.
5. Диктофон, жазбалар үшін дәптерше мен қалам (ноутбук) дайындаңдар.
6. Сұхбат қатысушыларына зерттеулерің туралы қысқаша айтып беріңдер.
7. Сұхбат жазуға рұқсат алыңдар.

Сұхбат барысында

1. Сұхбатқа қатысушымен байланыс орнатыңдар, мейірімді болыңдар.
2. Сұрақтарды қойыңдар, жауаптарды мұқият тыңдап, жазбаларды жасандар.
3. Толығырақ жауап алу үшін қосымша сұрақтарды қойыңдар.
4. Егер қатысушыға бір нәрсе түсініксіз болса, айтқандарыңды түсіндіріңдер.
5. Қатысушыға ойлануға уақыт беріңдер және кедергі жасамаңдар.

Сұхбаттан кейін

1. Қатысушыға жауаптары мен уақыты үшін алғыс білдіріңдер.
2. Қатысушының сұрақтар не пікірлерінің бар-жоғын сұраңдар.

3-тапсырма.

Жоғарыдағы нұсқаулықта көрсетілген кезеңдерге сәйкес зерттеу қатысушыларымен сұхбат жүргізіндер.

4-тапсырма.

Сапалы сауалнаманы құру кезеңдерімен танысыңдар, сауалнаманың сұрақтарын құрастырыңдар.

Зерттеу нәтижесі көбінесе сауалнаманың құрастырылу сапасына байланысты: логикасы, сұрақтары мен жауап нұсқаларына. Сондай-ақ, пайдаланушымен сөйлесу тіліне де.

1. Сауалнаманы құрастырындар	Жауап берушіге зерттеудің мақсатын және сауалнамадан не үшін өтуі керектігін түсіндіріңдер. Қажет болса, толтыру бойынша қысқаша нұсқаулық беріңдер.
2. Сұрақтардың орналасу ретін ойластырындар	Жауап беруші сауалнаманың соңына дейін өтуі үшін сұрақтарды қарапайымнан күрделіге қарай орналастырындар.
3. Сұрақтарды түсінікті етіп құрастырындар.	Оларды астарсыз және күрделі бұрылыстарсыз, нақты тұжырымдаңдар.
4. Қарапайым терминдерді қолданындар.	Жауап берушіден арнайы білімді қажет ететін күрделі терминдерді пайдаланбаңдар.
5. Сұрақтарды объективті етіп қойындар.	Сұрақтар сапалы бағаны қамтымайтындай және жауап берушіге «дұрыс жауапты» ұсынбайтындай етіп құрастырылуы тиіс.
6. Жауап нұсқаларын ойластырындар	Барлық мүмкін жауаптарды ескеруге тырысындар және оларды жауап беруші қалағанын оңай таңдайтындай етіп нұсқаларға бөліңдер.

5-тапсырма. Онлайн қызметтердің көмегімен сауалнама құрастырындар: Google Forms, Survey Monkey және т.б. Басқа оқушылардан сауалнамадан өтіп, оны бағалауды сұраңдар.

Ресурстар:

1. <https://www.freepik.com/free-photos-vectors/interview-illustration>
2. Сауалнаманы қалай жасауға болады? <https://asm-spezia.ru/kopilka-marketologa/kak-sostavit-anketu.html>
3. Нұсқаулық: терең сұхбатқа дайындалу және оларды мүмкіндігінше тиімді етіп жүргізу амалдары <https://sense23.com/post/gajd-kak-podgotovitsya-k-glubinnym-intervyu-i-provesti-ih-maksimalno-effektivno>
4. Интервью <https://tiburon-research.ru/metodichka/intervyu>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Сұхбат зерттеу әдісі ретінде <https://www.youtube.com/watch?v=CpE7k4TJ6-M>
2. Сауалнама зерттеу әдісі ретінде <https://www.youtube.com/watch?v=lc8n1a1TvpQ>

3. Терең сұхбат жүргізу бойынша нұсқаулық
https://synergy.ru/akademiya/upravlenie/glubinnoe_intervyu
4. Сапалы сауалнаманы құрастыру жолдары
<https://surveys.yandex.ru/help/recomendations.html>
5. Сұхбатты ұйымдастыру және оны өткізу кезеңдері
https://studme.org/207557/sotsiologiya/organizatsiya_intervyu_etapy_provedeniya
6. Сауалнама жүргізу: мақсаттары, әдістері, мақсатты аудиторияны зерттеу бойынша қызметтердің құны
<https://www.kp.ru/guide/provedenie-oprosov.html>
7. Сауалнама жүргізуге арналған 18 сервис
<https://www.plerdy.com/ru/blog/18-servisov-dlja-provedeniya-oprosov/>
8. Ғылыми зерттеулердің сапалы әдістерін қолдану
https://www.fessl.ru/docs-downloads/NMO/NMO_mk_6.pdf
9. Сұхбат алу әдістері. <https://knife.media/how-to-interview/>

3-БӨЛІМ: БАСҚАЛАРДЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫ МЕН КӨЗҚАРАСТАРЫН ТҮСІНУ ЖӘНЕ ҚҰРМЕТТЕУ

Оқушылар әр адамның дара екенін және адамдардың дүниетанымы қоршаған орта, мәдениет, тәрбие және басқа да көптеген факторларға байланысты ерекшеленетінін түсінуге үйренеді. Оқушылар төзімділік, басқа адамдардың көзқарасын құрметтеу және қабылдау сияқты ұғымдардың маңыздылығын түсінеді және осы құзіреттіліктерді дамытуды үйренеді. Осы бөлімді оқып-үйрену барысында оқушылар жобаны жинақтап нақтылауға, сондай-ақ жобаның зерттеу міндеттерін кезең-кезеңімен орындауға кіріседі.

18-сабақ. Дүниетанымды түсіну

Оқу мақсаттары:

- жеке көзқарасты негіздеу үшін себептер мен дәлелдер келтіру;
- аргументтерді бастапқы және қайталама дереккөздерден жинау, жазу және талдау;
- дереккөздерге сілтеме жасау және библиографиялық тізімді дұрыс құру.

Сабақ барысы

1-тапсырма. Өлеңді оқып, мағынасын түсіндіріңдер.

Екеуі бір терезеге көз салған.
Біреуі жаңбыр мен кір көріп.
Екіншісін жасыл,
көктем, аспан көрген.
Бір терезеге екеу қараған...

Омар Хаям

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма. Мәтінді оқып, топта талқылаңдар.

Әрқайсымыз дара және ерекшеміз. Адамдар өздерінің мүдделерімен, өмірлік ұстанымдарымен, басымдықтарымен, құндылықтарымен, білімімен ерекшеленеді. Мысалы, біреу музыканы жақсы көреді, біреу бал билейді, ал біреу спортпен шұғылданады; біреу жаһандық мәселелерге бейжай қарайды және «менің ісім кішкентай» қағидаты бойынша өмір сүреді, ал екіншісі, керісінше, айналасындағының бәріне қызығушылық танытады; кейбіреулері

жақындарын, басқалары өздерінің беделін бағалайды; біреу өмір бойы үйреніп мүмкіндігінше көп нәрсені білуге тырысады, ал басқалары тек тұрмыстық мәселелерге назар аударады. Мұның бәрі шындықты қалайша қабылдайтынымызға және түсінетінімізге, яғни біздің дүниетанымымызға байланысты.

Дүниетаным – бұл біздің құндылықтарымыз, ұстанымдарымыз, көзқарастарымыз және әлем туралы түсінігіміз. Басқаша айтқанда, дүниетаным – бұл адамның әлемдегі орны мен айналасындағы әлемге және өзіне деген көзқарастардың жүйесі.

Өміріміздегі дүниетанымның рөлі. Дүниетаным адамның тұтастығына негіз береді, айналадағы кеңістікті қалыптастырады және оны таныс, түсінікті және қауіпсіз етеді. Оның болмауы өмірді бейберекет етеді, психика тұрақсыз, қарама-қайшылықты көзқарастарға толы болады, бұл шешілмейтін ішкі қақтығыстарға әкеледі. Дүниетаным құндылықтар мен мұраттар арқылы адамның мақсаттары мен оларға жету жолдарын анықтауға көмектеседі.

Негізгі дүниетанымдық мәселелер

Адам мен әлем деген не? Әлем қалай жұмыс істейді? Адам өмірінің мәні неде? Адам танымының шегі бар ма? Адамзат тарихының мәні неде?

Әдетте дүниетанымның үш негізгі түрін ажыратады

Күнделікті – өздігінен қалыптасады және өмірлік тәжірибеге сүйенеді.

Діни – бұл дүниетанымның негізі түрлі діни ілімдерден құралады.

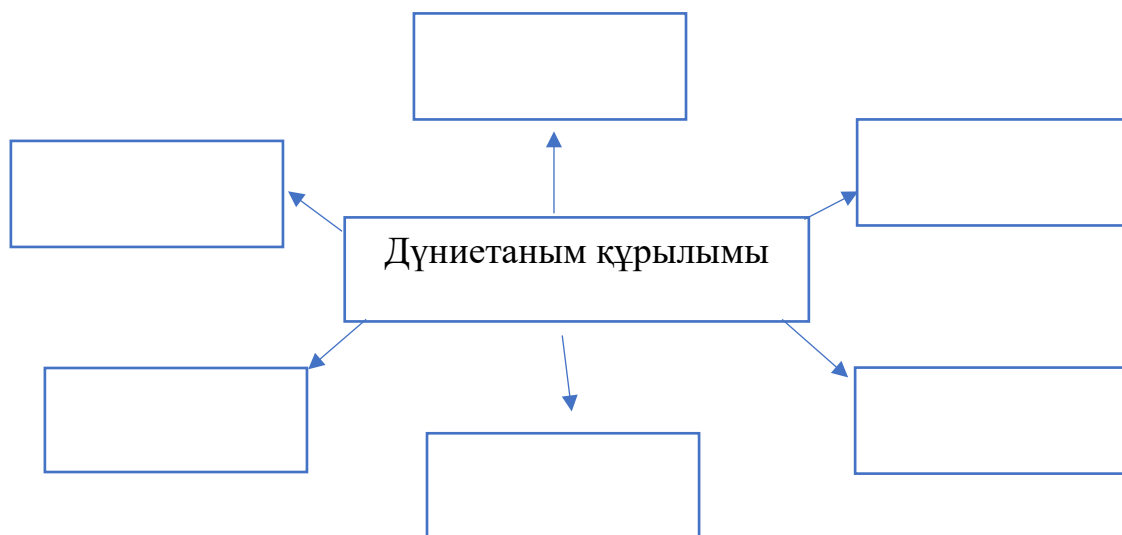
Ғылыми – ғылымның жетістіктеріне сүйенеді.

Дүниетаным әдетте өмір бойы қалыптасады, өйткені бұл біртіндеп жүретін үдеріс және өздігінен немесе саналы түрде құрылуы мүмкін.

Сұрақтарға жауап беріңдер:

- 1) Адамның бейнесін дүниетанымның үш негізгі түрінде сипаттаңдар.
- 2) Жұптарда дүниетанымның өздігінен және саналы қалыптасудың не екенін талқылаңдар. Мысалдар келтіріңдер.
- 3) Сендердің дүниетанымдарың қалайша қалыптасқаны туралы ойланыңдар. (Өздігінен немесе саналы түрде)

3-тапсырма. Дүниетанымның неден тұратыны туралы түсініктеріңді ұсыныңдар.

4-тапсырма. Дүниетаным элементтеріне анықтама беріп, өмірден мысалдарды келтіріңдер.

1	Әлемді қабылдау	а	бұл біздің эмоцияларымыз бен сезімдеріміз. Әлемді қалайша сезінетініміз
2	Дүниені тану	б	ішкі әлемнің призмасы, өмірдің ішкі көрінісі арқылы сыртқы әлемді түсіну және бағалау
3	Менталитет	в	алынған білім мен тәжірибеге негізделген. Адамның әлемге көзқарасы, оның пікірлері.
4	Әлемге қатынас	г	бұл дүниетаным, бірақ бір адамның танымы емес – адамдар тобының (мысалы, ұлттың немесе этникалық топтың).
5	Дүниесезім	д	бұл біздің әлемге деген ұстанымымыз және қандай да бір сұрақтарға, оларға қалайша қарайтынымызға қатысты көзқарастар жүйесі.

5-тапсырма.

**Жағдаяттық
тапсырма**

Сендер қатысушылары болып табылатын зерттеу тобының алдына адамның дүниетанымына әсер ететінін элементтерін анықтау міндеті қойылды: ғылымды, БАҚ-ты, әдебиетті, қоршаған ортаны, қоғамдағы жағдайларды, өмірлерің немесе бос уақыттарыңды, мемлекеттік жүйені және басқаларды зерттеу. Мұны қалай анықтауға болатындығын талқылаңдар және мысалдар келтіріп, пікір құрастырыңдар. Жауаптарыңды топтарда талқылаңдар.

6-тапсырма. «Зерттеу» кезеңі: Мәтінді оқып, топтарда деректерді талдау мен оларға түсінік берудің (интерпретацияның) айырмашылығы неде екенін анықтаңдар.

Жобалық жұмыс

Қажетті деректерді жинауға байланысты барлық зерттеу процедуралары аяқталғаннан кейін біз ең қызықтысына – деректерді талдау мен түсінік беруді бастауға дайынбыз.

Осы кезеңде жиналған мәліметтер өңделмеген түрлі материалдар болып табылады (ақпарат үзінділері, фразалар, сандар), сондықтан оларды түсіну мен қорытынды жасау қиын. Пайдалы ақпаратқа айналмас бұрын, ол талдау мен интерпретациядан өтуі керек.

Кейбіреулер бұл терминдерді синонимдес деп ойлауы мүмкін. Ол бұрыс пікір. Бұл екі түрлі, бөлек процесс және олар деректер ғылымының өмірлік циклінің хронологиясын ұстанады.

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Бұл сабақтан кейін мен қандай тұжырым жасадым?

Ресурстар:

1. <https://urok.1sept.ru/articles/672700>

2. <https://skysmart.ru/articles/obshchestvoznaniye/mirovozzreniye>
3. <https://multiurok.ru/files/mirovozzreniye-i-ego-rol-v-zhizni-chelovieka.html>
4. <https://infourok.ru/urok-na-temu-ponyatie-mirovozzreniya-1716954.html>
5. <https://ihalva.com/quotes/life/all/26122>
6. <https://mapxo.org/stati-1/mir-mirovozzreniy>
7. <https://blog.collegevine.com/a-guide-to-pursuing-research-projects-in-high-school/>
8. <https://www.analytixlabs.co.in/blog/data-analysis-and-interpretation/>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Дүниетаным, оның түрлері мен формалары
<https://www.youtube.com/watch?v=Sg3ph7DVA3s>
2. Дүниетаным <https://gtmarket.ru/concepts/7105>
3. Көруге ұсынылатын, дүниетанымды өзгертетін көркем фильмдер
 - Бейбіт жауынгер (Мирный воин)
 - Жер асты суыр күні (День сурка)
 - Аватар
 - Матрица

19-сабақ. Басқа адамның көзқарасын қабылдау қабілеті

Оқу мақсаттары:

- жаһандық мәселелерге қатысты көзқарастарды анықтау, сипаттау және сыни салыстыру;
- жеке көзқарасты негіздеу үшін себептер мен дәлелдер келтіру.

Сабақ барысы

1-тапсырма. Сендердің ойларыңша, басқа адамның көзқарасын қабылдау қабілеті неліктен жаһандық құзыреттер тізіміне енгізілген?

Жаңа материалмен танысайық

2-тапсырма. Мәтінді оқып, басқа көзқарасты қабылдау үшін есте сақтауға қажетті 5 нәрсеге мысалдар келтіріңдер және қорытынды жасаңдар.

Басқа адамның көзқарасын қабылдау қабілеті қазіргі кездегі маңызды құзыреттердің бірі болып табылады. Мысалы, барлық тараптар нәтижеге қанағаттануы үшін дауды сындарлы түрде шешу үшін адам қарама-қарсы идеяларды, ұстанымдар мен көзқарастарды қарастыра алуы керек. Егер адам қарсыластардың көзқарасын қабылдай алмаса, онда оның мәселеге қатысты түсінігі шектеулі және толымсыз болуы мүмкін.

Адамдар келіспеген жағдайда, ортақ және қарама-қарсы мүдделер мен тұжырымдарды анық бағалау қажет, бұл үшін жағдайды басқа тараптардың көзқарасымен көре білу керек. Әлеуметтік көзқарасты қабылдау – бұл жағдайдың басқа адамға қалай көрінетінін және оның оған қалайша әсер ететінін түсіну мүмкіндігі. Көзқарасты қабылдауға қарама-қайшы түсінік – эгоцентризм немесе басқа көзқарастардың бар екенін және жағдайды немесе мәселені өз жағынан көру толымсыз және шектеулі екенін білмеу.

Жалпы алғанда, басқа көзқарасты қабылдау немесе қарапайым қарастыру көптеген ақпараттың ашылуына, мәселелердің шығармашыл және сапалы шешуге, сондай-ақ оң және тиімді өзара әрекеттесуге әкеледі. Басқа пікірлер мен пайымдауларды қабылдау қабілеті адамның өзгелердің ойларын, сезімдері мен қажеттіліктерін шынымен түсінетіндігін көрсетеді. Адамдар түсіністік пен құрметті сезінгенде, мәселені бірлесіп шешу оңайырақ болатыны байқалған. Адамдар мәселе мен жағдайды өз көзқарасы бойынша да, басқа адамдардың көзқарасы бойынша да қарастыра алатын болса, оларға өзара тиімді шешімдерді табу оңайырақ болады.

Басқа адамның көзқарасын қабылдау қабілетімен жұмыс жасау үшін келесі ойларды есте сақтау керек.

- 1) Әр қатысушының ерекше көзқарасы бар. Екі адам жағдайды немесе мәселені бірдей көрмейді.
- 2) Адамның көзқарасы оның не нәрсеге назар аударатынын және қалайша сезінетінін анықтайды да, бағыттайды. Ақпарат ауқымынан адамдар өздерінің идеяларын растайтын деректерді таңдауға және оларға ғана назар аударуға және олардың көзқарастарына күмән келтіретіндерді байқамауға немесе бұрыс түсінуге бейім.
- 3) Адамдарда әртүрлі уақытта әртүрлі көзқарастар болуы мүмкін. Сіздің жұмысыңыз, тәжірибеңіз, болжамдарыңыз, физиологиялық күйлеріңіз бен құндылықтарыңыз өзгерген сайын, сіздің көзқарасыңыз да өзгереді.
- 4) Бір хабарлама екі түрлі тұрғыдан екі түрлі нәрсені білдіруі мүмкін. Адамның көзқарасы көбінесе оның хабарламаны қалайша түсінетінін

анықтайды. Қабылдаушы көзқарасына қарай хабарламаны достық әзіл немесе жасырын агрессия ретінде түсіне алады.

- 5) Біз елдің бәрінің белгілі бір мәселеге көзқарасы бірдей деп ойлайтындығымыздан, көбінесе түсініспеушіліктер болып тұрады. Мысалы, біз жауын-шашынды ауа-райын ұнатпасақ, елдің бәрі де жаңбырды ұнатпайды деп ойлаймыз.

3-тапсырма. Жұптық жұмыс. Бүгінгі таңда өзекті жаһандық мәселелердің бірін таңдап, оның пайда болу себептерін талқылаңдар. Талқылау кезінде сұхбаттасты мұқият тындап, оның көзқарасын түсінуге және қабылдауға тырысыңдар. Тапсырманың соңында сендер өз серіктестеріңнің көзқарасын қабылдай алдыңыз ба, жоқ па және неліктен екенін талқылаңдар.

4-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Сендер қатысқан зерттеу тобында «Кедейлік мәселесі және оны шешу жолдары» тақырыбы талқыланады. Кедейліктен туындайтын мәселелерді анықтап, оларды сипаттаңдар және қатысушылардың әртүрлі көзқарастарын қарастырып, өз шешімдерінді ұсыныңдар.

5-тапсырма.

Жобалық жұмыс

«Зерттеу» кезеңі. Жиналған деректерді талдаудың екі әдісін зерттеп, олардың айырмашылықтарын жұпта талқылаңдар.

Біздің келесі қадамымыз — деректерді талдау әдістерін анықтау. Деректерді талдаудың екі негізгі әдісі – деректерді сапалық талдау және сандық талдау әдістері. Сандық және сапалық деректер арасындағы негізгі айырмашылықтарды түсінген маңызды

Сапалық деректер	Сандық деректер
<ul style="list-style-type: none"> ➤ түсінік беруге (интерпретацияға) негізделген, сипаттаушы болып табылады, тілге қатысты. ➤ бізге белгілі бір мінез-құлықтың астарында себепті, қалайша немесе шын мәнінде не болғанын түсінуге көмектеседі. ➤ субъективті және бірегей. ➤ деректерді санаттар мен тақырыптар бойынша топтастыру арқылы талданады. ➤ Зерттеудің сапалы әдістеріне сұхбаттасу және бақылау кіреді. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ сандарға негізделген, есептеледі немесе өлшенеді. ➤ бізге бір құбылыстың қаншалықты немесе қаншалықты жиі болатынын айтады. ➤ тұрақты және әмбебап. ➤ статистикалық талдау арқылы талданады. ➤ Зерттеудің сандық әдістері өлшейді және есептейді.

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Сабақтағы ең оңай және ең қиын тұстары қандай болды?
3. Бұл сабақтан кейін мен қандай тұжырым жасадым?

Ресурстар:

- 1) <https://mosmetod.ru/centr/proekty/kurchatovskij-proekt/kursy-povysheniya-kvalifikatsii-kurchatovskij-proekt-ot-znanij-k-praktike-chast-vtoraya/ii-zanyatie-3/kursy-3-rec-issled-i-project.html>
- 2) <https://www.entrepreneur.com/article/275543>
- 3) <https://www.psychologytoday.com/us/blog/constructive-controversy/201906/the-importance-taking-the-perspective-others>
- 4) <https://psihomed.com/empatiya/>
- 5) https://school42.edu.yar.ru/proektnaya_deyatelnost.html
- 6) <https://www.fullstory.com/blog/qualitative-vs-quantitative-data/>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Адамдар неліктен басқалардың көзқарасын қабылдай алмайды? Бұл жер бетіндегі бейбітшілік проблемасын шешетін бе еді?
https://yandex.ru/q/question/pochemu_liudi_ne_umeiut_prinimat_chuzhiu_057826e8/
2. Кесімді ойлаудың зияны https://www.b17.ru/article/skurtul_meliorism/

20-сабақ. Өзге мәдениеттерге жататын адамдарға құрмет көрсету

Оқу мақсаттары:

- жеке көзқарасты негіздеу үшін себептер мен дәлелдер келтіру;
- негізгі және қосымша дереккөздерден дәлелдерді жинау, жазу және талдау.

Сабақ барысы

1-тапсырма. Суреттерге қарап, басқа мәдениеттердің өкілдерін құрметтеудің маңыздылығын талқылаңдар.

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма. Мәтінді оқып, топта талқылаңдар.

Адамзат алуан түрлі. Адамдардың бет реңі, өмір салты, дүниетанымы және тағы басқасы әртүрлі болуы мүмкін. Мәдениет халықтың ұрпақтар бойы қалыптасқан құндылықтарын, сенімдері мен дәстүрлерін қамтығандықтан, оның әртүрлілігі таң қалдырады және басқа халықтарға ерсі көрінуі мүмкін. Мысалы, бір мәдениет үшін маңызды нәрсе басқасы үшін маңызды емес болуы мүмкін. Бір қызығы, әр мәдениеттің өзіне тән логикасы, әлем туралы

өзіндік идеясы бар. Есейген сайын әртүрлі мәдениеттерден шыққан көптеген адамдармен танысасыңдар — олар әлемнің түкпір-түкпірінен ғана емес, кейде өз қалаларыңнан немесе елдеріңнен шығуы мүмкін! Сендер өткен өмірі сендердің өткен өмірлеріңнен мүлдем өзгеше адамдарды кездестірмеген болсаңдар, олардың мәдениетін қалай құрметтеу керектігін түсіну қиын болуы мүмкін.

Маңызды!

- Бір халықтың мәдениеті екіншісіне қарағанда бай немесе жақсы деп айту дұрыс емес.
- Басқа халықтардың қадір-қасиетін кемсітетін адам шын мәнінде мәдени және білімді адам бола алмайды.

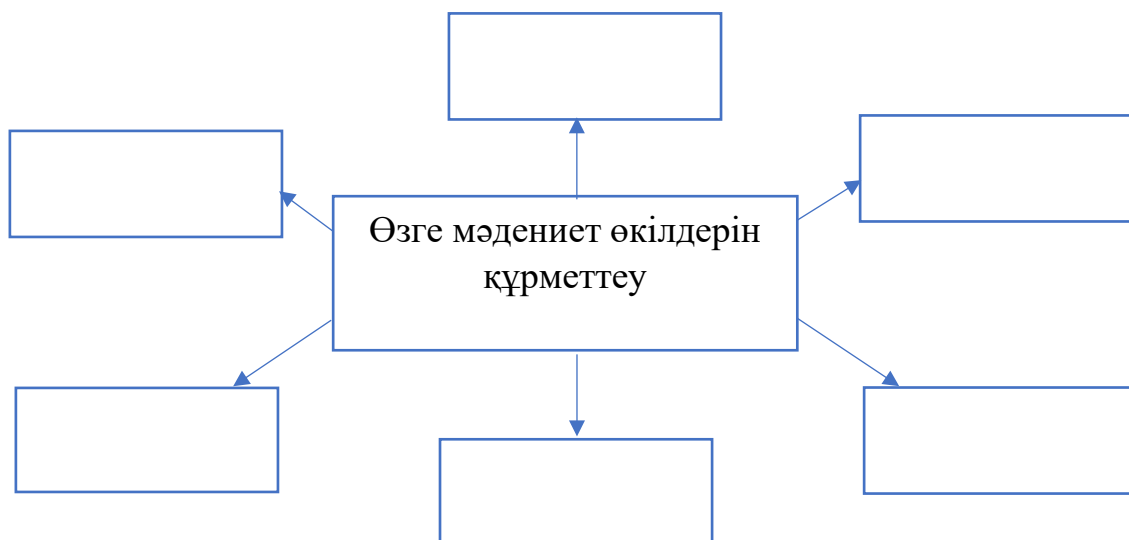
Басқа халықтардың құндылықтары мен дәстүрлеріне құрметсіздік ұлтаралық шиеленістерге әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, өздерінің артықшылығын сезетін адамдар, ең алдымен, өздерін жаңа білім мен тәжірибеден айырады. Басқа ұлт өкілдерімен қарым-қатынас жасап, өмірімізді қызықты және жарқын етіп, байыта аламыз, өйткені басқа ұлттардың мәдениетін, дәстүрлерін, менталитетін танып білу – өте қызықты үдеріс.

Басқа мәдениет өкілдеріне деген құрмет ел өмірінің кейбір ерекшеліктерін білуден, қызығушылық танытудан байқалады. Ол үшін әлемге жан-тәніңмен ашылып, стереотиптерге жол бермеулерің керек. Бұл наным-сенімдерден бас тарту керек деген сөз емес, бұл жаңа нәрсеге ашық болу, басқаларды танып білу және құрметтеуге дайын болу деген сөз.

Сұрақтарға жауап беріңдер:

- 1) Таң қалдыратын немесе тіпті естен тандыратын дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың мысалдарын келтіріңдер.
- 2) 1-2 әдет-ғұрыпты таңдап, олардың осы мәдениет өкілдері үшін нені білдіретінін және олардың қалай пайда болғанын зерттеңдер.
Нәтижелерінді топта талқылаңдар.

3-тапсырма. *Өзге мәдениет өкілдерін құрметтеу ұғымына өз анықтамаларыңды беріп, оны көрсету жолдарын ұсыныңдар.*

4-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Сендер халықаралық конгреске қатысып, халықтарыңның мәдениетін таныстырасындар. 3 адамнан тұратын топтарға бөлініп, таныстыру үшін мәдениетті таңдаңдар. Сынып алдында баяндама жасау барысында слайдтар, плакаттар, көріністер, әндер және тағы басқаларды қолдануға болады.

5-тапсырма. «Зерттеу» кезеңі: мәтінді оқып, зерттеуге қандай деректерді талдау әдісі сәйкес келетінін анықтаңдар. Жауаптарыңды дәлелдеп, жұпта талқылаңдар.

Жобалық жұмыс

Сапалық және сандық деректерді талдау

Сапалық және сандық деректерді талдауда әртүрлі әдістер қолданылады.

Сандық әдіс арқылы алынған деректердегі заңдылықтарды немесе ұқсастықтарды анықтау үшін статистикалық талдау жүргізуге болады. Талдау нәтижелері графиктер мен кестелер түрінде ұсынылуы мүмкін. Талдау жүргізуге көмектесетін әртүрлі қосымшалар бар. Мысалы, SPSS немесе Excel сияқты қосымшаларды келесі параметрлерді есептеу үшін пайдалануға болады:

- орташа балл;
- қай жауап қанша рет берілді;
- екі айнымалы арасындағы өзара байланыстылық;
- нәтижелердің сенімділігі.

Сандық мәліметтерден айырмашылығы, сапалық деректерді талдау қиынырақ болады, өйткені олар әртүрлі кескіндер, мәтіндер немесе бейнелер түрінде ұсынылады. Сапалық деректерді талдаудың ең жиі қолданылатын әдістері:

- *Сапалық контент-талдау*: сөздердің/сөз тіркестерінің орнын, кездесушілігін және мағынасын талдау үшін қолданылады.
- *тақырыптық талдау*: бұл талдаудың мақсаты негізгі тақырыптар мен модельдерді анықтау.

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Сабақ барысында ең қиын және оңай не болды?

Ресурстар:

- 1) <http://okrug21.ru>
- 2) <https://sp.depositphotos.com/26383577/stock-photo-family.html>
- 3) <https://www.unifrog.org/know-how/how-to-show-respect-towards-people-from-other-cultures>
- 4) <https://obuchonok.ru/etapy>
- 5) <https://papik.pro/klipart/21383-tolerantnost-klipart-56-foto.html>
- 6) <http://russian-science.info/kak-vybrat-metody-dlya-vashego-issledovaniya>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Адам құқықтары және көптеген мәдениеттер
<https://ru.unesco.org/courier/2018-4/prava-cheloveka-i-uvazhenie-kultur>
2. Мәдени шок. Әртүрлі мәдениеттердегі іскерлік қарым-қатынас
https://www.bbc.com/russian/business/2014/11/141030_vert_cap_talk_shock

21-сабақ. Толеранттылық: бір-бірімізді түсінуді үйренеміз

Оқу мақсаттары:

- аргументке немесе мәселеге қатысты ақпарат пен аргументтерді таңдау;
- дереккөздерге сілтеме жасау және библиографиялық тізімді дұрыс құру.

Сабақ барысы

1-тапсырма.

а) Осы суретке мұқият қарап, мағынасын түсіндіріңдер.

Жаңа материалмен танысайық

2-тапсырма. Мәтінді оқып, топта талқылаңдар.

16 қараша – Халықаралық толеранттылық күні. Толеранттылық дегеніміз әлемнің және ондағы адамдардың алуан түрлілігін құрметтеу, қабылдау және түсіну, басқалардың пікірлері мен сенімдеріне шыдамды болу. Толеранттылық (латын тіліндегі «*толеран*» сөзінен) шыдамдылық, төзімділік, сыпайылықты білдіреді.

«Толеранттылық» термині келесі компоненттерден тұрады:

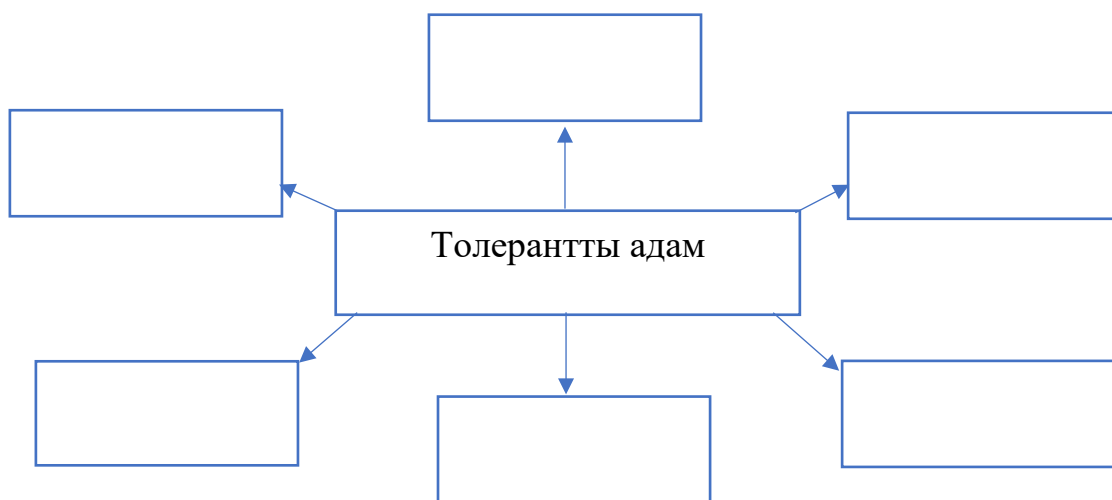
- *Өзгелердің пікіріне, мінез-құлқына шыдамдылық және төзімділік таныту;*
- *Адамның қадір-қасиетін құрметтеу;*
- *Адамды сол қалпында қабылдау;*
- *Өзіңді басқа адамның орнына қоя білу;*
- *Өзгеше болу құқығын құрметтеу;*
- *Зиян келтіруден, зорлық-зомбылықтан бас тарту.*

ЮНЕСКО бекіткен Толеранттылық қағидаттарының декларациясында толеранттылық бейбітшілікке ықпал ететін және соғыс мәдениетін бейбітшілік мәдениетіне өзгертуге көмектесетін қасиет ретінде анықталған.

Сұрақтарға жауап беріндер:

- 1) Оқу кездінде құрдастармен, мұғалімдермен қарым-қатынаста толеранттылық қандай әрекеттер арқылы байқалады?
- 2) Сендердің ойларыңша қандай мектеп пәндері толерантты болу сапасын дамытуға ықпал етеді? Неліктен?

3-тапсырма. Толерантты адамның қасиеттері туралы өз түсініктеріңді ұсыныңдар. Біз өз бойымызда осы қасиеттерді дамытуымыз керек пе?

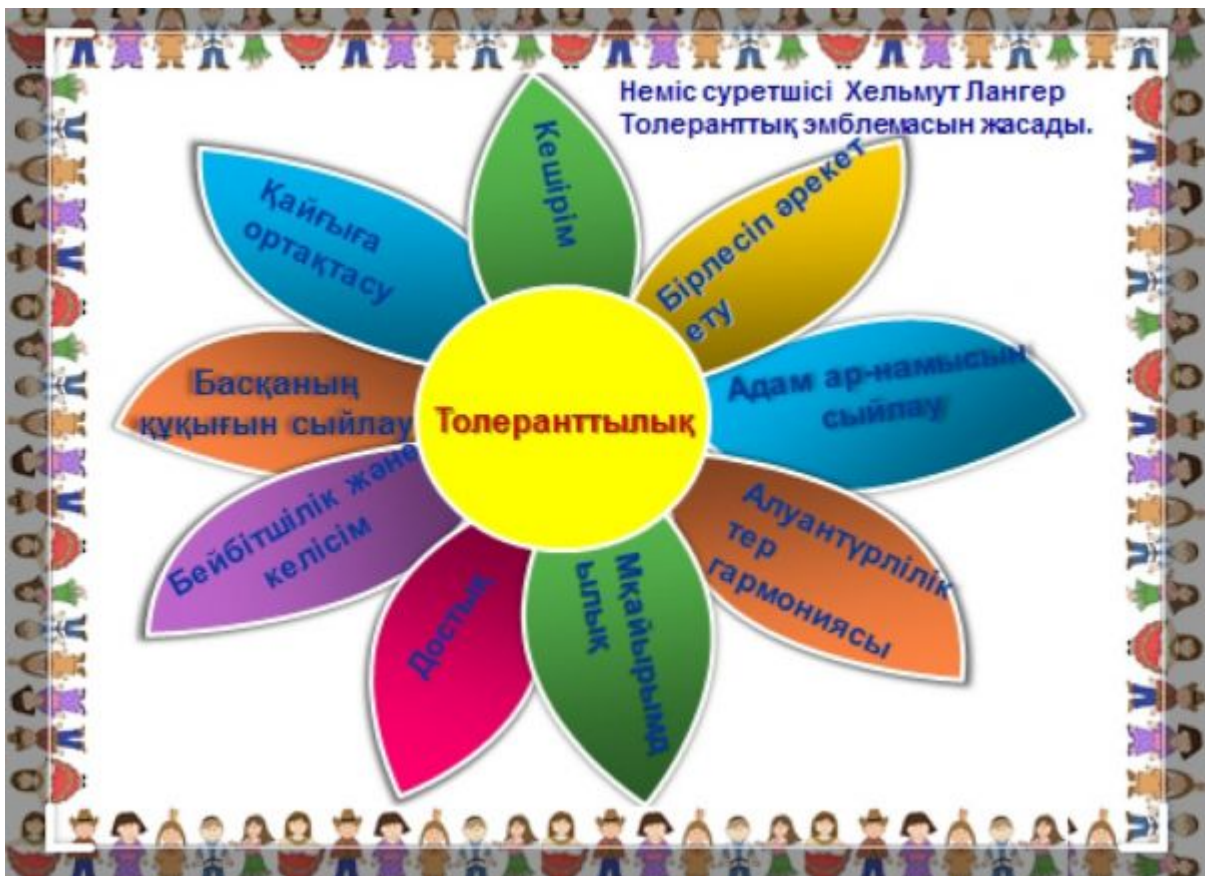
4-тапсырма.

Шығармашылық тапсырма. «Егер біз толерантты болсақ, онда ...» тақырыбына шағын эссе жазыңдар және өз жұмыстарыңа сурет салыңдар. Сыныптастарыңмен бөлісіп, «толеранттылық», «толерантты адам» дегеннің не екенін түсінгендеріңді қараңдар.

5-тапсырма.

**Жағдаяттық
тапсырма**

Сендер қатысатын әлеуметтік топта «Мектепте толеранттылық қағидаттарын қалай жүзеге асыру керек?» деген тақырып талқыланады. Өз шешімдеріңді ұсынып, жауаптарыңды топтарда талқылаңдар.

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Өткен сабақтарда оқып білген зерттеу әдістерін (сұхбат, сауалнамалар, бақылаулар, эксперименттер, тәжірибелер, іздеу жұмыстары және т.б.) қолданып, «Толеранттылық» немесе «Басқа мәдениет өкілдерін құрметтеу» тақырыбына шағын зерттеу жүргізіп, деректеріңді талдаңдар және дереккөздерді келтіруді ұмытпай, нәтижелеріңді топқа ұсыныңдар.

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Мен нені жақсы жасадым?
3. Келесі жолы мен нені одан да жақсы істей аламын?

Ресурстар:

- 1) <https://kargoo.kz/blogs/view/31/154777>
- 2) <https://school67.centerstart.ru/node/231>

- 3) <https://ishimart.kultura-to.ru/index.php/poleznaya-informatsiya-2/57-mezhnatsionalnaya-tolerantnost>
- 4) <https://mou14.oshkole.ru/news/61538.html>
- 5) <https://nsportal.ru/shkola/klassnoe-rukovodstvo/library/2012/04/07/urok-tolerantnosti>
- 6) https://ru.freepik.com/premium-vector/pensive-smart-children-with-a-question-and-answer-kids-think-and-search-decisions-and-answers_23908918.htm
- 7) <https://mszn27.ru/node/56253>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Әлеуметтік ролик <https://www.youtube.com/watch?v=1eRfASsTLak>
2. Шыдамдылық мәдениеті Қазақстан Республикасындағы саяси тұрақтылықтың факторы ретінде <https://articlekz.com>
3. Көруге ұсынылатын фильмдер
 - «Звёздочки на земле» фильмі, 2007 ж.
 - «Антон тут рядом» фильмі, 2012 ж.
 - «Подарок» мультфильмі, 2015 ж.

22-сабақ. Жобалық жұмыс. Зерттеу (2 сағат)

Оқу мақсаттары:

- дәлелге немесе мәселеге қатысты ақпарат пен дәлелдемелерді таңдау;
- жеке көзқарасты негіздеу үшін себептер мен дәлелдер келтіру.

Сабақ барысы

1-тапсырма. Топпен жобалық жұмыс барысында жиналған деректермен бөлісіп, нәтижелерін талқылаңдар.

1. Сендер қандай деректерді жинадыңдар (сандық немесе сапалық)?
2. Деректерінді талдау туралы жоспарларыңмен бөлісіндер?

Жобалық жұмыс

2-тапсырма.

Осыған сәйкес келетін әдісті қолданып, жиналған деректерге талдау жасаңдар.

Сапалық талдау жасау үшін

- Материалды қайтадан тыңдаңдар/оқыңдар/қараңдар;
- Маңызды мәселелер бойынша жазбалар жасаңдар (болашақ тұжырымдар үшін маңызды ақпарат);
- Жиі қайталанатын сөздерді немесе сөз тіркестерін анықтаңдар (визуализация үшін *Word's Cloud* қызметі немесе кез келген басқа қызметтің көмегімен *сөздер бұлтын* жасай аласыңдар);
- Трендтерді анықтаңдар.

Сендерде сапалық сауалнама деректері жеткілікті болса, жауаптарды санаттарға бөліп, оларды графиктер, кестелер және диаграммалар құру үшін пайдалануға болады. Ол үшін дәйекті түрде келесі қадамдарды жасаңдар:

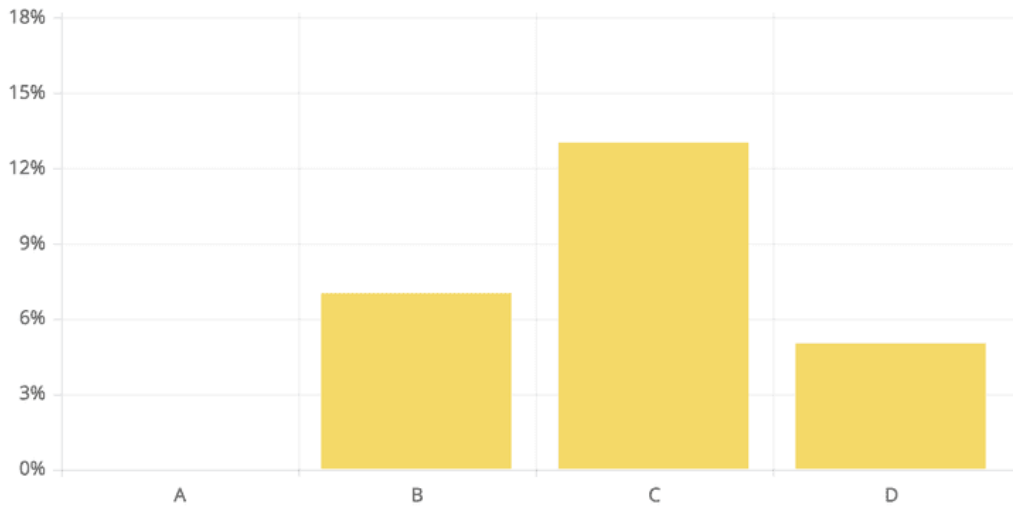
- Жауаптарыңды электрондық кестеге (мысалы, Excel бағдарламасында) енгізіңдер;
- Жауап берушілердің жауаптарын жіктеудің жолдарын табыңдар;
- Әр жауапқа санат беріңдер;
- Сауалнама деректерін санаттар бойынша ұйымдастырыңдар;
- Деректерді көрнекі түрде көрсетіңдер.

Сандық талдау жүргізу үшін (Excel бағдарламасын пайдалануға болады).

Қарапайым салыстыру жүргізіңдер. Салыстырмалы деректерді талдау үшін әрбір таңдау көптігінің нұсқасы үшін жауаптардың жалпы санын қосыңдар. Содан кейін жауап санын немесе әр жауаптың пайызын реттеу үшін салыстырмалы диаграмма жасаңдар.

Сайтта қандай мазмұнды көргілерің келеді?	Блогтар	Нұсқаулықтар	Вебинарлар	Подкасттар
Жауаптар	45%	20%	10%	25%

Сендер оны гистограмма немесе дөңгелек диаграмма ретінде көрсетсеңдер, мұндай салыстыруды түсіну оңайырақ болады:

Деректерді талдау барысында зерттеулеріңнің мақсатын ұстанып, барлық деректерден қызықты болса да, сендердің тақырыптарыңа қатысы жоқ ақпаратқа тоқталмай, жобаларыңның сұрағына жауап беретін ақпаратты табуға тырысу керек.

3-тапсырма.

Өздеріңнің деректеріңнің талдауына қарап, нәтижелерді түсіндіру үшін қандай ақпаратты қолданатындарың туралы ойланьндар және дәлелдер ретінде қандай деректерді қолдануға болатындығын анықтаңдар.

4-тапсырма. Жұптық жұмыс.

Нәтижелеріңмен бөлісіп, тағы нені жақсартуға немесе өзгертуге болатындығы туралы пікірлеріңді айтыңдар.

Рефлексия:

1. Бұрын мен нені істей алмадым, қазір не істей алатын болдым?
2. Мен не істедуді үйрендім?
3. Мен қандай жаңа іс-әрекет түрлерін мен әдістерді игердім?

Ресурстар:

1. <https://www.hotjar.com/blog/analyze-survey-data/>
2. <https://school-97.edusite.ru/p300aa1.html>

3. <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/raznoe/2018/05/30/kriterii-otsenki-kratkosrochnyh-proektov-v-nachalnoy-shkole>
4. <https://medium.com/@ivansobolev>
5. <https://fr.dreamstime.com/illustration-stock-pictogramme-parlant-personnes-image82262397>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Мектептегі зерттеу жұмыстарына қатысты ұсынымдар
<https://mosmetod.ru/centr/proekty/kurchatovskij-proekt/kursy-povysheniya-kvalifikatsii-kurchatovskij-proekt-ot-znanij-k-praktike-chast-vtoraya/ii-zanyatie-3/kursy-3-rec-issled-i-project.html>
2. Basic steps in research process
<https://www.nhcc.edu/academics/library/doing-library-research/basic-steps-research-process>

4-БӨЛІМ. МӘДЕНИЕТТЕР АРАСЫНДАҒЫ АШЫҚ ЖӘНЕ ТИІМДІ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ҚАТЫСУ

Бұл бөлім оқушыларды мәдени сәйкестік, басқа мәдениеттердің құндылықтар жүйесі, мәдениетаралық қарым-қатынас және ондағы таптаурындар сияқты ұғымдармен таныстыруға бағытталған. Тапсырмаларды орындау оқушыларға болашақта басқа мәдениеттер өкілдерімен ашық, құрметпен және тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Осы бөлімді оқыған кезде оқушылар өз жобалық жұмыстарының қорытындысын тұжырымдауды бастайды.

23-сабақ. Мәдени сәйкестікті қалыптастыру

Оқу мақсаты:

- дәлелдер, мәлімдемелер, себептер мен аргументтердің негізгі элементтерін анықтап, бағалау

Жаңа материалмен танысайық

1-тапсырма. Сәйкестік дегеніміз не? «Сәйкестік» ұғымын қандай сөздермен байланыстыра аласыңдар?

2-тапсырма. «Мәдени сәйкестік» ұғымына не кіреді? Схеманы біздің мәдени ерекшелігімізге әсер ететін элементтермен толықтырыңдар

3-тапсырма. Мәдени сәйкестік туралы ойланындар. «Менің мәдени сәйкестігім» менталды картасын жасаңдар.

Мәдени сәйкестік

Сонымен, мәдени сәйкестік дегеніміз не? Бұл адамның өзінің кім екенін білу және өзін-өзі қалай қабылдайтынын түсіну. Мәдени сәйкестік өмір бойы қалыптасады.

Сендермен болған барлық нәрсе, сендер не туралы және қалай ойлайтындарың, кездестіретін адамдарың және әлемде болып жатқанның барлығы өздеріңді қалай қабылдайтындарыңа әсер етеді. Бұл тәжірибе мәдени сәйкестікті қалыптастыруға көмектеседі. Осылайша, сендердің біртектіліктеріңді өздерің де, айналасыңда не болып жатқандығы қалыптастырады.

Мәдени сәйкестік дегеніміз – адамның тиісті мәдени нормалар мен мінез-құлық үлгілерін, құндылық бағдарлары мен тілін саналы түрде қабылдауы, өзін өз қоғамының мәдени үлгілерімен теңдестіруі.

Мәдени сәйкестік бір адамды екінші адамнан ажыратуға болатын мәдени ерекшеліктерден тұрады. Олар әлеуметтік, дүниетанымдық, этникалық шығу тегі, жынысы, білімі, діні, тілі, физикалық және ақыл-ой дамуының ерекшеліктері, кәсібі, жасы, азаматтығы сияқты бірқатар сипаттамалармен анықталады. Осылайша, мәдени сәйкестік дегеніміз – адамның мәдени құндылықтарды иелену үдерісі, адамның өзін белгілі бір мәдениетке жатқызуы. Әрбір адам бірнеше мәдениеттің тоғысу орталығы болғандықтан, оның бірнеше тұлғалық сәйкестігі бар және олардың бірі жетекші болып табылады.

Мәтінге тапсырмалар

4-тапсырма. Мәтінді оқып, кестені толтырыңдар.

Ұсыныстар: мұғалім мәтін тақырыбын атайды, оқушылар «Білемін» бағанын толтырады. Мәтінді оқығаннан кейін оқушылар «Білдім», «Білгім келеді» бағандарын толтырады.

Білемін	Білдім	Білгім келеді

Жағдаяттық тапсырма

5-тапсырма. Жағдаяттық мәселелерді шешу

1-топ

Ертең Әли сенің мектебіңе бірінші күн оқиды. Оның отбасы Өзбекстаннан бір жыл бұрын келген. Әлидің әкесі мен анасы қазақ тілінде сөйлеуді үйреніп жүр, бірақ үйде отбасы өзбек тілінде сөйлейді. Әлидің ата-анасы оны мектепте тіркеген кезде, олар оған ауысуға көмектесу үшін үйде онымен қазақ тілінде сөйлесуді бастау керек пе деп сұрады.

Директор ретінде:

- Сендер оларға қандай кеңес берер едіңдер?
- Әлидің сендердің мектептеріңе ауысуын жеңілдету үшін не істей аласыңдар?
- Әлидің отбасы оған жаңа ортада өзін жайлы сезінуге көмектесу үшін қандай ақпарат бере алады?
- Әлиге мәдени сәйкестігін дамытуға қалай көмектесуге болады?

2-топ

Самираның ата-анасы мектепке келгенде, анасы дәстүрлі киім киіп келді. Сендер бір топ балалардың күліп, сыбырлап, саусақатырмен көрсетіп жатқанын байқадыңдар.

- Жағдайды талдап, балаларға не айта аласыңдар?
- Самираның ата-анасы оны мектепке тіркеуді шешсе, онда ол өзін жайлы сезінуі және оқушылардың қорлауына ұшырамауы үшін не істеуге болады?
- Сендердің ойларыңша, Самираға оның мәдени сәйкестігін дамытуда қандай көмек көрсетуге болады?

6-тапсырма. Жоба жұмысының «қорытынды» кезеңімен танысыңдар.

Жобалық жұмыс

Қорытындының құрылымымен танысыңдар. Қорытынды бөлімде сендер жасаған барлық жұмысты логикалық түрде сипаттауларың керек. Кіріспеден бастап, теориялық бөлімнің тұжырымдарын, содан кейін практикалық зерттеу нәтижелерін қысқаша сипаттаңдар. Логиканы бұзу –

Кіріспе	Мақсатқа қол жеткізілгенін жазуды ұмытпаңдар (оған әрқашан қол жеткізу керек). Қандай міндеттердің орындалғанын айтып беріңдер. Алайда нақты құрылым мен тәртіпті қолданудың қажеті жоқ.
Негізгі бөлім	Зерттелетін тақырып бойынша негізгі қорытындыларды сипаттаңдар.
Қорытынды	Зерттеудің құндылығын, жақсартуға және нәтижелерді қоғам қызметіне енгізуге қатысты ұсыныстарды айтыңдар. Тақырыпты зерттеген кезде қол жеткізген жетістіктеріңе екпін қоюды ұмытпаңдар.

7-тапсырма. Жобалық жұмыстың таңдалған тақырыбы бойынша мақаланы таңдаңдар. Мақаланың қорытындысын оқып, оны қорытынды бөлімнің құрылымы: кіріспе, негізгі бөлім, қорытындыға бөліп талдаңдар.

1.	Кіріспе	
2.	Негізгі бөлім	
3.	Қорытынды	

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Бұл сабақтан кейін мен қандай тұжырым жасадым?

Ресурстар:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnaya-identichnost-k-opredeleniyu-ponyatiya>
2. <https://lektsii.net/3-23263.html>
3. <https://www.cambridgeinternational.org/Images/428662-exploring-cultural-identity-in-the-classroom.pdf>
4. <https://www.pilarcloud.com/cloud-backup-solution/>

24-сабақ. Өзін, өз мәдениетін және басқа мәдениеттерді танып, қабылдау

Оқу мақсаты:

- бастапқы және қайталама дәлелдемелердің әр түрлерінің мықты және әлсіз тұстарын анықтап, бағалау

Жаңа материалмен танысайық

1-тапсырма. Топтардағы жұмыс

1-топ

Өз халқыңның мәдениетін зерделеу неліктен маңызды деп ойлайсыңдар?

2-топ

Басқа халықтардың мәдениетін зерделеу неліктен маңызды деп ойлайсыңдар?

2-тапсырма. Мәтінді оқыңдар.

*«Адам деген бір үлкен галам, галамды түсінгің келсе,
алдымен өз-өзіңді танып біл»
Абай Құнанбаев*

Қазақ мәдениеті – көшпелі халық тарихының бейнесі. Мыңдаған жылдар бойы қазақ даласын көшпелі тайпалар мекендеп, өздерінің бірегей дүниетанымын, өзіндік салт-дәстүрлерін қалыптастырды, көршілес халықтар мен мәдениеттермен ынтымақтастықта өмір сүрді. XIX-XX ғасырларда көптеген қазақтар көшпелі өмір салтын отырықшы тұрмысқа ауыстыра бастады және қазақ халқының жаңа мәдени тұстары қалыптаса бастады. Қазіргі таңда Қазақстан мәдениеті – көшпелі өткен заманның рухымен байыған алуан түрлі өнер, дәстүр және тұрмыстың орасан қоры.

Біз мәдениетімізді білгенде ғана, оны сақтай аламыз. Бірақ барлық мәдениеттердің ерекше және қызықты екенін түсіну керек. Кейбір мәдениеттер басқа мәдениеттермен бұрыннан тығыз байланысты және тым өзгеріп кеткен. Бірақ өз мәдениеті жоқ мемлекет пен халық болмайды. Тарихи тәжірибеге сүйенсек, өз дәстүрін қолдап, естерінде сақтаған халықтар ғана көптеген проблемаларға төтеп бере алатынын көруге болады.

Өз мәдениетін және басқа мәдениеттерді оқып білу – баға жетпес тәжірибе. Басқа мәдениеттерді түсіну сендерге де, басқа адамдарға да пайдалы және әртүрлі халықтардың қалай өмір сүретіні туралы білімді тереңдетеді. Мәдениеттер туралы білім алудың көптеген жолдары бар. Ақпаратты

Интернеттен немесе жергілікті кітапханадан іздеуге, сонымен қатар өз орталарындағы әртүрлі мәдениет өкілдерімен танысуға және сәті түскен сайын саяхаттауға болады.

Мәтінге тапсырмалар

3-тапсырма. Кестені толықтырып, мәдениетті танып білу жолдары туралы ойланыңдар.

Мәдениетті танып білу жолдары	Технологияларды қолдану
1.	Интернеттегі жаңалықтар көздерін зерттеу		
2.	Әлеуметтік желілерден ақпарат іздеу		
3.	YouTube арнасында бейнебаяндар көру арқылы мәдениетпен танысу.		
4.	Хат алмасатын дос іздеу		

4-тапсырма. Мысалды оқып, талдаңдар.

Азиялық және батыстық іскерлік әдеп үлгісінің айырмашылығы неде? Азия мен Батыс мәдениетінде сыйлықтарға деген көзқараста айырмашылық бар ма?

Жағдаяттық тапсырма

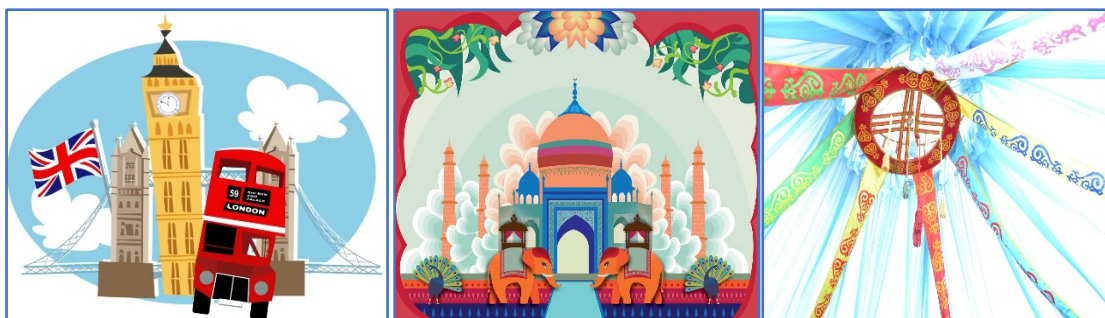
Көптеген неміс кәсіпкерлері Азия елдерінің серіктестерімен алғашқы қарым-қатынас кезінде оларға хаттамаларда кәдесыйлар ретінде көрсетілген түрлі сыйлықтар жасалғанын еске алады. Әдетте неміс кәсіпкерлері алғашқы қарым-қатынас кезінде бейтаныс адамдардан сыйлықтар алуға дайын емес, оның үстіне, олар сыйлықтарды пара ретінде қарастырады.

5-тапсырма. Жұптарда немесе шағын топтарда мәдениетті зерттеу мақсатында бір елді таңдаңдар.

Ақпарат жинау барысында әртүрлі дереккөздерді пайдаланыңдар.
Таныстырылымды дереккөздерге сілтеме жасап, библиографиялық тізімді дұрыс құрастырып әзірлендер.

Оқуға ұсынылатын тақырыптар:

<p>Дене қимылдары</p> <p>Дәстүрлер</p> <p>Әдет-ғұрып</p>	<p>Тамақ</p> <p>Дін</p> <p>Қарым-қатынас</p>	<p>Отбасы</p> <p>Тарих</p> <p>Саясат</p>	<p>Музыка</p> <p>Танымал спорт түрлері</p> <p>Қызығушылық</p>
--	--	--	---

6-тапсырма. Жобаларыңның қорытынды бөлігіне кіріспе туралы ойланып, кестені толтырыңдар.

Кіріспеде не істейтіндерің туралы, ал қорытындыда не істелгені туралы жазылады. Кіріспеде сендер тек болжап, қорытынды бөлімде идеялардың қалай жүзеге асырылғанын сипаттайтындықтан ол өте маңызды.

Жобалық жұмыс

1.	Не істелді?	
2.	Мақсатқа қол жеткізілді ме?	
3.	Қандай міндеттер орындалды?	
4.	Жобалық жұмыс барысында қандай тапсырмаларды орындай алмадыңдар? Неліктен?	
5.	Жұмыс барысында қандай қиындықтар кездесті?	

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Сабақтағы ең оңай және ең қиын тұстар қандай болды?
3. Бұл сабақтан кейін мен қандай тұжырым жасадым?

Ресурстар:

1. <https://www.advantour.com/rus/kazakhstan/culture.htm>
2. <https://ru.wikihow.com/изучать-другие-культуры>
3. <http://ufa-news.net/other/2019/09/02/213189.html>
4. https://kyzylorda-news.kz/ru/obshество/kazahstan-priznan-samoj-bezopasnoj-stranoj-v-sng-47547/?doing_wp_cron=1650032652.6909639835357666015625
5. <https://www.commisceo-global.com/images/files/cultural-awareness-manual.pdf>

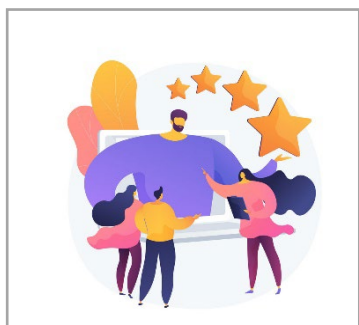
25-сабақ. Әртүрлі мәдениеттердің құндылықтар жүйесі

Оқу мақсаты:

- құрылымды сақтап, ақпарат пен дәлелдемелер ұсыну

**Жаңа материалмен
танысайық**

1-тапсырма. «Құндылықтар» ұғымына өз анықтамаларыңды беріңдер.

- Сен үшін құндылыққа не жатады?
- Бір мәдениеттің өкілдері басқа мәдениет өкілдерінен несімен ерекшеленуі мүмкін?
- Сендер басқа мәдениет өкілдерімен кездестіңдер ме? Қайда? Өз тәжірибелеріңді сипаттаңдар.

2-тапсырма. Ақпаратты оқып, топта талқылаңдар.

Әрбір мәдениет оның басқа мәдениеттерден айырмашылықтарын анықтайтын құндылықтар жүйесі болып табылады.

Құндылықтар – бұл адам үшін маңызды объектілер, құбылыстар, идеалдар, олар көбінесе оның мінез-құлқы мен әрекетін анықтайды.

Қарапайым тілмен айтқанда, белгілі бір тұлға үшін құнды және басым нәрселер.

Құндылықтар адамның құндылық танымының және қоршаған әлемдегі құбылыстарға көзқарасының пайда болуына ықпал етеді. Осыған байланысты, құндылықтардың негізінде адамдар бағалаушылық пікірлерді қалыптастырады (мысалы, біз белгілі бір әрекетке жаман немесе жақсы деп баға береміз). Сондай-ақ, адамдар құндылықтарға негізделген борыш сезімін қалыптастырады.

Қоғамдағы құндылықтарының тиісті мінез-құлықты қалыптастырудың мысалы келесідей: егер адам жануарлардың өмірін бағаласа, онда үйсіз үй жануарларына қамқорлық жасау оның міндетіне айналады. Сондықтан құндылықтық қатынас – қоғам мен адамның іс-әрекеттері, сенімдері, идеялары, оқиғалары, іс-әрекеттері және т.б. арқылы байқалатын құндылықтардың көрінісі.

Құндылықтарды қалыптастыру

Бала кезінен бастап әр адам жеке құндылық бағдарларын қалыптастырады, оның көмегімен ол құндылықтар әлемінде бағдарланады және құндылықтардың қайсысы ол үшін маңызды және қайсысы маңызды емес екенін анықтайды. Саналы немесе бейсаналық түрде адамдар өздерінің құндылық бағдарларын ұйымдастыруға, оларды азды-көпті логикалық реттелген иерархиялық жүйеге келтіруге тырысады. Бұл жүйе әдетте «өздігінен» қалыптасады – адамдар оның қалайша жасалатыны туралы ойламай-ақ құрастырады. Оның үстіне, ол қандай да бір түрде қалыптасқан кезде, оны саналы түрде қайта құру өте қиын, және адам оны әрдайым жүзеге асыра алмайды (алайда, жасына байланысты кейбір өзгерістер қайтадан «өздігінен» орын алады).

Жеке тұлғаның құндылықтық бағдарлау жүйесі мәдениетте бар құндылықтық идеяларының негізінде қалыптасады. Әрбір адам өзінің туа біткен және пайда болған ерекшеліктеріне байланысты және жеке өмірлік жағдайлардың әсерінен оларды өз бетінше реттейді, бірақ әлеуметтанулық зерттеулер көрсеткендей, ұқсас әлеуметтік-мәдени жағдайда өмір сүретін әлеуметтік топтар осы топқа тән иерархиялық реттелген құндылық бағдарларын қалыптастырады.

Мәтінге тапсырмалар

Сұрақтар:

1. Құндылықтар не үшін қажет?

2. Адамның құндылықтық бағдары қалай қалыптасады?
3. Неліктен әр халықтың өзінің құндылық жүйесі бар деп айтамыз?
4. Өзге мәдениет өкілінің құндылықтарымен таныс болу не үшін маңызды?

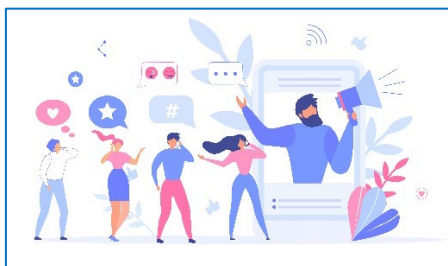
3-тапсырма. Құндылықтарды түрлерге бөліп, кестені толтырыңдар:

Махаббат, достар, денсаулық, адалдық, тұрғын үй, сұлулықты көре білу, киім, әлеуметтік шеңбер, сенім, тамақ, саяси көзқарастар мен сенімдер, әшекейлер, адалдық, еркіндік, белгілі бір әлеуметтік топқа жату, жанашырлық, отбасы, тұрмыстық техника, құрмет, смартфондар

Құндылықтар түрлері

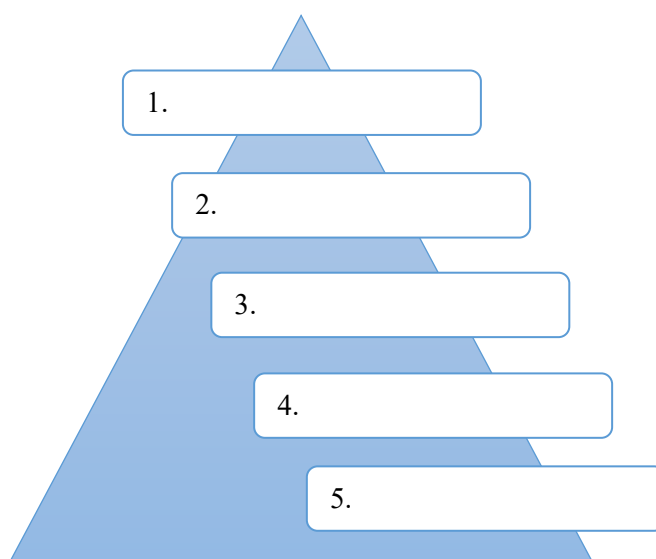
Материалдық құндылықтар	Рухани құндылықтар	Әлеуметтік құндылықтар

4-тапсырма. Құндылық жүйелерің неден тұратынын анықтаңдар. Құндылықтар пирамидасын толтырыңдар.

Ең құнды 5 ұғымды таңдаңыз, оларды басымдық бойынша орналастырыңыз. Ол үшін басқа біреудің пайдасына бас тарта алмайтын нәрсені елестетіп көріңдер. Нәтижесінде, жеке құндылық параметрлеріңнің иерархиясын аласыңдар. Міне, бұл сендердің ішкі тұсбағдарларың.

Құндылықтар пирамидасы

Талқылау сұрақтары:

1. Басқалардың кейбір құндылықтарға берген бағаларына таң қалған жағдайлар болды ма? Неге иә немесе неге жоқ?
2. Достарыңның құндылықтары сенікінен өзгеше болғанды қалай қабылдайсың? Олардың ойын өзгертуге тырысасың ба?

5-тапсырма. Ақпаратты оқып, елдер мен олардың құндылықтарын сәйкестеріңдер.

Әр түрлі елдердің құндылықтары

Елдер	Құндылықтар
<p>1.</p> <p>Италия</p>	<p>а. Бұл елдің тұрғындары әр адамның жеке кеңістігін бағалайды және құрметтейді. Қоғамдық көлікте басқа жолаушыларға тым жақын тұру әдетке жатпайды. Қолдың ұзындығымен бірдей қашықтық оңтайлы болып саналады. Табиғат аясында уақыт өткізгенде қатты сөйлеуге, айқайлауға, басқа демалушылардың мазасын алуға болмайды. Тұрғындар жаңа таныстарын өздерінің жеке кеңістігіне абайлап кіргізеді. Бұл елде жеке сұрақ қою және басқа адамдардың істеріне қызығушылық таныту әдетке жатпайды.</p>
<p>2.</p> <p>Финляндия</p>	<p>б. Бұл елде еңбекқор адамдар тұрады. Олар еңбек демалысын сирек алып, көп уақытын жұмысқа арнағанды жөн көреді. Осындай ұлттық ерекшелік мансаптық жетістікке жету жолындағы үлкен бәсекелестікпен байланысты. Компанияның мүдделері өз мүдделерінен жоғары қойылады. Мұның себебі – қызметкердің атқаратын лауазымына лайық екенін және өз жұмысын бағалайтынын дәлелдеу қажеттілігі. Сондай-ақ еңбекқорлық елдегі өмірдің қымбатшылығы және жоғары табыс деңгейін қамтамасыз етуге деген ұмтылыспен байланысты. Өмірге деген мұндай көзқарас елдің басына келген көптеген табиғи апаттармен байланысты.</p>
<p>3.</p> <p>Жапония</p>	<p>с. Бұл елдің тұрғындары отбасылық дәстүрлерді құрметтейді. Жақын туыстық қатынастарды сақтауға тырысады. Олар дәстүрлі тағамдар дайындалатын үлкен үстелдің үстінде бас қосып, отбасылық мерекелерді ұйымдастырғанды ұнатады. Отбасылардағы аға туыстарға үлкен құрметпен қарайды, олардың кеңестерін тыңдайды және барынша қамқорлық жасайды. Ата-әжелер өздерінің немерелері мен шөберелеріне ұрпақтан-ұрпаққа беріп келе жатқан отбасылық дәстүрлерді сақтайды және оларды құрметтейді. Кішкентай балаларға сабырлықпен қарайды, олар еркелетеді, шектемейді. Бірақ олар есейген сайын оларға көбірек міндеттерді жүктейді</p>

6-тапсырма.

Жағдаяттық тапсырма

Сендерге студент алмасу бағдарламасына қатысу мүмкіндігі түсті. Сендерге оқитын елді таңдау қажет. Осы елдің мәдени құндылықтарын зерттеу арқылы өз таңдауларыңды түсіндіріңдер.

1. Таңдаған елде қандай құндылықтар маңызды?

2. Таңдаған елдің мәдени құндылықтары еліміздің құндылықтарымен сәйкес келе ме? Мысал келтіріңдер

7-тапсырма. Қорытындының негізгі бөлігі зерттеудің негізгі қорытындыларынан тұрады. Зерттеу нәтижелері бойынша 2-3 негізгі қорытынды шығарыңдар.

Назар аударыңдар, қорытындының басты ерекшелігі – қорытынды өз сөзбен тұжырымдалады, фактілермен бекітіліп негізделеді.

«Қорытынды» бөлімін жазу үшін жалпы қабылданған тіркестер:

- Жоба аясындағы жұмысты барысында біз ... білдік
- Зерттеудің негізінде келесі қорытынды жасауға болады...
- Қорытындылай келе, біз ... атап өтеміз
- Біз ... қорытындыға келеміз
- Біздің зерттеу жобасындағы жұмысымыз ... туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді

Жобалық жұмыс

Жобаға қатысты негізгі қорытындылар:

- 1.
- 2.
- 3.

8-тапсырма. Топтарда ұсынылған тұжырымдарды критерийлерге сәйкес талдаңдар:

- 📖 Ғылыми тілде жазылған
- 📖 Нақтылық және дәлдік
- 📖 Материалдың мазмұнына сәйкес келеді

Рефлексия:

1. Құндылықтар туралы не білдіңдер?
2. Сені қызықтырмайтын қандай нәрселер басқа адамдар үшін маңызды/құнды болуы мүмкін деп ойлайсың?

3. Сенің құндылықтарыңның қайсысы басқалар үшін құнды болмауы мүмкін деп ойлайсың?

Ресурстар:

1. <https://www.playbookux.com/a-guide-to-creating-personas/>
2. https://assist.mediacube.network/l_rus/knowledge_base/
3. <https://www.vectorstock.com/royalty-free-vector/personal-branding-course-concept-metaphor-vector-31320100>
4. <https://emigrant.guru/travel/tsennosti-raznykh-stran-kotorye-ne-chuzhdy-i-rossiyanam-2.html>
5. <https://vsvoemdome.ru/psihologiya/samorazvitiie/chto-takoe-cennosti>
6. https://bstudy.net/872424/iskusstvo/kulturnye_razlichiya
7. <https://uspeshnick.ru/tsennosti-ubezhdeniya-i-ustanovki-lichnosti/>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. «HSBC Funny Culture ads», «HSBC Funny Culture ads». Қосымша зерттеуге арналған бейне
2. https://www.youtube.com/watch?v=hGKCkvNk_zI видео

26-сабақ. Мәдениетаралық қарым-қатынас

Оқу мақсаты:

- дереккөздерге сілтеме жасау және библиографиялық тізімді дұрыс құру.

**Жаңа материалмен
танысайық**

1-тапсырма.

- ✓ Мәдениетаралық қарым-қатынас ұғымы қандай ассоциацияларды тудырады?
- ✓ Өздеріңнің және өзге мәдениет өкілдерімен қарым-қатынаста мінез-құлықтарың әртүрлі бола ма?
- ✓ Неліктен адамдардың арасында өзге мәдениет өкілдерін оңай тануға болады?

2-тапсырма: Ақпаратты оқындар,

Мәдени байланыстар адамдар арасындағы қарым-қатынастың маңызды Олар бір мәдениеттің өкілдеріне басқа адамдардың мәдениетіне тән салт-дәстүрлермен, әдет-ғұрыптармен, идеялармен және күнделікті қарым-қатынас нормаларымен танысуға мүмкіндік береді. Бұл өзара түсіністікті орнатуға, ынтымақтастықтың тиімділігін арттыруға, адамдардың рухани әлемін байытуға, олардың көзқарасын кеңейтуге ықпал етеді.

Мәдениетаралық коммуникация – бұл түрлі мәдени қауымдастықтарға жататын адамдардың өзара әрекеті.

Мәдениетаралық коммуникация түрлері:

- ✓ вербалдық – ауызша қарым-қатынас, тіл;
- ✓ бейвербалдық – мимика, ым-ишара, дене қимылдары, дене тұрысы, визуалды байланыстар, сонымен қатар киім, сыртқы келбетті безендіру элементтері
- ✓ паравербалдық – берілген ақпаратты нақтылайтын, оның мағынасын түсіндіретін интонациялар (таңдану, сарказм, ирония), сондай-ақ дауыстық реңктер, сөз екпіні мен қарқыны, лептер, күрсінуге, жөтел, күлкі, жылау.

Мәдениетаралық қарым-қатынас – бұл білім түрлерін қамтитын ерекше іс-әрекеттің түрі:

- шет тілін;
- материалдық және рухани мәдениетті;
- діни және зайырлы дәстүрлерді;
- құндылықтар мен моральдық көзқарастарды;
- мінез-құлық және қарым-қатынас нормаларын, этикетті;
- ұлттық сипат мен менталитетті.

Тиімді қарым-қатынас жасау үшін **мәдениетаралық күзiреттiлiктiң** маңызы зор – өзгенің мәдениетін өзінің мәдени ерекшелігін жоғалтпай қабылдау мүмкіндігі. Ол тұжырымдама келесіні қамтиды.

- басқа адамдардың мәдениетіне мейірімді және құрметпен қарау
- шетелдік лингвистикалық және мәдени ортаның ерекшеліктерін білу немесе қажетті білімнің жетіспеушілігімен басқа мәдениеттер өкілдерімен қарым-қатынаста жетістікке жету мүмкіндігі
- басқа мәдениет өкілдерімен оң қарым-қатынастың тәжірибесі
- өзара әрекеттесудің сәтті өтуіне бағытталған мәдениетаралық байланыстар стратегиясына ие болу – сөйлесу қарым-қатынасын бастай білу, түсінуге дайын болу, түсінбеушілік белгілерін анықтау, ортақ мәдени элементтерді іздеу

Мәдениетаралық қарым-қатынас – қалыптастыруға болатын, әрі қалыптастырған жөн дағдылар жиынтығы. Бұл кәсіби қызметі мәдениетаралық өзара қарым-қатынаспен байланысты адамдар үшін ерекше маңызды, ал коммуникативті қателіктер мен сәтсіздіктер келіссөздердегі сәтсіздіктерге, ұжымның тиімсіз жұмысына және этносаралық қақтығыстарға әкеледі. Коммуникативтік сәтсіздіктердің басты себебі – коммуниканттарды өз мәдениетінің тұрғысынан қабылдау. Мәдениетаралық қарым-қатынастың мұндай шектеулерін жеңу үшін біраз үйрену керек.

Мәтінге тапсырмалар

Мәтінге сұрақтар:

1. Мәдениетаралық қарым-қатынас дегеніміз не?
2. Қарым-қатынастың вербалдық, бейвербалдық және паравербалдық түрлеріне не жатады?
3. Бейвербалдық қарым-қатынас формалары не үшін қолданылады?

2-тапсырма. Кестені ұсынылған тізімдегі қасиеттермен толтырыңдар. Топта талқылаңдар.

-
• өз мәдениетін қаралау	• басқаның өзге болу құқығын құрметтеу
• өз шекараларын білу	• өз мәдениетінің жақтаушысы болу
• басқа мәдениеттерді құрметтеу	• стереотиптерден аулақ болу
• тыңдау, байқау қабілеті	• басқалар туралы теріс пікірлерді тарату
• басқалардың пікіріне, дәстүрлеріне, мінез-құлқына толеранттық	• оңай бейімделу мүмкіндігі
• қарым-қатынастағы әдептілік	• адамның қадір-қасиетін құрметтеу
• басқа мәдениеттің артықшылығын тану	• өз мәдениетін дәріптеу
• мәдениеттердің алуан түрлілігін тану	• мәдени айырмашылықтарды теріс бағалау
• кешіру қабілеті	
• стереотиптер	
-

Тиімді мәдениетаралық өзара қарым-қатынасқа ықпал етеді	Тиімді мәдениетаралық өзара қарым-қатынасқа кедергі келтіреді

3-тапсырма. Топта жұмыс істеу.

Құзыретті мәдениетаралық қарым-қатынас ережелері

Жағдаяттық тапсырма

1-топ

Сендер халықаралық жобалардың біріне қатысасындар деп елестетіп көріңдер. Сендердің басқа мәдениет өкілдері-әріптестерімен алғашқы кездесулерің керек. Бірінші кезекте өздерің туралы не айтып бересіндер? Өңгімелесушілер туралы қандай ақпарат сендерге қызықты болады?

2-топ

Басқа мәдениеттің өкілі іскерлік кездесу өткізу үшін сендердің елдеріңе барады. Оған қандай кеңестер бере аласындар, тізімді жасаңдар.

Әдеп	Рұқсат етіледі және рұқсат етілмейді, әдептілік пен мінез-құлық, сәлемдесу, киім
Болжал	Жергілікті тұрғындардың уақытқа қатынасы және олардың ұқыптылығы, өзара құрмет пен қонақжайлылық

4-тапсырма. Ережеге сәйкес пайдаланылған әдебиеттер бойынша библиографиялық тізімді жасаңдар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімін рәсімдеу

Дереккөздер туралы мәліметтер мәтіндегі дереккөздерге сілтемелердің пайда болу ретімен орналастырылуы, араб цифрларымен нүктесіз нөмірленуі және абзац шегінісінен басылуы тиіс. Кітаптардың, электронды ресурстардың, газеттердің, журналдардың және басқа да дереккөздердің рәсімделуі әртүрлі болады. Библиографиялық жазба түпнұсқа тілінде орындалады.

Кітаптар	Бейсенова, А. Самақова, Т.Есполов, Ж. Шілдебаев. «Экология және табиғатты тиімді пайдалану» Алматы: Ғылым, 2004, - 328 б.
Электрондық ресурстар	Қазақстан Республикасының ұлттық кітапханасы [Электрондық ресурс] / Техникалық-пайдалану қызметі басшысы Сарыбаев Б.А. – Кіру режимі: https://www.nlrk.kz/ , свободный. – Басты бет.
Газеттер	Тоқтамұрат, Қ. Экология – ел тынысы // Егемен Қазақстан. – 2017. – № 278.
Журналдар	Боранбаева Қ.Қ. Психологиялық ахуал адамның эмоционалдық құзыреттілігіне әсер етеді ме? // Педагогикалық диалог. – Нұр-Сұлтан, 2020. – № 1(31). – С. 1-100

5-тапсырма. Қорытынды. Зерттеудің құндылығы, таңдалған тақырыпты жақсарту және жаңарту нұсқалары және тақырыпты зерттеу барысында қол жеткізілген жетістіктер туралы ұсыныстар жасаңдар.

Жобалық жұмыс

1. Сендердің зерттеу жобаларыңның мәні неде?
2. Сендердің зерттеулеріңнің практикалық маңызы қандай?

Рефлексия:

1. Сендер үшін қандай идеялар маңызды болды?
2. Сендерде қандай қиындықтар болды?
3. Сендер бұл қиындықтарды қалай жеңдіңдер?

Ресурстар:

1. <https://rrepetitor.ru/person/mezhkulturnaya-kommunikacziya-osnovnyeponyatiya/>
2. <http://www.vestnik.nauka.kz/wp-content/uploads/2018/03/ОБРАЗЕЦ-ОФОРМ.-СПИСКА-ЛИТ.-сайт.pdf>

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. “HSBC Funny Culture ads”. “[HSBC Funny Culture ads](#)”. Қосымша зерттеуге арналған бейне
2. https://www.youtube.com/watch?v=hGKCKvNk_zI видео

27-сабақ. Мәдениетаралық қарым-қатынастағы стереотиптер

Оқу мақсаты:

- (жетілдіруді ұсынып) келесі зерттеу саласын анықтау

Жаңа материалмен танысайық

1. Стереотиптер дегеніміз не?
2. Стереотиптер қалай пайда болады?
3. Мәдениетаралық қарым-қатынаста стереотиптердің маңызы қандай?

Мәдениетаралық қарым-қатынастағы стереотиптердің рөлі

Стереотиптер – бұл ақпараттың жетіспеушілігі жағдайында дамып келе жатқан құбылыстың немесе адамның тұрақты бейнесі. Адамдар өміріндегі барлық нәрсе туралы стереотиптерді қалыптастыра алады, бірақ бұл стереотиптер әртүрлі жолдармен дами алады. Стереотиптер көбінесе қате түсінік пен жалған нанымдарға әкелуі мүмкін, өйткені олар адамдарға көптеген ақпаратқа қол жеткізе алмай, басқа адамдар туралы жалпы болжамдар жасауға мәжбүр етеді. Алайда, кейбір жағдайларда стереотиптер адамдарға қауіптен аулақ болуға және әлеуметтік жағдайларды түсінуге көмектесетін эволюциялық тұрғыдан пайдалы рөл атқаруы мүмкін.

Әр ұлттың айналасындағы әлем, адамдар, басқа мәдениеттің өкілдері туралы өзіндік идеялары бар. Халықтың мәдени, психологиялық, ұлттық ерекшеліктері қарым-қатынас пен өзара іс-қимыл мәдениетіне әсер етеді. Мұндай айырмашылықтар өте маңызды және тілге, әдеп ережелеріне, мінез-құлықтың белгілі бір стереотиптеріне және таңдалған қарым-қатынас құралдарына қатысты болуы мүмкін. Мәдениетаралық байланыстардың мазмұны мен нәтижелері көбінесе олардың қатысушыларының бір-бірін түсініп, келісімге келу қабілетімен анықталады.

Стереотиптер - бұл жеке психологиялық ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік құбылыс. Әлеуметтену үдерісінде бала қоғамдағы халықтың басқа топтарына қатысты идеяларды бейсаналық түрде қабылдайды. Кейіннен адам, әдетте, оларды бейсаналық түрде қолданады және келесі ұрпақтарға табыс етеді. Қалыптасқан стереотиптер ұзақ уақыт бойы өмір сүреді және қоғамдық пікірдің айтарлықтай өзгеруінің әсерінен ғана өзгереді.

Мәдениетаралық байланыстар жағдайында стереотиптер өте маңызды рөлді атқарады. Көптеген зерттеушілер оларды қолдану жолдары мен нысандарына байланысты стереотиптер қарым-қатынас үшін пайдалы немесе зиянды болуы мүмкін деп санайды. Тиімді стереотиптеу адамдарға жағдайды түсінуге және жаңа жағдайларға сәйкес әрекет етуге көмектеседі. Стереотип келесі жағдайларда белгілі бір пайданы әкеледі:

- 1) стереотип жеке адамға тән ерекше қасиеттерді емес, топтық нормалар мен құндылықтарды көрсетсе;
- 2) стереотип бағалау емес, сипаттамалық болған кезде;
- 3) стереотип ол туралы тікелей ақпарат емес, тек болжам болған кезде;
- 4) стереотип жеке тұлға үшін түпкілікті қорытынды болып табылмаса, ал одан әрі бақылау және нақты адамдармен қарым-қатынас тәжірибесі негізінде расталса.

Зерттеушілер стереотиптер мәдениетаралық қарым-қатынасқа кедергі келтіруі мүмкін бірқатар себептерді анықтайды.

- 1) стереотиптердің артында адамдардың жеке ерекшеліктерін анықтау мүмкін болмаған кезде.

Стереотиптеу топтың барлық мүшелерінің бірдей белгілері бар деп болжайды. Бұл тәсілдеме жеке өзгерістерге қарамастан белгілі бір уақыт аралығында бүкіл топқа және жеке адамға қолданылады.

2. Стереотиптер көбінесе жартылай шындық пен бұрмалануларға негізделген.

Сонымен, мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында стереотиптерді тиімді басқара білу, оларды түсіну және егер олар шындыққа сәйкес келмесе, олардан бас тарту маңызды.

Мәтінге тапсырмалар

Мәтінге сұрақтар:

1. Стереотиптер қайдан бастау алады?
2. Қандай жағдайларда стереотиптер мәдениетаралық қарым-қатынаста пайдалы болуы мүмкін?
3. Неліктен олар мәдениетаралық қарым-қатынасқа кедергі келтіруі мүмкін?

1-тапсырма. Топтардағы жұмыс. Сыртқы келбетіне, жасына, жынысына, ұлтына байланысты әртүрлі стереотиптерге мысалдар келтіріңдер.

Қабылдау стереотиптері күнделікті өмірде кездеседі. Мұндай стереотиптер біздің өмірімізде болып тұрады, алайда біз стереотиптерді жиі өзіміз шығарамыз

1-топ. Кәсіптік стереотип.

Әр мамандықтың оған қатысты стереотиптері бар. Кәсіптік стереотип – бұл әдеттегі кәсіпқойдың жалпыланған бейнесі.

2-топ. Этностық стереотип.

Әр түрлі этникалық қауымдастықтардың өкілдеріне тән моральдық, ақыл-ой, физикалық қасиеттер туралы тұрақты идеялар

3-топ. Жасқа қатысты стереотип.

Әр түрлі жастағы адамдардың бір-біріне қатысты және әр кезеңге тән - балалық шақ, жасөспірім, жастық шақ, жетілу және кәрілік - қоғамдағы мінез-құлық стратегиялары туралы идеяларымен байланысты

4-топ. Сыртқы келбет туралы стереотип

Сыртқы белгілерге негізделген

2-тапсырма. Біздің өміріміздегі ең көп таралған стереотиптерге түсініктеме беріңдер. Олардың әлеуметтену үдерісінде адамға қалай көмектесетіні немесе кедергі келтіретіні туралы ойланыңдар. Сендердің ойларыңша, мәдени топтың ең көп таралған стереотиптерінің тізімін жасаңдар.

3-тапсырма. Топта талқылаңдар:

Стереотиптер – оң, теріс және бейтарап – мәдениетаралық қарым-қатынаста кедергі болуы мүмкін деп келісесіз бе? Мысалдар келтіріңдер.

4-тапсырма. Өздерің білетін үш стереотипті жазыңдар. Оларды топта талқылаңдар.

1. _____
2. _____
3. _____

5-тапсырма. «Стереотиптер» тақырыбындағы жобалық жұмыстың соңғы бөлімінің екі мысалын талдаңдар.

✓ *Қорытындыны жазу құрылымы сақталған ба?*

- ✓ Зерттеу авторлары қандай сұрақтарға жауап берді?
- ✓ Қорытындылардың осы мысалдарының артықшылықтары/кемшіліктері қандай?

Жобалық жұмыс

1-мысал.

ҚОРЫТЫНДЫ

Талдағаннан кейін мен «стереотиптер» — бұл әлеуметтік ойлаудың бір мәнді емес көрінісі деген қорытындыға келдім. Олар біз қаласақ та, қаламасақ та біздің өмірімізде болады. Олар адамдар гасырлар бойы жинаған және жүйелеген ақпаратты сақтайды. Олардың кейбіреулері нақты фактілерге негізделген, басқалары ертегілерге ұқсас, бірақ олар біздің өмірімізде бұрыннан болған, қазір де бар және әлі кейін де болады. Стереотиптердің қайсысы сіздің ойлауыңызға зиянды және қайсысы пайдалы екенін өзіңізге шешкен жөн. Қойған мақсат пен міндеттер орындалды. Мен стереотиптер туралы қызықты ақпараты бар буклет жасадым. Бұл жадынама жасөспірімдерге де, ересектерге де арналған. Жұмыс барысында құжаттаманы рәсімдеуде қиындықтар туындады.

2-мысал.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, мен қазіргі әлемде де стереотиптердің адамдарға әлі де әсері бар деген қорытындыға келдім. Кейде теріс пікірдің дәрежесі сандыраққа жетуі мүмкін, тіпті айқын фактілер де қалыптасқан клишені жеңе алмайды. Мұндай «қателіктер» тек жеке қарым-қатынас деңгейінде зиянсыз болады және сол адаммен жақын қарым-қатынаста болсақ ғана, ал бейтаныс адаммен ыңғайсыз болады.

Менің ойымыша, зерттеу барысында мен жобалық және ғылыми-зерттеу тәжірибесін алдым, тарих, ағылшын және әлеуметтік ғылымдар бойынша білім өрісімді кеңейттім және болашақта маған көп көмектесетін басқа да ұйымдастырушылық дағдыларды үйрендім, сонымен қатар мен өз жобамның мақсаттарына жеттім деп санаймын. Менің сыныптастарым біздің түсінбеушіліктеріміз көбінесе жойылуы керек бұрынғы және қазіргі стереотиптерге негізделетінін білді.

1. Мен нені үйрендім?
2. Мен нені жақсы жасадым?
3. Келесі жолы мен нені одан да жақсы істей аламын?

Ресурстар:

1. <https://rrepetitor.ru/person/mezhkulturnaya-kommunikacziya-osnovnyeponyatiya/>
2. <https://cyberpedia.su/4xa859.html>

3. https://znanio.ru/media/uchenicheskiy_proekt_stereotipy_-238980
4. http://mgk.olimpiada.ru/media/work/27359/Школа_1560_10.2_Акимова_Анастасия.pdf

Қосымша оқуға арналған материалдар:

1. Chimamanda Ngozi Adichie's TED Talk, "The Danger of a Single Story,"
2. <https://www.youtube.com/watch?v=CDGdqoCyAtw> citation for beginners
3. <https://www.citationgenerator.com/> citation online

28-сабақ. Жобалық жұмыс. Қорытындылар

Оқу мақсаттары:

- (жетілдіруді ұсынып) келесі зерттеу саласын анықтау;
- дереккөздерді дұрыс жазып, библиографиялық тізімді дұрыс құрастыру;

Жаңа материалмен танысайық

1-тапсырма.

Мәтінге тапсырмалар

1. Қорытынды деген не?
2. Зерттеу жобасының соңғы бөлігі қандай бөліктерден тұрады?
3. Қорытындыда не сипатталуы керек?

Зерттеу жобасының қорытындысы

Зерттеу жобасының қорытындысы дегеніміз орындалған жеке зерттеуге қысқаша шолу. Бұл бөлімде зерттеудің өзектілігі дәлелденеді, мақсатқа жету үшін таңдалған әдістердің тиімділігі бағалады, оқушылардың жұмыс бойынша өз тұжырымдары көрсетіледі.

Зерттеу жобасының қорытындысы әр тарауда болған жалпыланған тұжырымдардан тұрмауы керек, онда орындалған барлық жұмыстың талдау жасалуы тиіс.

Қорытындыда зерттеу нәтижелерін тезистік түрде баяндайтын тұжырымдар болуы мүмкін және бұл тұжырымдар жобада қойылған міндеттерді орындау тәртібіне сәйкес беріледі. Қорытындылар зерттеуде қойылған міндеттердің қалай шешілгендігі туралы сұрақтарға қысқаша жауап береді.

Бұл бөлімде автор қол жеткізген нәтижелерінің мағынасын қысқа да нұсқа талқылайды. Сендер ұсынған гипотеза дәлелденді ма, жоқ па, соны көрсету керек: теріс нәтиже де нәтиже.

Жеке немесе топтық зерттеу жобасының қорытындысында таңдалған тақырыпты одан әрі зерттеу үшін зерттеу барысында алынған нәтижелердің мәні талқыланады, сондай-ақ жауабы табылмаған және жаңа зерттеу тақырыбына айнала алатын сұрақтар құрастырылады.

Зерттеу жобасының қорытындысында:

1. Негізгі тұжырымдар мен қол жеткізілген нәтижелерді тізімдеу қажет. Ол үшін зерттеу тақырыбы мен мақсатына, сондай-ақ жобадағы міндеттерге сүйену керек, өйткені осылардың барлығы логикалық түрде өзара байланысты және тәуелді болуы тиіс.

2. Зерттеу барысында алынған нәтижелерді адам өмірінің әртүрлі салаларында қалай қолдануға болатын көрсету(зерттеудің практикалық маңыздылығы)

3. Қорытындыны сипаттап, оқу-зерттеу жобасы аясындағы жеке тәжірибесінің нәтижелерін бағалау

4. Зерттеу жобасында айқындалған мәселелерді еңсеру және шешу жолдарын тұжырымдау

5. Дайын болып қалған зерттеу жобасы бойынша атқарылған жұмысты қорытындылау, қол жеткізілген мақсаттар мен орындалған міндеттердің сипаттамасын беру.

Дайын зерттеу жобасының қорытындысы – оқушылардың мұғалімнің басшылығымен атқарған жұмысының негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Қорытындыда жоба шеңберінде жасалған жалпы зерттеу жұмысының мән-мағынасы қысқаша түрде көрсетілуі керек:

- зерттелетін мәселенің теориясына қатысты тезистер, олардың негізінде практикалық зерттеу жүргізілді;
- зерттеу мақсатына қол жеткізілуін бағалау және білім беру мекемесі оқушысының зерттеу міндеттерін шешуі;
- нақты қорытындылар берілген.

Қорытындының соңында зерттеу жобасы үшін таңдалған тақырыпты одан әрі зерттеу жоспарын көрсеткен жөн, сонымен қатар оны жетілдіру және өзектендіру, зерттеу міндеттерінің тізімін кеңейту бойынша өз нұсқаларыңызды ұсынуға кеңес береміз.

Мәтінге сұрақтар:

1. Неліктен қорытынды зерттеу жобасын жазу үдерісінде маңызды кезеңдердің бірі болып табылады?
2. Зерттеу жобасының қорытынды бөлігінде қандай аспектілер көрсетілуі тиіс?

2-тапсырма. Зерттеу жобасының соңғы бөлігін жазу. Жобалық жұмыстың қорытындысын қорытынды бөлімнің құрылымына сәйкес тұжырымдаңдар: кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды.

1.	Кіріспе	
2.	Негізгі бөлім	
3.	Қорытынды	

3-тапсырма. Жұптық жұмыс Жасаған қорытындыларыңмен бөлісіңдер.
Оларды қарап шығып, тағы нені жақсартуға болатындығы туралы кері байланыс беріңдер.

4-тапсырма. Өздеріңнің қорытынды бөлімдеріңе талдау жасаңдар.
Зерттеу жұмыстарыңның соңғы бөлігінің дайындығын тармақтарға сәйкес тексеріп, құсбелгілерді қойыңдар.

Жобалық жұмыс қорытындыларын қалай жазу керек?

1.	Кіріспені қайта оқып шығып, жобаның мақсаттары мен міндеттеріне баса назар аударыңдар. Өйткені, олардың негізінде қорытындылар жасалады. Олардың қаншалықты ашылып, қол жеткізілгеніне тоқталыңдар.	
2.	Сендер әр бөлімнің соңында шағын тұжырымдар берсеңдер, бұл қорытындыны жазғанда жақсы көмек болады. Оларды жалпылап, реттеңдер. Әрбір жаңа ойдың алдағы идеямен байланысты болуы маңызды. Сондықтан, қажет болған жағдайда байланыстырушы сөйлемдер мен абзацтар жазылады.	
3.	Теориялық бөлім бойынша қорытынды жасалғаннан кейін оқу-практикалық бөлімге өту керек. Барлық жасалған есептеулерді көрсетіп, ұсыныстар немесе кеңестер жасаңдар, қолданылатын әдістерді сипаттаңдар. Ең бастысы – өз беттеріңмен жалғыз өздерің шешім қабылдағандарыңды көрсету.	

4.	Тақырып пен қарастырылған мәселелер, сондай-ақ зерттеу ерекшеліктері жайлы жеке пікірлерінді білдіріп, қажет жерлерге баса назар аударыңдар. Бұл сендердің тұжырымдарыңды қызықты әрі пайдалы етеді.	
5.	Барлық ықтимал қорытындыларды жасаған болсаңдар, мәтінді қайта оқып, егжей-тегжейлі сипаттамаларды өшіріп тастаңдар. Өйткені, әдетте, олар негізгі бөлімде кездеседі. Қысқа да нұсқа жазу стилін ұстаныңдар.	

5-тапсырма. Жұптық жұмыс Библиографиялық тізім мен дәйексөздердің дұрыс жазылғанын тексеріңдер. **Әртүрлі дереккөздердің ресімделуіне назар аударыңдар:**

- ✓ кітаптар
- ✓ мақалалар
- ✓ электрондық ресурстар
- ✓ газеттер

Рефлексия:

1. Мен нені үйрендім?
2. Мен нені жақсы жасадым?
3. Не ең көп қиындық тудырды? Келесі жолы оны қалай жақсартуыма болады?

Ресурстар

1. <https://infourok.ru/nauchniy-proekt-voda-istochnik-zhizni-1081443.html>
2. <https://school-science.ru/4/14/8705>
3. <https://obuchonok.ru/node/5810>

5-БӨЛІМ: ҰЖЫМДЫҚ ӘЛ-АУҚАТ ПЕН ТҰРАҚТЫ ДАМУҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Бесінші бөлім оқушыларды ұжымдық әл-ауқат және тұрақты даму; жаһандық азаматтық және жаһандық азамат сияқты ұғымдармен таныстырады. Тапсырмаларды орындап, оқушылар проблемалар мен олардың шешілу жолдары туралы өз көзқарастарын тиімді түрде ұсынып үйренеді, сонымен қатар сыни ойлау дағдыларын жетілдіре алады. Оның үстіне, бөлім оқушыларға өз жобасын дайындап, көпшілік алдында сөйлеу ережелерін қолданып, оны көпшілікке таныстыра алу дағдыларын тексеруге мүмкіндік береді. Бөлімнің тапсырмалары өз пікірлерінді жеке тұлға ретінде қарастырып, анықтауға мүмкіндік береді.

29-сабақ. Ұжымдық әл-ауқат пен тұрақты дамудың маңыздылығы

Оқу мақсаты:

- аргументтің немесе тұжырымның салдарын/әсерін анықтау және бағалау

Сабақ барысы

1-тапсырма. "Әл-ауқат" және "ұжымдық әл-ауқат" терминдерін қалай түсінесіңдер?

**Жаңа материалмен
танысайық**

2-тапсырма. Ақпаратты оқыңдар.

1983 жылы «Тұрақты даму» ұғымы алғаш рет ресми түрде пайда болып, Біріккен Ұлттар Ұйымымен қоршаған орта және даму жөніндегі әлемдік комиссияның жұмыс жасау кезінде қабылданды. 1987 жылы БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы "Адамзаттың тұрақты дамуын қамтамасыз ету — әлемдік қауымдастық алдында тұрған ең маңызды мәселе" деп мәлімдеді. 2015 жылғы қыркүйекте БҰҰ-ның Бас Ассамблеясының 70-сессиясында "Әлемімізді қайта құру: 2030 жылға дейін тұрақты дамуға қатысты күн тәртібі" атты жаңа әлемдік күн тәртібі қабылданды. Ол БҰҰ-ның 17 тұрақты даму мақсаттарын (ТДМ) қамтиды.

Қазақстанда тұрақты даму мақсаттарының іске асырылу және оған қол жеткізілу үдерісіне БҰҰ өкілдері тарапынан да, ел үкіметі тарапынан да тұрақты түрде мониторинг жүргізіледі. Мақсаттарға тиімді қол жеткізу үшін жаһандық индикаторлар жүйесі әзірленді, айта кетерлік жайт, БҰҰ-ға мүше әрбір мемлекетке осы индикаторларды ұлттандыруға болады. Тұрақты даму мақсаттарының индикаторлары дегеніміз – бұл мақсаттарды өлшейтін көрсеткіштер, мысалы, 3-ші мақсат – денсаулық индикаторлары: 100 000 адамға шаққандағы ауру пайызы; медициналық қызметтерге отбасылық шығындар пайызы; 14-ші мақсат – теңіз экожүйелерін сақтау: балық қорының пайызы; балық аулау пайызы; 17-ші мақсат – тұрақты даму мақсатымен серіктестік: интернетті пайдаланатын адамдар пайызы; ішкі салықтармен және т.б. қаржыландырылатын ұлттық бюджеттің пайызы. Қазіргі таңда тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу бойынша Қазақстанның мониторинг жүйесі 280 индикаторды қамтиды, оның ішінде 205 жаһандық және 75 ұлттық индикатор.

Жаңадан қабылданған мақсаттардың ерекшелігі – олар тек үкіметке емес, жаһандық тұрақты даму үдерісінң басқа қатысушыларына да: бизнеске, азаматтық қоғамға және барлық жеке тұлғаларға жолданған. Қоғамның барлық топтары өкілдерінің теңгерімді қатысуына тек тұрақты даму ғана емес, сонымен бірге қоғамның ұжымдық әл-ауқаты да байланысты.

Сонымен қатар, ұжымдық әл-ауқат көптеген факторларға байланысты, олардың ішінде отбасы, ақшалай қамтамасыз ету, жұмыс, әлеуметтік орта және қоғамдағы позиция, жеке бостандық пен құндылықтар сияқты жеке ұғымдар да бар. Қоғамның тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудің негізі болып табылатын ұжымдық сау-саламат жеке тұрақтылық ұғымдарының қоғамдағы талаптарға, құқықтар мен міндеттерге қаншалықты сәйкес келетіндігіне байланысты.

Сұрақтарға жауап беріңдер:

1. Тұрақты даму дегеніміз не?
2. Тұрақты даму мақсаттары не үшін қажет?
3. Елімізде тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуді жақсарту бойынша сендердің ұсыныстарың.

3-тапсырма. Шағын топтарда интернеттен тұрақты даму мақсаттары туралы ақпаратты табыңдар.

Тұрақты даму мақсаттарына салыстырмалы талдау жаса. Бұл мақсаттарға жету жолдарын ойластырып, жазыңдар.

4-тапсырма. Қазақстан Республикасындағы тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу бойынша 5 негізгі бағытты зерттендер. Елдегі мәселелерді шешу үшін қандай бағыттарға көбірек назар аудару қажет екенін анықтаңдар.

НЕГІЗГІ 5 БАҒЫТ

Адамдар

кедейлікті жою, гендерлік теңдік, салауатты өмірді қамтамасыз ету, білім беру

Планета

күрлық экожүйелері мен су ресурстарын ұтымды пайдалану, климаттың өзгеруі

Өркендеу

инклюзивті өсу және экономикалық түрлену

Бейбітшілік

қауіпсіз және бейбіт қоғам, мықты институттар, әділеттілік

Серіктестік

тұрақты даму үшін жаһандық серіктестік, ресурстарды, технологияларды жұмылдыру, әлеуетті арттыру, сауда.

5-тапсырма. Жағдаяттық тапсырма Сендер топ жетекшілерісіңдер. Табысты жобаларды зерттеу үдерісін ұйымдастырыңдар. Топқа олардың біреуін таңдап, кестені толтырып, қорытындылармен бөлісуді ұсыныңдар.

Жоба атауы	
Жобаның мақсаты	
Жобаның мазмұны	
Жобаға қатысушылар (адамдар, компаниялар)	
Жоба саласы (әлеуметтік сала, білім беру саласы, бизнес, экология)	
Тұрақты даму мақсаттарымен байланыс	
Жобаның сәттілігі неде	
Жобаға не қосуға немесе жақсартуға болады	

6-тапсырма. «Қоғамның тұрақты дамуы үшін табысты қызмет жасау» жобасын құру

Жобалық жұмыс

Жоба айдарларын қарап шығындар. Оларды жобаларыңа сәйкес толтырындар. Жобаларыңның тұрақты даму мақсаттарымен байланысына назар аударындар: қандай мақсаттар таңдалды; тұрақты даму мақсатына қол жеткізуге қандай көрсеткіштерді қосар едіңдер.

Жоба атауы	
Жобаның мақсаты	
Жобаның мазмұны	
Жобаға қатысушылар (адамдар, компаниялар)	
Жоба саласы (әлеуметтік сала, білім беру саласы, бизнес, экология)	
Тұрақты даму мақсаттарымен байланыс	
Тұрақты даму мақсаттарының индикаторлары	

Рефлексия.

1. Қоғамның тұрақты дамуы туралы не білдіңдер?
2. Осы кезеңдегі жобаларыңды қалай бағалар едіңдер?

Ресурстар:

1. <https://baiterek.gov.kz/ru/o-kholdinge/ustoychivoe-razvitie/un-sustainable-development-goals/>
2. <https://www.forbes.ru/obshchestvo/425081-ustoychivoe-razvitie-cto-eto-takoe-i-v-chem-ego-znachimost>
3. <https://egov.kz/cms/ru/zur>
4. https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021_Russian.pdf
5. <https://csrjournal.com/ustojchivoe-razvitie-koncepciya-principy-celi>
6. <https://mirec.mgimo.ru/upload/ckeditor/files/concept-and-content-of-sustainable-development.pdf>
7. http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/events/S DG%20stat_seminar/Documents/%D0%A6%D0%A3%D0%A0%20%D0%B2%20%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5_%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%8D%D0%BA.pdf
8. <https://www.un.org/ru/https://science-education.ru/ru/article/view?id=17571>
9. https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%20refinement_Rus.pdf
10. https://www.freepik.com/free-vector/different-people-asking-questions_13454503.htm#query=people&position=4&from_view=keyword
11. https://www.freepik.com/free-vector/schoolboy-standing-books-raising-hand-speaking-pupil-reading-home-task-report-flat-vector-illustration-school-education-knowledge_10173517.htm#query=people%20reading&position=9&from_view=search
12. https://www.freepik.com/free-vector/flat-business-employees-meeting-teamwork-training-teaching_27869292.htm#page=2&query=jobs%20business%20man&position=42&from_view=search
13. <https://www.forbes.ru/obshchestvo/425081-ustoychivoe-razvitie-cto-eto-takoe-i-v-chem-ego-znachimost>

30-сабақ. Жергілікті, ұлттық және жаһандық бастамаларға белсенді қатысу

Оқу мақсаты:

- жеке көзқарасты негіздеу үшін себептер мен дәлелдер келтіру

Сабақ барысы

1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңдер:

1. "Жергілікті", "ұлттық" "жаһандық" ақпарат көздері арасындағы айырмашылықты қалай түсінесіңдер?
2. Қоғам маңызды мәселелерді талқылауға жасөспірімдерді тартуы керек пе?

Жаңа материалмен танысайық

2-тапсырма. Мәтінді оқындар.

Адамның айналасында әр түрлі деңгейде болып жатқан және адамдар, қарым-қатынас, мәселелер және өз қауымдастығындағы, қаласындағы немесе еліндегі әлеуметтік үдерістер туралы

ойлануға итермелейтін оқиғалар жергілікті оқиғалар болып табылады. Жергілікті газеттер, теледидар, интернеттегі жаңалық сайттары және адамдар, блогерлер, сондай-ақ жергілікті билік пен ұйымдардың сайттары ақпарат көздері қызметін атқарады.

Жергілікті және әлемдік дереккөздерден ақпарат іздеу және бағалау қабілеті өзекті проблемаларды анықтау барысында оларды әрі қарай талқылау, сонымен қатар әртүрлі мәдениет өкілдерімен жаһандық (әлемдік) және жергілікті ақпарат көздеріндегідей шешу жолдарын талқылау мақсатында қажет. Ақпарат көздері әртүрлі көзқарастарды білдіруі мүмкін және олардың кейбіреулері бөлек қоғамның не тұлғаның пікірлерімен сәйкес келмеуі мүмкін болғандықтан, жеке көзқарастарды негіздеу үшін деректерді, себептер мен дәлелдерді келтіру үшін сыни ойлау дағдыларын дамыту және басқалардың пікірлерін құрметтеу қажет. Халықаралық немесе әлемдік ақпарат көздерінің қатарынан Біріккен Ұлттар Ұйымы; ЮНЕСКО; Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы; ЮНИСЕФ және басқалары сияқты белгілі әлемдік ұйымдардың өкілдері ресми болып саналады.

Өзекті мәселелерді шешуді қалай бастауға болады? Мектептегі қоршаған ортаны және жақын орналасқан аумақ пен қауымдастықты зерттеуден бастауға болады. Жағдайды зерттеп, сауалнама жүргізу немесе адамдармен олардың не ойлайтыны жайлы сөйлесу керек. Содан кейін осы тақырыпта қосымша ақпарат табу үшін газеттер немесе интернет-сайттар сияқты жаңалықтар көздерінен іздеу қажет. Зерттеуді бастау үшін идеяларды тіпті оқиғаларға түсініктеме беретін белсенді блогерлердің блогтарынан немесе влогтарынан іздеуге болады. Бірақ қандай ақпарат көзі болмасын, барлық үдерістерді сенімділік пен өзектілік тұрғысынан талдап, тексеру қажет және ол үшін екі қарапайым әдісті қолдануға болады – бақылау және өлшеу.

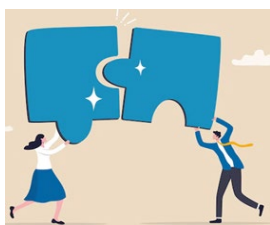
Бақылау дегеніміз – бұл деректерді алудың ең оңай әдісі, өйткені қандай-да бір дүниенің үдерісін оның табиғи ортасына араласпай байқауға болады. Бақылаған кезде алдымен таңдалған мәселені тұтастай қарастырып, одан кейін оны құрамдас бөліктерге бөлу керек, содан соң келешекте проблеманы шешудің ықтимал әдістерін қарастыру үшін деректерді себептер мен салдарлар тұрғысынан жүйелеу және жалпылау қажет.

Өлшеу жобаны немесе мәселені шешуді нақты және іске асыруға көмектесетін индикаторларды немесе көрсеткіштерді анықтаумен байланысты. Бақылау және өлшеу деректерді салыстыруға және алынған нәтижелерге сүйене отырып, жергілікті қоғамдастық үшін мәселені шешудің маңыздылығы туралы қорытынды жасауға, таңдалған мәселе бойынша өз пікірлері мен дәлелдерін келтіруге мүмкіндік береді. Осындай тәсілдемені жаһандық мәселелерді анықтау кезінде де қолдануға болады.

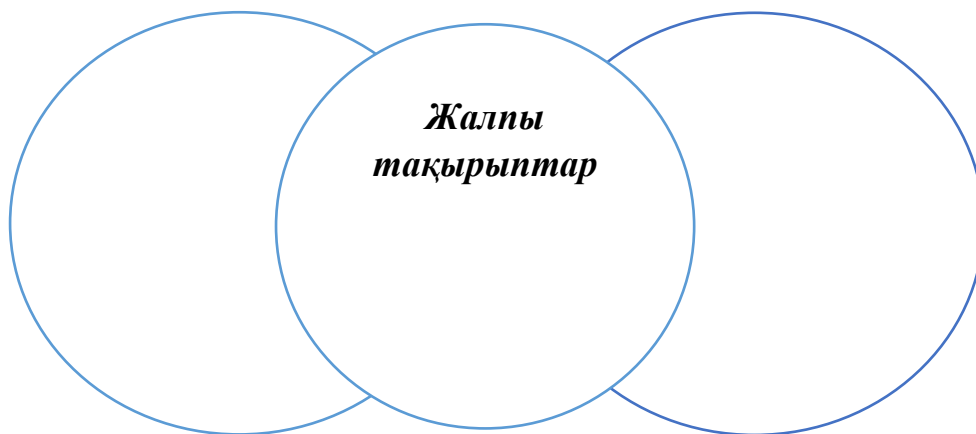
Мәтінге қатысты сұрақтар.

1. Ақпаратты дұрыс ұсыну үшін қандай дағдыларды дамыту керек?
2. Дүниежүзілік ұйымдар проблемаларды шешуде қаншалықты тиімді деп ойлайсындар? Сендер неге олай ойлайсындар?

3-тапсырма. Жұптық жұмыс

Тұрып жатқан аймақтарыңнан, қалаларыңнан немесе ауылдарыңнан екі жаңалық көзін таңдаңдар. Олар көбінесе қандай оқиғаларды көтеретінін талдаңдар. Мұның мүмкін себептерін түсіндіріңдер. Схеманы толтырып, қорытындыларыңмен бөлісіңдер.

4-тапсырма. Топтық жұмыс. Мәселені бақылаудың шамамен алынған үдерісін қарастырыңдар. Артықшылықтар мен кемшіліктерді анықтаңдар. Қажетті өзгертулер мен толықтыруларды енгізіңдер.

5-тапсырма. Жағдаяттық тапсырмаларды шешу.

Жаңалықтарда көрсетілген ақпаратты зерттеңдер. Берілген ақпараттың қаншалықты маңызды екенін және оның шешуді қажет ететін өзекті мәселе екенін анықтаңдар. Біріккен Ұлттар Ұйымы; ЮНЕСКО; Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы және ЮНИСЕФ сияқты халықаралық ұйымдар туралы ақпаратты қолдана отырып, мәселені ғаламдық деңгейде шешуге қайсысы көмектесетінін анықтаңдар. Тандауларыңды түсіндіріңдер.

1-топ

«Неліктен Балқаш көлінің маңайы АЭС салу үшін ең оңтайлы аймақ?»
 «Әрине, таулардың жақын орналасуы сейсмикалық белсенділіктің бар екенін білдіреді, сондықтан көптеген сұрақтар туындайды. Бірақ жер сілкінісі қаупі мәселесінен басқа, жер тармақтары, климат, су және басқа ресурстар сияқты басқа да факторларды ескеру қажет. Осының бәрін қорытындылай келе, біз

Балқаш көлінің ауданы болашақта атом электр станциясын орналастыруға қолайлы болып табылады деп шештік», – деп баяндады министр.

2-топ

Қазақстанның киелі жерлеріне ат экспедициясы басталды

Tengrinews.kz "Хабар 24"-ке сілтеме жасап, Қазақстанда "Бозоқтан Ботайға" деген жеті күндік экспедицияның басталғанын хабарлайды.

Қатысушылар киелі жерлерге саяхатты ежелгі Бозоқ қалашығынан бастады. Сапар Солтүстік Қазақстан облысында аяқталады. Бір апта ішінде олар алғашқы жылқы өсірушілер құрған Ботай археологиялық ескерткішіне жетеді. Осылайша, ұйымдастырушылар бірегей нысандар мен тарихи ескерткіштерді танымал етуге үміттенеді. Айта кетейік, ортағасырлық Бозоқ қалашығын белгілі археолог Кимал Ақышев тапқан. Ол Бұзықты көлінің шығыс жағалауында, астананың оңтүстік-батысында орналасқан. Биыл бұл жерде ашық аспан астындағы қорық мұражай ашылады.

3-топ

Алматыдағыдай көгалдандыру. Неліктен көптеген жас ағаштар құрап жатыр?

Алматыда отырғызылған көшеттердің 80%-дан астамы нашар күтім салдарынан өледі. Мұндай мәліметтерді Қазақстан Көгалдандыру Қауымдастығының президенті Татьяна Антоненко келтірді. Ал Алматы әкімдігі басқаша мәліметтер берді. Олардың айтуынша, отырғызылған көшеттердің барлығы дерлік тамыр алады. Ал іс жүзінде жағдай керісінше... Бейберекет құрылыстың, тамырларға, түрлі аурулар мен зиянкестерге зиян келтіретін коммуникацияларды жөндеу және ауыстыру бойынша ұқыпсыз жұмыстың, сондай-ақ өз мекемелерінің қасбетін ашу немесе қосымша тұрақ орындарын жасау үшін өсіп тұрған ағаштардан арылғысы келетін жекелеген кәсіпкерлердің салдарынан көптеген қалалар жасыл қорларынан арылып жатыр.

6-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Жобаны әртүрлі нысандарда және әртүрлі деңгейлерде ұсынуға болады. Формалардың бірі әкімшілік немесе ресми органдардағы мәселелерді шешуге арналған ресми хат болуы мүмкін.

Интернеттен мәселелерді шешуге қатысты хат-хабардың ресми стилінің құрылымын тауып, зерттеңдер. Жобаға қатысты мәселені шешу үшін қайда хабарласуға болатынын анықтаңдар. Мәселені шешу үшін ресми органдардың өтініш хат жазыңдар. Хаттарыңды басқалармен бөлісіп, бір-бірлеріңе кері байланыс беріндер.

Рефлексия.

1. Жергілікті қоғамдастықтағы шешуді талап ететін мәселелердің маңыздылығын анықтау үшін саған қандай дағдылар мен қабілеттерді жетілдіру немесе дамыту қажет? Неліктен?
2. Халықаралық жобаларға қатысу үшін қай дағдыларыңды нығайту керек?

Ресурстар:

1. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/pochemu-rayon-ozera-balhash-yavlyaetsya-naibolee-optimalnyim-470757/
2. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/konnaya-ekspeditsiya-sakralnyim-mestam-startovala-kazahstane-470776/
3. <https://informburo.kz/stati/ozelenenie-po-almatinski-pocemu-gibnet-tak-mnogo-molodyx-derevev>
4. <https://te-st.ru/2019/07/03/how-to-check-information/>
5. <https://vestnik.journ.msu.ru/books/2020/4/istochniki-mezhdunarodnoy-informatsii-v-kachestvennykh-gazetakh-rossii-i-ssha-1995-i-2015-gg/>
6. <https://www.participatelearning.com/blog/what-do-globally-competent-students-look-like/>
7. www.english.ru
8. <https://burupo.com/ru/russian-business-letter-structure-ru/>
9. https://www.freepik.com/free-vector/different-people-asking-questions_13454503.htm#query=people&position=4&from_view=keyword
10. https://www.freepik.com/free-vector/group-students-studying-together-doing-homework_26297445.htm#query=person%20reading%20book&position=13&from_view=keyword
11. https://www.freepik.com/free-vector/organizing-projects-concept-illustration_5911565.htm#query=project&position=3&from_view=search
12. https://www.freepik.com/premium-vector/partnership-working-together-success-friendship-connection-help-solve-problem-teamwork-unity-cooperate-overcome-challenge-businessman-woman-partner-connect-jigsaw-puzzle_29554506.htm#query=pair%20work&position=22&from_view=search
13. <https://www.freepik.com/free-vector/corporate-meeting-employees-cartoon-characters-discussing-business-strategy-planning-further-actions->

[brainstorming-formal-communication-seminar-concept-illustration_11668427.htm#query=group%20work&position=0&from_view=search](https://www.freepik.com/free-vector/tiny-content-writers-creating-web-articles-flat-illustration_11668427.htm#query=group%20work&position=0&from_view=search)

14. https://www.freepik.com/free-vector/tiny-content-writers-creating-web-articles-flat-illustration_13146666.htm#query=people%20writing&position=48&from_view=search

31-сабақ. Жаһандық азаматтық

Оқу мақсаты:

- әртүрлі презентация формаларын қолданып, жаһандық көзқарастарды ұсыну

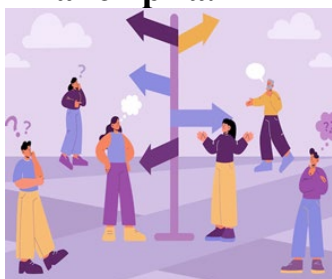
Сабақ барысы

1-тапсырма.

1. «Азаматтық», «Жаһандық әлем» және «Жаһандану» сияқты ұғымдарға қатысты көзқарастарыңды түсіндіріңдер. Мысалдарды келтіріңдер.

2-тапсырма.

«Азамат» сөзін қалай түсінетіндерің жайлы ойланып, сөйлемді жалғастырыңдар:
«Азамат болу дегеніміз ... ».

**Жаңа материалмен
танысайық**

3-тапсырма. Ақпаратты оқып, тапсырмаларды орындаңдар.

Жаһандық азаматтық дегеніміз бір азаматтың немесе азаматтар мен елдердің әлеуметтік, экологиялық, экономикалық және саяси салалардағы әлемдік немесе жаһандық ауқымдағы әрекеттері. Жаһандық азаматтық проблемаларды шешу үшін әртүрлі мәдени, әлеуметтік немесе ұлттық жағдайларға қарамастан адамдар мен қауымдастықтардың әртүрлі топтарын біріктіреді.

Жаһандық азаматтық қоғамның дамуы барысында туындайтын маңызды жаһандық проблемаларды шешуге қатысуға, сонымен қатар таңдаған салаларда білім мен біліктерді меңгеріп, өздерінің іс-әрекеттері үшін жауапкершілік алуға мүмкіндік береді.

Жаһандық азаматтыққа келесі құндылықтар кіреді: әр адамның қадір-қасиеті және ынтымақтастық, сонымен қатар сөз, дін бостандығы, қажеттілік пен қорқыныштың болмауы, яғни жаһандық азаматтық мәселелерді өзінің ұлты немесе діні тұрғысынан жеке мүддесін ойлап, шектеулі қарастырмайтын адамдарды біріктіреді.

Жаһандық азаматтық тұжырымдамасы БҰҰ-ның «Тұрақты даму мақсаттары» құжатына енгізілген, 4-тармақ: «Барлығына толық және сапалы білім беру және ұзақ мерзімді оқытуға жәрдемдесу, оның ішінде жаһандық азаматтықты оның мақсаттарының бірі ретінде дамыту».

4-тапсырма. Мәтінде келтірілген ақпаратты қолдана отырып, «Жаһандық азаматтық» ұғымына қатысты көзқарастарыңмен бөлісіңдер. Жаһандық азаматтықтың үш артықшылығын анықтаңдар. Өз пікірлеріңді түсіндіріңдер.

5-тапсырма. «Мен кімін?» жағдаяттық тапсырмасы

Жеке жұмыс жасаңдар. Өртүрлі әлеуметтік жағдайларда өздеріңнің жағдайың туралы ойланып, ондағы рөлдеріңді анықтаңдар. Кестені қарап шығып, оны толтырыңдар. Өз нәтижелеріңмен басқалармен бөлісіңдер. Сендерде ортақ нәрсе бар ма?

Әлеуметтік рөл – мен кімін	Менің мәдениетім қандай	Мен қай тілде сөйлеймін	Болашақта өзімді қалай көремін
отбасында			
мектепте			
қоғамда			
елде (азаматтық)			
әлемде			

6-тапсырма. «Жаһандық азамат» ми шабуылы.

Шағын топтарда жұмыс жасаңдар. Бұл анықтаманы оқып шығыңдар, оны қалай түсінгендеріңді талқылап, ақыл-ой картасын жасаңдар. Басқа топтармен бөлісіңдер.

Жаһандық азамат дәстүрлі билік салаларымен, географиялық жағдаймен шектелмей әрекет етеді.

Жаһандық азаматтың мақсаты – адамның қадір-қасиетін қорғау және әлеуметтік есеп берушілікке және халықаралық ынтымақтастыққа қол жеткізу, онда толеранттылық, интеграция және әртүрлілікті мойындау жаһандық азаматтықты ұстанушылардың жан-жақтылығын көрсете отырып, басты орынға ие болып келеді.

Жаһандық азамат		
1.	2.	
3.	4.	5.

7-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Жобаның маңызды және қажетті бөлігі – оны көпшілік алдында сөйлеп, ұсыну. Көпшілік алдында сөйлегенде өздеріңді жақсы ұстау үшін кейбір ережелерді сақтау керек. Кестені қарап шығып, жоба бойынша баяндама дайындаңдар.

Баяндаманың мазмұны

Сөйлеу мақсаты	Мақсат қандай? Мен өз сөзіммен қандай нәтижеге қол жеткізгім келеді? Тыңдаушылар менің сөзімнен қандай ғибрат алады? Қандай пайдалы дүние үйренеді?	Сендіру, назарларына жеткізу, әрекет етуге шақыру, көзқарасты өзгерту және т. б
-----------------------	---	---

Аудитория	Тыңдаушылар кімдер? Олар сөйлеу тақырыбы бойынша не біледі?	Мектеп қоғамдастығы, білімді ересектер, шенеуніктер және т. б
Кіріспе	Сөз сөйлегенде тыңдаушылардың назарын қалай аулай аламын? Тақырып бойынша қызықты факт бар ма? Өзекті мәселеден бастасам қалай болады?	- сендер білесіңдер ме...? - сөзімді соңына дейін тыңдағандарыңыз абзал, өйткені... - қанатты сөз немесе мақал - тақырып бойынша риторикалық сұрақ
Негізгі бөлім	Баяндама тақырыбы бойынша ақпарат Баяндау қисындылығы	Аргументтер: - фактілер; сандар, статистика; - дәйексөздер, беделді дереккөздерден пікірлер. Негіздемелер: - құндылықтарға назар аудару; - денсаулық; - қарым-қатынас; таңдау еркіндігі; - белгілі жағдайларға сілтемелер Тіл – метафоралар, салыстыру, әзіл
Қорытынды	Сөзді қалай аяқтауға болады?	- сөздің негізгі идеясын қысқаша қайталаңдар
Дене тілі	Сөз сөйлегенде өзімді қалай ұстауым керек? Қалай және қайда тұрамын?	Бойды ұстау әдебі: - өздеріңді сенімді ұстаңдар - қолдарыңа ие болыңдар - сахнадағы қалыптарың мен тұратын орнындарыңды анықтаңдар Дауыс: сенімді, интонация сөздің мағынасына қарай өзгереді Көз: сенімді; аудиториямен үнемі байланыста болу
Сөз сөйлеуге дайындық	Қалай дайындалу керек?	- Баяндамаларыңды бірнеше рет дауыстап оқып шығыңдар - сөйлеп жаттығыңдар - қағазға қарамай сөйлеп жаттығыңдар - сөз сөйлеуге берілетін уақыт ішінде сөйлеп жаттығыңдар
Сөз сөйлеу уақыты	Тыңдармандар қанша уақыт бойы мұқият тыңдай алады?	10-15 мин
Техникалық қолдау	Әсерлі сөз сөйлеу үшін не қажет?	Микрофон, мінбер, экран, презентация, экранда көрсетулі презентация
Сөз сөйлеу орны	Іс-шара қайда өтеді? Сөз сөйлеу орнын алдын-ала көруге мүмкіндік бар ма?	Зал, сынып, қоғамдық орын, орындықтар саны, сахна, жарықтандыру, акустика

Рефлексия.

Сөйлемдерді аяқтаңдар:

1.Бүгін мен ... жайлы жаңа идеяларды үйрендім.

2. Бүгін сабақта мен үйрендім.
3. Маған жақсарту керек.

Ресурстар:

1. <https://science-education.ru/ru/article/view?id=17571>
2. <https://www.un.org/ru/120924>
3. <https://ru.unesco.org/gced>
4. <https://www.un.org/ru/chronicle/article/21752>
5. <https://ru.unesco.org/themes/obrazovanie-v-duhe-globalnoy-grazhdanstvennosti>
6. <https://www.unesco.org/en/education/sustainable-development>
7. <https://presium.pro/blog/presentation-guide>
8. <https://www.unesco.org/en/education/sustainable-development/need-know>
9. <https://www.un.org/ru/chronicle/article/21764>
10. <https://presium.pro/blog/public-speaking-guide>
11. <https://ontrening.ru/blog/rhetoric/sostavit-tekst-publichnoj-rechi/>
12. https://www.freepik.com/free-vector/different-people-asking-questions_13642290.htm#query=people%20answering%20questions&position=19&from_view=search
13. https://www.freepik.com/free-vector/pensive-people-thinking-crossroad-with-direction-sign-vector-flat-set-doubt-confused-puzzled-characters-making-decision-choice-men-women-choose-way-near-road-post-with-arrow-signs_22488920.htm#page=2&query=people%20answering%20questions&position=1&from_view=search
14. https://www.freepik.com/premium-vector/design-students-sit-piles-books-gain-better-knowledge-access-educational-literacy-illustration-landing-pages-websites-posters-banners-mobile-apps-web-social-media-ads-etc_30095825.htm#page=2&query=people%20reading%20information&position=20&from_view=search
15. https://www.freepik.com/premium-vector/global-sphere-with-people_20315232.htm#page=10&query=global%20citizen&position=16&from_view=search
16. https://www.freepik.com/free-photo/top-view-boss-s-day-assortment-with-pawns_10015061.htm?query=roles%20of%20people&collectionId=1779&position=2&from_view=collections
17. https://www.freepik.com/premium-vector/travel-concept-man-sits-near-passport-chooses-direction-where-go-business-trip-vector_22550533.htm#page=10&query=global%20citizen&position=1&from_view=search

32-сабақ. Жобалық жұмыс. Жобаны таныстыру

Оқу мақсаты:

- құрылымды сақтап, ақпарат пен дәлелдерді ұсыну

Сабақ барысы

1-тапсырма. Жобалық жұмыс істеу тәжірибесімен бөлісіндер.

1. Жобалық жұмыс істеу үшін қандай дағдылар қажет?
2. Көпшілік алдында сөйлеген кезде слайд-презентацияларды қолдану керек пе?

2-тапсырма.

Жобалық жұмыс

Жоба нәтижелеріне негізделген баяндама жасаған кезде көрнекілік ретінде және аудиториямен көбірек байланыс орнату үшін слайдық презентацияны қолдану тиімдірек болады. Әдетте слайдтарға арнайы талаптар қойылмайды, сондықтан әрбір баяндамашы қанша слайд қажет екенін өзі шешеді. Әдетте слайдтар саны баяндаманың мақсатына, аудиторияға және баяндамашының жеке көзқарасына байланысты, бұл жағдайда ғана презентация баяндаманың негізгі идеясын неғұрлым анық және қолжетімді түрде жеткізуге көмектеседі.

Слайд-презентацияны ресімдеудің бірнеше ережесі бар:

Презентацияның мақсаты	Жобаның мақсаты
Презентация тақырыбы	Жобаның тақырыбы
Слайдтардың дизайны	Жобаның мақсатына, тақырыбына және тыңдармандарға байланысты
Слайдтар саны	Шектелмейді, бірақ сөз сөйлеу уақыты шеңберінде
Бірінші слайд	Баяндаманың тақырыбы, сөз сөйлеушінің аты-жөні, жыл және қала
Екінші слайдтан соңғысына дейін - спикердің сөзімен көрнекі байланыс	- Қажетті ақпарат - барынша қысқаша мәтін, негізгі сөздер немесе фразаларды көрсеткен жөн - көрнекі бейнелер – фотосуреттер, суреттер, сызбалар - графиктер, диаграммалар және т. б. - дәйексөздер немесе дереккөздерден үзінділер
Соңғы слайдқа дейінгі слайд/соңғы слайд	- Пайдаланылған ресурстар мен әдебиеттерге сілтемелер - электрондық пошта (қажет болса)

3-тапсырма.

Слайд талаптары көрсетілген кестені қарап шығындар.

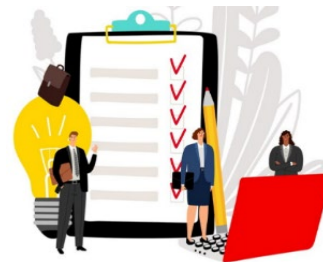
Слайдтарда қандай ақпаратты қолданатындарың туралы ойланындар.

Жоба негізінде презентация жасаңдар.

4-тапсырма.

Жұптық жұмыс. Презентацияларыңмен алмасындар.

Оларды қарап шығып, тағы нені жақсартуға болатындығы туралы кері байланыс беріндер.

5-тапсырма.

Жобаны қорғауға дайындалыңдар. Баяндамаларың мен презентацияларыңның дайындығын тексеріңдер; кестелерге құсбелгісін қойып шығындар. Сөйлеп жаттығындар.

Баяндаманың мазмұны

Сөйлеу мақсаты		Сендіру, хабардар ету, әрекет жасауға ынталандыру, пікірін өзгерту және т. б.
Аудитория		Мектеп қоғамдастығы, білімді ересектер, шенеуніктер және т. б.
Кіріспе		- сендер білесіңдер ме...? - сөзімді соңына дейін тыңдағандарыңыз абзал, өйткені... - қанатты сөз немесе мақал - тақырып бойынша риторикалық сұрақ
Негізгі бөлім		Аргументтер: - фактілер; сандар, статистика; - дәйексөздер, беделді дереккөздерден пікірлер. Негіздемелер: - құндылықтарға назар аудару; - денсаулық; - қарым-қатынас; таңдау еркіндігі; - белгілі жағдайларға сілтемелер Тіл – метафоралар, салыстыру, әзіл
Қорытынды		- сөздің негізгі идеясын қысқаша қайталаңдар
Дене тілі		Бойды ұстау әдебі: - өздеріңді сенімді ұстандар - қолдарыңа ие болыңдар - сахнадағы қалыптарың мен тұратын орнындарыңды анықтаңдар

		Дауыс: сенімді, интонация сөздің мағынасына қарай өзгереді Көрініс: сенімді; аудиториямен үнемі байланыста болу
Сөз сөйлеуге дайындық		- Баяндамаларыңды бірнеше рет дауыстап оқып шығындар - сөйлеп жаттығындар - қағазға қарамай сөйлеп жаттығындар - сөз сөйлеуге берілетін уақыт ішінде сөйлеп жаттығындар
Сөз сөйлеу уақыты		10-15 мин

Слайдтардың мазмұны

Презентацияның мақсаты		Жобаның мақсаты
Презентация тақырыбы		Жобаның тақырыбы
Слайдтардың дизайны		Жобаның мақсатына, тақырыбына және тыңдармандарға байланысты
Слайдтар саны		Шектелмейді, бірақ сөз сөйлеу уақыты шеңберінде
Бірінші слайд		Баяндаманың тақырыбы, сөз сөйлеушінің аты-жөні, жыл және қала
Екінші слайдтан соңғы слайдқа дейінгі слайдқа дейін - спикердің сөзімен көрнекі байланыс		- Қажетті ақпарат - барынша қысқаша мәтін, негізгі сөздер немесе фразаларды көрсеткен жөн - көрнекі бейнелер – фотосуреттер, суреттер, сызбалар - графиктер, диаграммалар және т. б. - дәйексөздер немесе дереккөздерден үзінділер
Соңғы слайдқа дейінгі слайд/соңғы слайд		- Пайдаланылған ресурстар мен әдебиеттерге сілтемелер - электрондық пошта (қажет болса)

Рефлексия: жобадағы тәжірибелеріңді бес сөзбен сипаттаңдар. Неліктен осылай санайтындарыңды қысқаша түсіндіріңдер.

Ресурстар:

1. https://studbooks.net/840062/marketing/prezentatsiya_spetsialnoe_meropriyatie_svyazyah_obschestvennostyu
2. https://studbooks.net/840063/marketing/ponyatie_prezentatsii
3. <https://rgiufa.ru/prochee/kakoe-pravilnoe-oformlenie-shkolnogo-proekta.html>
4. <https://obuchonok.ru/node/5777>
5. https://kpmuk1.edu.yar.ru/metodicheskie_rekomendatsii/sovremennie_pedagogicheskie_tehnologii.html
6. <https://informburo.kz/novosti/glava-voz-zayavil-chto-pandemiya-koronavirusa-poka-ne-zakonchilas>
7. <https://obuchonok.ru/node/5777>

8. https://www.freepik.com/free-vector/pack-flat-people-asking-questions_13404913.htm#query=people%20answering%20questions&position=24&from_view=search
9. https://www.freepik.com/premium-vector/teamwork-mini-people-doing-portfolio_2079040.htm#page=3&query=people%20doing%20project&position=5&from_view=search
10. https://www.freepik.com/premium-vector/people-feel-check-boxes-list-project-task-management-it-concept-software-development-process-project-management-activities-violet-palette-illustration-white-background_9863022.htm#page=2&query=people%20doing%20project&position=31&from_view=search
11. https://www.freepik.com/premium-vector/effective-business-team-project-implementation-business-success-vector-illustration-happy-flat-cartoon-characters_11293831.htm#page=2&query=people%20doing%20project&position=23&from_view=search

2-БӨЛІМ

11-сабақтың жауаптары Жанжалды шешу жолдары.

Жауаптар:

1-тапсырма

- A. Өз көзқарасыңға сендіруге тырысып, өз ойыңды қорғайтын боласың.
- B. Жағдайды елемей, проблеманың болуына көз жұмасыз.
- B. Келіспесеңдер де немесе қалаған нәрселерің болмаса да, басқалар қалаған нәрсені жасайсыңдар.
- Г. Тез ымыраға келіңдер.
- Д. Барлығының көңілінен шығатын шешім табасыңдар.
- E. Басқа

3-БӨЛІМ.

18-сабақ Дүниетанымды түсіну

1-тапсырма

Өлең өмірге деген екі түрлі көзқарасты, яғни екі қарама-қайшы дүниетанымды көрсетеді.

2-тапсырма

1-сұрақ

Мысал: күнделікті дүниетанымды бар адам – адам өзінің күнделікті тәжірибесі мен логикалық тұжырымдары негізінде өз көзқарасын қалыптастырады, сонымен қатар білгенін өмірде табысты қолдану үшін аға буынның тәжірибесін немесе интернеттен немесе кітаптардан алған ақпаратты қолданады.

2-сұрақ

Қауырт – күнделікті тәжірибеге сүйеніп, қоршаған өмірдің әсерінен (мәселені төбелес арқылы шешкен дұрыс емес, өйткені үйде де және мектепте де бұл үшін ұрысатын); Саналы — қоршаған әлемді түсінуге тырысып, тиімді іс-әрекетке негізделген ("Істеген ісің өзіңе оралады" - буддистік философияның бір бөлігі, адам бұл тұжырымға мүмкін өз бақылаулары арқылы келеді).

3-тапсырма

Дүниетаным құрылымы: білім, қағидаттар, рухани құндылықтар, идеалдар, ұстанымдар, идеялар

4-тапсырма

1б, 2в, 3д, 4г, 5а,

6-тапсырма

Деректерді талдау жиналған деректерді жүйелеп, құрылымдап, мағынасына қарай жүйелеу және жиналған деректерді бақылау арқылы заңдылықтарды анықтау,

бақылау, зерттеу, ұйымдастыру, түрлендіру және модельдеу арқылы заңдылықтарды анықтауға бағытталған.

Деректерді талдап болған соң, оларға түсініктеме беру. Деректерге түсінік беру – өңделген және талдаудан өткен деректерге мән беру үдерісі. Бұл бізге негізделген және мазмұнды қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

19-сабақ. Басқа адамның көзқарасын қабылдау қабілеті

20-сабақ. Өзге мәдениеттерге жататын адамдарға құрмет көрсету

Жауаптар

3-тапсырма: Әртүрлі жауаптар

Жауаптың мысалы: бақылаушы қалпын қабылдап, жеке шеңберден алыстаған дұрыс. Әртүрлі мәдениет адамдарымен араласыңдар, тарих пен дінді зерттеңдер, әртүрлі ұлттардың тағамдарын жеп көріңдер.

21-сабақ Шыдамдылық: бір-бірімізді түсінуді үйренеміз

Жауаптар

3-тапсырма: әртүрлі жауаптар

Мысал-жауап: толерантты тұлғаның қасиеттері:

- шыдамдылық
- ұстамдылық
- сенім
- сезімталдық
- жанашырлық
- сыпайылық
- адамдарға жақын болу
- әзілдей білу қабілеті
- айырмашылықтарды қабылдау
- ізгі ниет
- гуманизм
- қызығушылық
- тыңдай білу қасиеті
- басқаларды айыптаудан аулақ болу
- альтруизм

5-тапсырма: әртүрлі жауаптар

Мысал: "Толеранттылық қағидаттарын қалай жүзеге асыру керек"

- ✓ Басқа адамды бағындыруға тырыспа
- ✓ Басқа адамды зерттеңдер
- ✓ Басқа адамды сол қалпында қабылда
- ✓ Біріктіруші факторларға назар аудар
- ✓ Барлығын әзілмен қабылда

4-БӨЛІМ.

23-сабақ. Өзін, өз мәдениетін және басқа мәдениеттерді танып, қабылдау

Жағдаяттық тапсырма:

Азиялық мәдениет өкілдері үшін сыйлықтардың рөлі туралы мәселе мүлдем басқа мағынаға ие. Өйткені іскерлік қатынастар олардың көзқарасы бойынша жеке қатынастарға негізделген. Сыйлықтар серіктестер арасында байланыс орнатуға көмектеседі. Батыста пара сияқты көрінуі мүмкін кез-келген әрекеттен аулақ болуға тырысады. Шақырулар мен сыйлықтар жағымсыз әрекет немесе тіпті параға теңестіріледі. Іскерлік мінез-құлықтың батыстық моделі қатаң этикалық ережелер негізінде құрылған.

25-сабақ. Әртүрлі мәдениеттердің құндылықтар жүйесі.

Бір мәдениет өкілдері басқа мәдениет өкілдерінен несімен ерекшеленуі мүмкін? (білім, әлеуметтік деңгей, дін, мінез-құлық нормалары, құндылықтар және басқалар)

3-тапсырма

Құндылықтар түрлері

Материалдық құндылықтар	Рухани құндылықтар	Әлеуметтік құндылықтар
Тұрмыстық техника, смартфондар, аксессуарлар, тұрғын үй, киім, тамақ, зергерлік бұйымдар	Махаббат, адалдық, сұлулықты көре білу сезімі, сенім, адалдық, еркіндік, жанашырлық, отбасы, денсаулық, құрмет	Достар, әлеуметтік шеңбер, белгілі бір әлеуметтік топқа тиесілік, саяси көзқарастар мен сенімдер

5-тапсырма

1 с

2 а

3 б

27

3. Стереотиптер қайдан бастау алады? Адамның бойында таптаурындар әртүрлі жолдармен қалыптасады: · әлеуметтену және нақты мәдени жағдайға бейімделу үдерісінде: адам бала кезінен бастап мәдениетті зерттеу үдерісі барысында басқа халықтар туралы белгілі бір жолмен ойлау әдетін қалыптастырады; · айналадағы жақын адамдармен қарым-қатынас жасау барысында (ата-аналар, достар, құрдастар, мұғалімдер және т. б.); · басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасаудың оң және теріс тәжірибесі бар шектеулі адамдар қатары арқылы; · бұқаралық ақпарат құралдары арқылы.

5-БӨЛІМ

29-сабақ. Ұжымдық әл-ауқат пен тұрақты дамудың маңыздылығы:

1-тапсырма– оқушылардың пікірі

2-тапсырма– оқушылардың пікірі және мәтіннен алынған ақпарат

3-тапсырма– тапсырма осы диаграммаға сәйкес орындалады, оқушылар салалардың даму жылдамдығын өздері анықтай алады.

Мысалы, 0-40% (50%) даму – баяу даму;

60-70% - орташа; 80-100% - жылдам даму.

Бұл айырмашылықтың себептерін, оқушылар өздері болжалдап, ұсынады.

4-тапсырма– адамдар– кедейлік пен аштықты жою; денсаулық; сапалы білім, гендерлік теңдік; теңсіздікті азайту.

Планета– таза су және санитария; арзан және таза энергия; климаттың өзгеруімен күресу; құрлық пен су қоймаларының экожүйелерін сақтау.

Өркендеу – тәуір жұмыс және экономикалық өсу; инновациялар, индустрияландыру және инфрақұрылым; тұрақты қалалар мен елді мекендер; жасаукершілікті сезініп, тұтыну және өндіріс.

Бейбітшілік – бейбітшілік, сот төрелігі және тиімді институттар;

Серіктестік – тұрақты даму мүддесіндегі серіктестік

5 және 6 тапсырмалар – жобаларды өз бетінше зерттеу және оқушылардың өзіндік көзқарастары.

30-сабақ Жергілікті, ұлттық және жаһандық бастамаларға белсенді қатысу

1-тапсырма– оқушылардың пікірі

2-тапсырма– оқушылардың пікірі және мәтіннен алынған ақпарат

3-4 тапсырма – оқушылардың көзқарасы

5-тапсырма– халықаралық ұйымдардың сайттарынан алынған ақпарат

6-тапсырма – сабақ материалдары мен ресми хат құрылымына негізделген топ мүшелерінің пікірлері

31-сабақ. Жаһандық азаматтық

Сабақ тапсырмаларына жасауаптар оқушылардың пікіріне, олардың тұжырымдамалары мен пайымдауларына негізделген. Оқушылар өз көзқарастарын негіздеу үшін сабақ ақпаратын пайдаланады.

32-сабақ Жобалық жұмыс. Жобаны таныстыру

Тапсырмалардың барлық жасауаптары – бұл оқушылардың өз бетінше ізденістері.